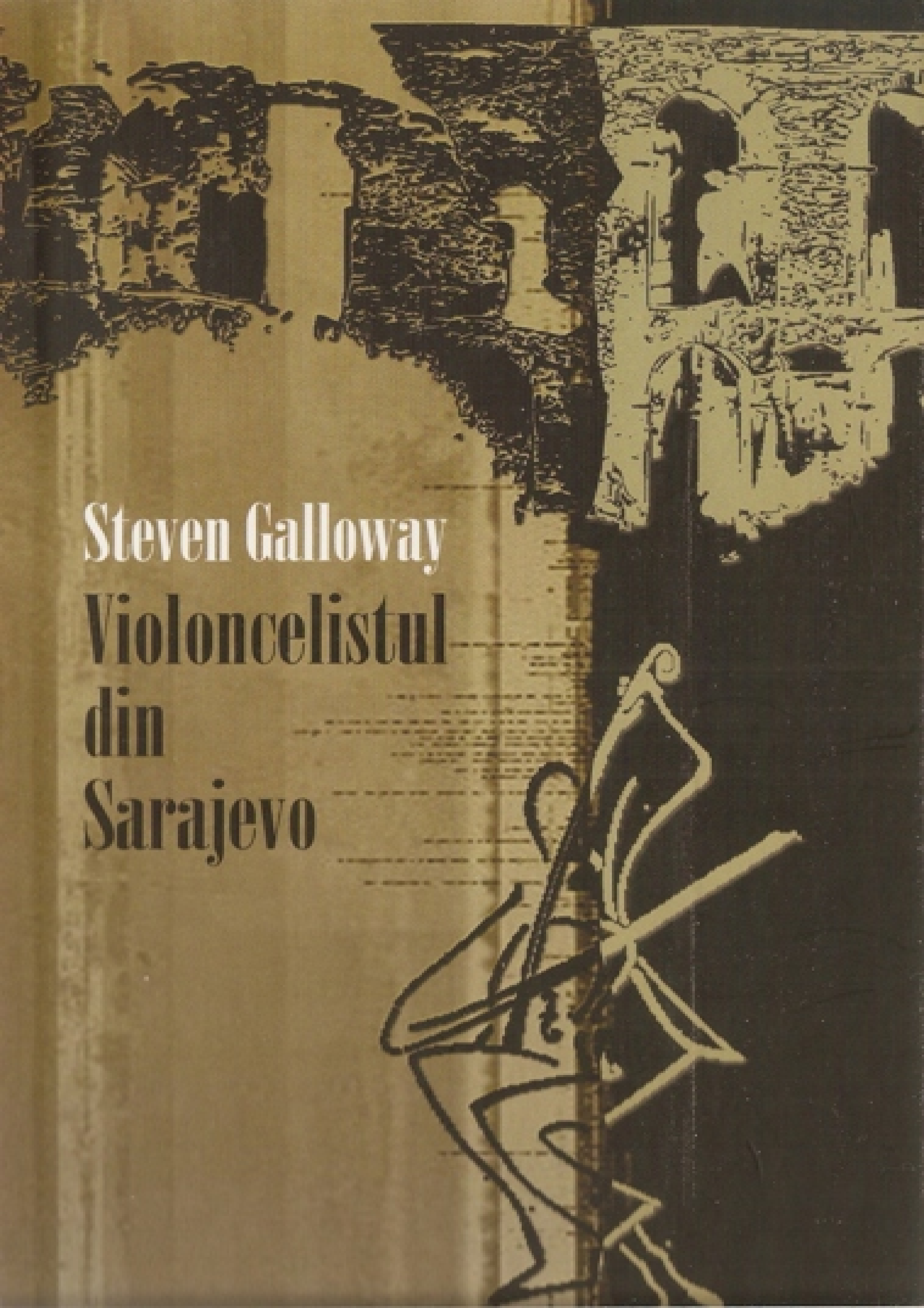

Steven Galloway

Violoncelistul din Sarajevo

STEVEN GALLOWAY

VIOLONCELISTUL DIN SARAJEVO

Traducere din limba engleză Sebastian Bican
Tilul original: *The Cellist of Sarajevo,* 2008

Cuprins

Steven Galloway este un scriitor canadian născut în Vancouver. A crescut în Kamloops, British Columbia, unde a absolvit University College of the Cariboo şi University of British Columbia. Este autorul a trei romane: *Finnie Walsh* (2000), cu mai multe nominalizări la premii pentru debut, *Ascension* (2003), tradusă în mai multe limbi, şi, cel mai recent, *Violoncelistul din Sarajevo* (2008), considerat „opera unui maestru" şi devenit imediat bestseller internaţional. În prezent, Steven Galloway predă cursuri de *creative writing* la University of British Columbia.

Violoncelistul din Sarajevo este o poveste despre oameni care încearcă să-şi păstreze sau să-şi recapete umanitatea în condiţiile atrocităţilor provocate de război. Galloway surprinde incredibil de sincer un episod real din timpul asediului oraşului Sarajevo, pe care îl transpune într-o poveste cu adevărat cutremurătoare.

Sarajevo, aşa cum apare în acest roman, nu este decât o mică parte a oraşului real, împreună cu locuitorii săi, după cum şi l-a imaginat autorul. Aceasta este, mai presus de orice, o poveste.

Dacă ţie nu îţi pasă de război, războiului îi pasă de tine.

Lev Troţki

Violoncelistul

Se prăvălea şuierând, despicând fără greutate aerul şi întinderea cerului. Ţinta era din ce în ce mai clară, din ce în ce mai mare, cu cât timpul şi viteza o aduceau mai aproape. Clipa de dinaintea impactului a fost ultima în care lucrurile s-au mai aflat în starea lor firească. Apoi, lumea celor văzute s-a dezintegrat.

În 1945, un muzicolog italian a găsit patru măsuri din linia de bas a unei sonate printre ruinele Bibliotecii de Stat din Dresda, după ce aceasta fusese supusă tirului bombelor incendiare. Descoperitorul era de părere că notele fuseseră scrise de Tomaso Albinoni, compozitorul veneţian din secolul al XVII-lea, iar următorii doisprezece ani şi i-a închinat reconstituirii unei bucăţi mai ample din fragmentul de manuscris ars. Compoziţia care a rezultat, cunoscută sub numele de *Adagio în Sol Minor* de Albinoni, nu seamănă prea mult cu opera artistului şi este considerată a fi o fraudă de către majoritatea specialiştilor. Însă nici chiar cei ce se îndoiesc de autenticitatea piesei nu îi pot nega frumuseţea.

Aproape jumătate de secol mai târziu, tocmai acest contrast îl farmecă pe violoncelist. Faptul că ceva poate să fie aproape şters de pe faţa pământului între ruinele unui oraş, numai pentru a fi mai apoi recreat sub o formă nouă şi minunată, îi dă speranţă. Speranţa este acum unul dintre puţinele lucruri care le-au mai rămas locuitorilor asediaţi din Sarajevo. Este o speranţă care, pentru mulţi, se stinge pe zi ce trece.

Aşa că astăzi, ca în mai toate zilele din urmă, violoncelistul stă la fereastra apartamentului său de la etajul doi şi cântă până când începe să simtă cum reînvie speranţa. Adeseori simte cum muzica îl inundă cu o nouă viaţă, ca şi cum ar umple un rezervor. Sunt însă zile când nu e aşa. Dacă speranţa aceea nu îşi face apariţia timp de câteva ore, atunci el îşi ia un răgaz, se adună şi, lângă violoncel, invocă *Adagioul* lui Albinoni, din Dresda pârjolită până pe străzile năpădite de mortiere şi pline de lunetişti ale oraşului Sarajevo. Înainte să se audă ecoul ultimelor note, el îşi va fi recăpătat speranţa, însă îi e din ce în ce mai greu când este nevoit să recurgă la puterea muzicii şi ştie că nu o va putea folosi la nesfârşit. Ştie că nu va mai putea scoate dinlăuntrul său decât un număr oarecare de adagiouri şi nu risipeşte această avere preţioasă.

Nu fusese dintotdeauna aşa. Nu cu multă vreme în urmă, promisiunea unei vieţi fericite părea a fi un dat natural. Cu cinci ani înainte, la nunta surorii sale, pozase pentru o fotografie de familie, iar tatăl său îi pusese pe după umeri o mână grea, apucându-l strâns cu degetele. Era o strânsoare plină de forţă, care altora li s-ar fi părut dureroasă, însă pentru violoncelist era exact opusul. Degetele de pe carnea sa nu făceau decât să îi spună că e iubit, că a fost iubit dintotdeauna şi că lumea este un loc în care mai ales lucrurile bune ştiu să îşi sape un lăcaş în sufletul său. Deşi nu a uitat toate acestea, ar da aproape orice să se întoarcă în timp şi să ţină în loc clipa aceea, măcar pentru a putea să şi-o amintească mai bine în prezent. S-ar bucura mult să mai poată simţi mâna tatălui său pe umăr.

Astăzi nu este una dintre acele zile în care este nevoit să cânte, din câte îşi poate da seama. Nu a trecut decât o jumătate de oră de când s-a aşezat la fereastră, însă deja se simte ceva mai bine. Afară, câţiva oameni stau la o coadă la pâine. A trecut mai bine de o săptămână de când nu se mai găseşte

pâine la piaţă şi se întreabă dacă nu ar fi bine să se aşeze şi el la coadă. Mulţi dintre prietenii şi vecinii lui sunt acolo. Dar deocamdată el nu va coborî. Mai are ceva treabă.

Se prăvălea şuierând, despicând fără greutate aerul şi întinderea cerului. Ţinta era din ce în ce mai clară, din ce în ce mai mare, cu cât timpul şi viteza o aduceau mai aproape. Clipa de dinaintea impactului a fost ultima în care lucrurile s-au mai aflat în starea lor firească. Apoi, lumea celor văzute s-a dezintegrat.

Atunci când mortierele distruseseră Filarmonica din Sarajevo, violoncelistul se simţise ca şi cum s-ar fi aflat în clădire, ca şi cum cărămizile şi sticla care formaseră cândva scheletul clădirii s-ar fi preschimbat în proiectile, tăindu-l şi izbindu-l, sfârtecându-l, până când devenise de nerecunoscut. Fusese violoncelistul principal al orchestrei. Asta ştia cel mai bine să facă. Transforma muzica într-o realitate vie. Atunci când păşea pe scenă îmbrăcat în frac se transforma într-o unealtă a izbăvirii. Le dăruia celor veniţi să asculte lucrul pe care îl iubea cel mai mult pe lume. Era la fel de concret ca apăsarea mâinii tatălui său.

Acum nu-i mai pasă dacă îl aude cineva cântând. Fracul atârnă neatins în şifonier. Tunurile cocoţate pe dealurile din jurul oraşului l-au distrus, la fel cum au făcut şi cu Filarmonica, aşa cum au făcut şi cu casa părintească, în timpul nopţii, când mama şi tatăl lui dormeau, cum vor face până la urmă cu toate lucrurile.

Geografia asediului e simplă. Sarajevo este o fâşie lungă şi netedă de pământ, înconjurată de dealuri din toate părţile. Cei de pe dealuri controlează toate zonele înalte şi, pe deasupra, şi o peninsulă care face parte din oraş, pe nume Grbavica. Lovesc oraşul cu gloanţe, mortiere, obuze de tanc şi grenade, iar acesta nu este apărat

decât de un tanc şi de câteva puşti. Oraşul e pe cale de a fi distrus.

Violoncelistul nu ştie ce se va întâmpla peste câteva clipe. La început, nici nu îşi va da seama de lovitura obuzului. Va mai rămâne o vreme în faţa ferestrei, cu privirea fixă. În toată acea dezordine sângeroasă va observa geanta unei femei, mustind de sânge şi presărată cu cioburi. Nu va reuşi să înţeleagă a cui este. Va privi apoi în jos, dându-şi seama că a scăpat arcuşul, şi îi va părea că între acesta şi geantă există o legătură de netăgăduit. Nu va înţelege în ce constă această legătură, însă gândul în sine îl va face să se dezbrace şi să scoată fracul din şifonier, din punga sa de plastic de la curăţătoria chimică.

Va rămâne în faţa ferestrei toată noaptea şi ziua următoare. Apoi, la patru după-amiaza, la douăzeci şi patru de ore de la căderea proiectilului peste prietenii şi vecinii săi care stăteau la coadă la pâine, se va apleca şi îşi va ridica arcuşul de jos. Îşi va căra violoncelul, împreună cu scaunul, în jos pe scările înguste, până în stradă. Va rămâne chiar în craterul de la locul impactului, în timp ce războiul îşi va urma cursul în jurul lui. Va cânta *Adagioul* lui Albinoni – în fiecare zi, timp de douăzeci şi două de zile, câte una pentru fiecare dintre cei care şi-au pierdut viaţa. Sau cel puţin va încerca. Nu va şti dacă va supravieţui sau nu. Şi nu va şti câte adagii mai poate cânta.

Însă acum nu s-a gândit încă la toate aceste lucruri – e încă la fereastră, scăldat în soare, şi cântă. Încă nu are habar ce va urma. Însă deja se apropie. Se prăvăleşte şuierând, despicând fără greutate aerul şi întinderea cerului. Ţinta este din ce în ce mai clară, din ce în ce mai mare, cu cât timpul şi viteza o aduc mai aproape. Clipa de dinaintea impactului este ultima în care lucrurile se mai află în starea lor firească. Apoi, lumea celor văzute se dezintegrează.

UNU

Săgeată

Săgeată clipeşte. Aşteaptă de multă vreme. Prin luneta armei vede trei soldaţi înşiraţi de-a lungul unui zid scund. Unul dintre ei priveşte în jos spre oraş, ca şi cum şi-ar aminti de ceva. Altul întinde o brichetă, în timp ce un al treilea îşi aprinde o ţigară. Se vede că habar nu au că îi are în vizor. Poate li se pare că sunt prea departe de linia frontului. Se înşală. Poate li se pare că nimeni nu ar putea strecura un glonţ printre clădirile din jurul lor. Din nou, se înşală. L-ar putea ucide pe oricare dintre ei, poate chiar şi pe doi dintre ei unul după altul, oricând ar alege să o facă. Şi va face alegerea curând.

E ascunsă printre dărâmăturile unei clădiri de birouri care a ars, la câţiva metri în spatele unei ferestre de la care se pot vedea dealurile din sudul oraşului. Oricine s-ar uita în direcţia ei ar reuşi doar cu mare greutate să o distingă pe tânăra firavă, cu părul negru până la umeri, ascunsă după ruinele fumegânde ale vieţii de birou. Stă întinsă pe burtă, cu picioarele parţial acoperite de un ziar vechi. Ochii ei mari, albaştri şi sclipitori, sunt singurii care trădează viaţa.

Săgeată crede că nu este la fel ca lunetiştii de pe dealuri. Ea trage doar în soldaţi. Iar ei trag în bărbaţi neînarmaţi, în femei şi în copii. Atunci când omoară pe cineva, îşi doresc mult mai mult decât eliminarea individului. Încearcă să omoare chiar oraşul. Cu fiecare moarte, amintirea acelui Sarajevo din vremea când Săgeată era mai tânără se ştirbeşte ca o clădire lovită de un obuz. Supravieţuitorii nu pierd numai un locuitor al oraşului, ci şi amintirea vremurilor de dinainte ca bărbaţii de pe dealuri să înceapă să tragă asupra ta atunci când treci strada.

Cu zece ani în urmă, când Săgeată avea optsprezece ani, a luat maşina tatălui ei şi a condus

până în afara oraşului, mergând în vizită la nişte prieteni. Era o zi luminoasă şi maşina părea vie, ca şi cum mişcările pe care i le impunea ea ar fi fost însuşi destinul, şi totul părea să se întâmple exact aşa cum trebuie. În timp ce lua o curbă, la radio a început una dintre melodiile ei preferate, iar lumina soarelui pătrundea printre copaci, aşa cum pătrunde prin perdele, amintindu-i de bunica ei, şi pe obrajii lui Săgeată au început să curgă lacrimi. Nu plângea după bunica ei, care era încă printre cei vii, ci pentru că simţea bucuria copleşitoare de a trăi, o bucurie întărită de certitudinea că într-o bună zi toate se vor sfârşi. O copleşea şi o speria, aşa că a tras pe dreapta. Apoi a început să creadă că totul fusese o prostie şi nu a povestit nimănui despre asta.

Acum ştie însă că nu fusese o prostie. Îşi dă seama că, în mod absolut întâmplător, descoperise esenţa umanităţii. E un dar ieşit din comun să înţelegi că viaţa e minunată şi că are să se sfârşească la un moment dat.

Aşa că atunci când Săgeată va apăsa pe trăgaci, curmând viaţa unuia dintre soldaţii pe care îi are în vizor, nu o va face din dorinţa de a-l vedea mort (deşi nu ar nega că le doreşte moartea), ci pentru că aceşti soldaţi au lăsat-o (pe ea şi pe cei mai mulţi dintre concetăţenii ei) fără darul bucuriei vieţii. Faptul că viaţa poate fi curmată a ajuns atât de evident, încât şi-a pierdut orice semnificaţie. Dar ce e şi mai rău, mai dureros pentru Săgeată e contrastul între ceea ce ştie şi ceea ce crede. Deşi ştie foarte bine că lacrimile din acea zi nu se născuseră din sentimentalismul ridicol al unei adolescente, nu prea mai poate să creadă în ele.

Soldaţii la care se uită Săgeată au motive întemeiate să se simtă în siguranţă. Dacă ar fi vânaţi de oricine altcineva, acum ar fi în siguranţă. Sunt la aproape un kilometru depărtare, iar puşca pe care o foloseşte Săgeată, ca şi majoritatea celorlalţi apărători ai oraşului, nu bate peste opt

sute de metri. Mai departe de atât există doar o probabilitate infimă să loveşti o ţintă în mod intenţionat. Însă asta nu e valabil şi pentru Săgeată. Ea poate face cu un glonţ lucruri imposibile pentru alţii.

Pentru cei mai mulţi oameni, tirul la distanţe mari implică o combinaţie precisă de observaţie şi matematică. Trebuie să te lămureşti din ce direcţie bate vântul, cu ce viteză şi cât de departe se află ţinta. Măsurătorile sunt calculate şi introduse în ecuaţii care ţin cont de velocitatea glonţului, de pierderea de altitudine în timp şi de indicele de magnificaţie al lunetei. Lucrurile nu se deosebesc cu nimic de aruncarea unei mingi în aer. O minge nu este aruncată către o ţintă, ci de-a lungul unei traiectorii circulare care trebuie să se intersecteze cu ţinta. Săgeată însă nu măsoară nimic şi nici nu face calcule. Trimite pur şi simplu glonţul acolo unde trebuie să ajungă. Nu reuşeşte să priceapă de ce altor trăgători nu le iese.

Mai sus de Grbavica, ocupată în întregime de oamenii de pe dealuri, ţintele ei bombardează oraşul ştiindu-se ferite de primejdie în fortăreaţa lor, pe nume Vraca. În Al Doilea Război Mondial, Vraca era un loc unde naziştii îi torturau şi îi omorau pe cei care li se împotriveau. Numele celor care au murit atunci sunt săpate în trepte, deşi puţini luptători îşi foloseau numele reale la vremea aceea. Îşi luau nume noi, nume care grăiau mult mai mult decât orice baliverne lăudăroase povestite de beţivii din baruri, nume care purtau un mesaj de sfidare pentru guvernele care aveau să încerce mai apoi să le răstălmăcească poveştile în scopuri de propagandă. Se spunea că îşi luaseră nume noi pentru a-şi apăra familiile, pentru a putea trăi două vieţi separate. Săgeată crede însă că şi-au luat acele pseudonime pentru a putea să se despartă de ceea ce trebuia făcut, pentru a putea să renunţe într-o zi la persoana care luptase şi ucisese. Din faptul că urăşte nişte oameni pentru că aceştia

au urât-o primii şi, mai ales, deoarece îi urăşte pentru ceea ce i-au făcut, s-a născut dorinţa de a separa o parte din ea care să fie pregătită să riposteze, care să se bucure atunci când ripostează, de acea parte din ea care nu şi-a dorit niciodată să ia parte la lupte. Dacă şi-ar folosi numele real, nu ar fi cu nimic mai bună decât cei pe care îi ucide. Ar fi ca o moarte mai cuprinzătoare decât sfârşitul propriei vieţi.

A început să îşi spună Săgeată de când a pus prima oară mâna pe o armă. Câţiva o mai strigă încă pe numele ei vechi. Nu îi bagă în seamă. Dacă insistă, le spune că acum o cheamă Săgeată. Nimeni nu o contrazice. Nimeni nu pune la îndoială ce trebuie ea să facă. Fiecare trebuie să procedeze într-un anume fel ca să supravieţuiască. Însă dacă ar insista, le-ar explica: „Acum sunt Săgeată, pentru că îi urăsc. Cea pe care o ştiaţi voi nu ura pe nimeni."

A ales pentru astăzi ţintele de la Vraca pentru că vrea ca soldaţii de acolo să nu se simtă în siguranţă. Nu va fi o lovitură uşoară. Chiar dacă s-a ascuns la etajul nouă al clădirii devastate, fortăreaţa se află totuşi pe deal, aşa că va trebui să tragă în sus, strecurând glonţul printre clădirile care o despart de ţinta sa. Soldaţii pe care îi are în vizor nu trebuie să se îndepărteze unul de altul la mai mult de trei metri, iar fumul ce vine de la clădirile în flăcări îi blochează din când în când obiectivul. Imediat ce va trage primul glonţ, fiecare lunetist de pe dealul sudic va începe să o caute. Îşi vor da repede seama unde e pitită. Şi pe urmă vor supune clădirea unui foc continuu, chiar dacă va fi nevoie să o facă una cu pământul. La urma urmelor, clădirea a ars tocmai pentru că a fost o ţintă atât de uşoară. Şansele ei de a supravieţui reacţiei declanşate de gloanţele pe care le va trage sunt mici. Dar nu este deloc o misiune ieşită din comun. Au fost situaţii când gloanţele pe

care le-a tras au trebuit să se strecoare printre curenţi de aer mult mai îndărătnici.

Săgeată ştie precis cât timp le va lua să o găsească. Ştie precis unde vor căuta lunetiştii şi unde vor lovi mortierele. Până să înceteze bombardamentul, ea va fi dispărut de mult, deşi nimeni nu va putea înţelege cum a reuşit, nici măcar cei din tabăra sa, adică apărătorii oraşului. Chiar dacă le-ar explica, tot nu ar înţelege. Nu le-ar veni să creadă că ea poate ghici cum se va comporta o armă pentru că Săgeata însăşi este o armă. Are propriul geniu, pe care puţini l-ar putea accepta. Dacă ar avea de ales, nici ea nu ar crede că se poate. Dar ştie că nu depinde de ea. Nu îţi alegi niciodată crezul, ci crezul te alege pe tine.

Unul dintre cei trei soldaţi se îndepărtează de ceilalţi doi. Săgeată se încordează, aşteptând să vadă dacă cei doi salută. Dacă se va întâmpla aşa, atunci va trage. Are un moment de ezitare, încercând să le desluşească gesturile. Apoi soldatul iese din culoarul îngust pe care îl poate străbate glonţul ei. A reuşit să scape într-un moment aparent neimportant. Săgeată înţelege că o viaţă este alcătuită chiar din astfel de momente.

Îi mai priveşte o vreme, aşteptând apariţia unui semn care să indice căruia dintre ei îi este destinat primul glonţ. Ar dori să tragă două focuri, să îi ucidă pe amândoi, însă nu e chiar atât de sigură că va avea ocazia, iar dacă va fi nevoită să îl împuşte numai pe unul dintre ei, ar dori să ia decizia corectă, dacă există vreo astfel de decizie. Până la urmă, nu crede că va conta prea mult. Poate că unul dintre ei va supravieţui, neştiind cât de aproape a fost de a nu mai fi. Nu va şti niciodată că o fracţiune de milimetru într-o parte sau în alta în traiectoria proiectilului va decide dacă peste zece minute va mai simţi soarele pe faţă sau va privi în jos la gaura incredibilă care i se cască în piept, simţind cum se scurge din el tot ce a fost odată sau tot ce ar fi putut fi şi trăgând în piept, în

ultimele clipe de viaţă, mai multă durere decât îşi imaginase că ar putea exista pe lume.

Unul dintre soldaţi spune ceva şi râde. Celălalt i se alătură, dar Săgeată are impresia că nu hohoteşte cu o poftă la fel de mare; ai zice că o face doar pentru celălalt. Se gândeşte bine. Să tragă în cel care dă tonul sau în cel care se supune? Nu este sigură. Timp de alte câteva minute îi priveşte fumând şi stând de vorbă. Trasează cu mâinile linii dure prin aer, ca o punctuaţie a corpului, rămânând uneori în aşteptare când vorbeşte celălalt, ca şi cum ar ţine cuţite în mâini, mereu pregătiţi de luptă. Sunt amândoi mai tineri decât ea şi, dacă ar lăsa la o parte orice urmă de intuiţie, şi-ar putea închipui că discută despre fotbal. Poate chiar despre asta vorbesc. Se poate, e chiar probabil, să ia tot ce se întâmplă ca pe un joc… Băieţandri aruncând cu bombe în loc de mingi.

Deodată, soldaţii întorc capetele ca şi cum i-ar fi strigat cineva, iar Săgeată ştie că a venit momentul să tragă. N-a ajutat-o nimic să aleagă ţinta, aşa că e nevoită să ia singură decizia. Dacă va alege cu un motiv anume, acela va fi că una dintre ţinte e mai uşor de nimerit sau că unul dintre cei doi îi aminteşte de o persoană cunoscută, un om de care îi place sau nu, sau că unul pare mai periculos decât celălalt, însă nu ar putea spune sigur. Singura certitudine este că Săgeată expiră, şi degetul care era aşezat uşor pe trăgaci slobozeşte un glonţ care va depăşi viteza sunetului cu doar o clipă înainte de a măcina haine, piele, oase, carne şi organe, declanşând un proces de transformare a mişcării în carne.

În timp ce îşi pregăteşte a doua lovitură, în mai puţin de o secundă, Săgeată simte că ceva n-a mers bine. Cei de pe dealuri îi cunosc poziţia. Renunţă la cea de-a doua lovitură şi se rostogoleşte într-o parte, dându-şi seama că acum sunt aţintiţi asupra sa ochii unui lunetist care o vânase încă de la

început, iar focul de armă a dat-o de gol. I-au întins o cursă din care nu a reuşit să scape. Un glonţ loveşte exact locul unde se aflase mai devreme. Târându-se către ruinele scării de acces care coboară nouă etaje, până la ieşire, aude zgomotul unei puşti, dar nu şi impactul glonţului. Asta înseamnă că lunetistul fie a ratat cu mult, fie a lovit-o. Nu simte durere, deşi, din câte a auzit, la început nimeni nu o simte. Nu are nevoie să afle dacă a fost lovită. Dacă glonţul a nimerit-o, va şti curând.

Când Săgeată ajunge în casa scărilor, un obuz intră prin acoperiş şi explodează. Mai reuşeşte să coboare două etaje înainte ca al doilea proiectil să surpe ultimul etaj peste cel de-al optulea. Odată ajunsă la etajul şase, perspectiva asupra situaţiei se schimbă în capul ei, făcând-o să cotească pe un hol îngust şi întunecos, cât mai repede cu putinţă, în încercarea de a se îndepărta de obuzul care va lovi cu siguranţă scara. Reuşeşte să ajungă destul de departe pentru a nu fi lovită de oţelul, lemnul şi betonul aruncate de explozie înspre ea, ca o poliţă cu dobândă pentru glonţul ei. Dar apoi, odată cu ultima bucată de şrapnel, porneşte şi ea înspre scări. Nu are de ales. Nu mai există alte ieşiri, iar dacă rămâne aici, va trebui să încaseze poliţa mortală. Aşa că se întoarce la casa scărilor, neştiind ce a mai rămas din ele. Etajul al şaselea s-a prăbuşit peste cel de dedesubt, iar atunci când sare pe palier se întreabă dacă o va ţine podeaua. A reuşit, iar acum nu mai trebuie decât să stea aproape de peretele interior, acolo unde scările sunt lipite de structura clădirii şi greutatea ruinelor etajelor superioare se face mai puţin simţită.

Săgeată aude lovitura unui alt proiectil atunci când ajunge jos şi, cu toate că ieşirea spre stradă e la numai câţiva paşi, ea îşi continuă coborârea către subsol. Aici merge pe bâjbâite printr-un coridor întunecat, până ajunge la o uşă. O împinge cu umărul şi, chiar dacă trecerea rapidă de la

întuneric la lumină o orbeşte pe moment, iese fără ezitare pe nişte scări joase din partea de nord a clădirii, ferită oarecum de oamenii de pe dealul din sud. Înainte ca ochii să i se adapteze la lumea din jur, îşi dă seama de efectul pe care l-a avut şocul proiectilelor asupra auzului său, amintindu-i de senzaţia din piscină, din ziua când s-a luat la întrecere cu o prietenă, strigându-şi pe rând numele pe sub apă şi râzând de sunetele distorsionate, străine şi ciuntite. Luând-o spre est, devine conştientă de o durere sub coaste şi priveşte în jos, aşteptându-se să îşi vadă stomacul umflat printre coastele sfărâmate. Nu se iveşte însă decât o tăietură, o nimica toată, cu care s-a ales în timpul coborârii.

Acum se îndreaptă către centrul de operaţiuni al diviziei ei şi observă că cerul începe să se întunece. Simte pe frunte câteva picături de ploaie, iar când acestea se evaporă, îşi dă seama cât era de încinsă. Duce mâna la tăietură şi observă că nu se mai vede sânge proaspăt. Se întreabă ce ar putea însemna faptul că superficialitatea rănii nu o linişteşte aproape deloc.

Kenan

O altă zi abia a început. Lumina se strecoară în apartament, în bucătăria în care Kenan Šimunović tocmai întinde mâna după cana de plastic în care se află ultimul sfert de litru de apă al familiei. Face mişcări încete şi anevoioase. Chiar şi lui i se pare că e mai degrabă un om bătrân decât unul care şi-a serbat recent cea de-a patruzecea zi de naştere. Soţia lui, Amila, care doarme în sufragerie pentru că aici este mai în siguranţă decât în dormitorul cu vedere spre stradă, este şi ea îmbătrânită. Încă nu a împlinit patruzeci de ani, însă are părul sur, iar pielea nu îi mai stă întinsă, ca şi cum femeia de odinioară ar fi dispărut. Dar Kenan ştie că această femeie nu a existat niciodată, căci ei nu au apucat cu adevărat acea vârstă: au fost doar tineri, iar apoi bătrâni dintr-odată.

Cel puţin, copiii au mai rămas copii, măcar pentru o vreme. Ca toţi cei de vârsta lor, se revoltă împotriva restricţiilor, îşi doresc să fie mari şi vor ca lucrurile să fie altfel decât sunt de fapt. Ştiu ce se întâmplă, însă nu pot înţelege. Poate că tocmai de asta, se gândeşte Kenan, nu îmbătrânesc şi ei.

Familia nu mai are electricitate şi apă curentă de aproape o lună. Dacă fără electricitate viaţa este ceva mai grea, fără apă este de-a dreptul imposibilă. Aşa că, o dată la patru zile, Kenan este nevoit să adune o grămadă pestriţă de canistre din plastic şi să îşi croiască drum pe deal în jos, prin oraşul vechi, peste râul Miljacka şi apoi în sus, printre dealuri, până la fabrica de bere din Stari Grad. Uneori descoperă surse de apă mai accesibile, aşa că e mereu cu ochii-n patru, însă nu se poate baza pe asta, mai ales că adesea nu sunt nici sigure. Nu ar vrea să scape de lunetişti doar ca să fie omorât de un organism patogen, ceea ce i se pare mai mult decât probabil într-un oraş lipsit de canalizare funcţională. Apa de la berărie este

extrasă din izvoare de adâncime, iar Kenan este de părere că de-asta merită să facă atâta drum.

Încercând să nu facă prea mult zgomot, bărbatul ia ultima cană de apă şi se îndreaptă spre baie. Apasă pe întrerupător într-un gest reflex, rămas de mai demult. Becul din tavan începe să pâlpâie. Kenan aprinde un chibrit şi, cu acesta, un ciot de lumânare de pe marginea chiuvetei, de sub oglindă. Acoperă scurgerea cu dopul şi umple chiuveta până la jumătate, îşi udă faţa şi clipeşte când mintea lui devine conştientă de şocul apei reci. Freacă o bucată mică de săpun între mâini şi apoi îşi dă cu acea spumă pe obraji, gât, bărbie şi pe buza de sus. Lama cade cu un ritm regulat – câteva scrâşnete şi apoi clipocitul apei, iar pupilele i se îngustează, în timp ce priveşte rezultatul în oglinda luminată. Când termină îşi mai clăteşte o dată faţa şi se şterge pe un prosop scorţos atârnat deasupra toaletei. Suflă în lumânare şi rămâne surprins că e încă lumină. După câteva secunde îşi dă seama că a venit curentul electric şi aproape că zâmbeşte, amuzat de propria greşeală, înainte să priceapă ce înseamnă asta de fapt. S-a obişnuit cu o lume unde te razi la lumânare, cu săpun şi apă rece. A ajuns să fie ceva normal.

Totuşi au curent, şi pentru că nu mai este un lucru obişnuit, iese grăbit din baie, pentru a-şi trezi soţia, care, alături de copii, va dori să profite din plin. Îşi imaginează un mic dejun gătit pe plită, uitându-se la televizor, încălziţi de radiator, dar când dă să iasă din cameră aude un pocnet sugestiv, iar când se uită înapoi, lumina e deja stinsă. Mai încearcă şi întrerupătorul din hol, iar ceea ce ştia deja se confirmă. Se întoarce la bucătărie. Nu mai are motiv să-şi trezească familia.

Stă la masă şi inspectează toate cele şase canistre pe care le va lua cu el. Se uită după crăpăturile care ar fi putut apărea de când fuseseră golite ultima oară şi se asigură că are capac pentru

fiecare. Mai are două de rezervă, în caz că descoperă vreun defect. Faptul de a şti câtă apă poţi căra a devenit o artă în acest oraş. Dacă duci prea puţină, vei fi nevoit să repeţi des aventura. De fiecare dată când te expui pericolului de pe stradă rişti să fii rănit sau omorât. Însă dacă te apuci să cari prea mult nu mai poţi să fugi ori să te fereşti din calea primejdiei. Kenan s-a hotărât să ia opt canistre. Şase sunt ale lui şi au împreună cam douăzeci şi patru de litri. De la doamna Ristovski, vecina în vârstă de dedesubt, va mai lua două.

În timp ce le verifică îşi aude soţia ridicându-se din pat. Femeia îşi face apariţia în uşa bucătăriei, frecându-şi ochii de somn.

— Noaptea trecută a fost liniştită, spune Kenan. Azi n-o să fie chiar aşa de rău pe-afară.

Ea încuviinţează. Ştiu amândoi că o noapte liniştită nu indică o zi liniştită, însă Kenan se bucură că niciunul dintre ei nu spune asta.

Soţia sa traversează camera şi se opreşte în faţa lui. Îi pune mâna pe creştet, unde zăboveşte o clipă, apoi continuă încet spre umăr, trăgându-l uşor de ureche.

— Să ai grijă de tine…

Kenan zâmbeşte. Ceea ce a spus nu-l linişteşte neapărat, însă faptul că mai spune încă asemenea lucruri îi face bine. Ştie şi ea că nu ai cum să ai grijă de tine, că soldaţii de pe dealuri pot omorî pe oricine, oriunde, oricând au chef, şi că norocul sau soarta, sau ce-o mai fi lucrul acela care decide cine trăieşte şi cine moare, nu a ţinut niciodată partea celor chibzuiţi. Se poate ca sorţii să îi pedepsească pe cei mai nesăbuiţi, însă toţi ceilalţi par să aibă şanse aproape egale. Cu toate acestea, existase cândva şi o vreme când puteau acţiona cu grija propriei persoane în gând. Se bucură că soţia sa este dispusă, de dragul sănătăţii lui mintale, să invoce din când în când acele vremuri.

O vede uitându-se la sticle, măsurându-le din priviri.

— Doamna Ristovski?
— Da.
Ea se încruntă, îşi dă la o parte din ochi o şuviţă de păr grizonant. Apoi trăsăturile i se îmblânzesc şi se dă un pas înapoi, ca să-l privească.
— În curând o să ai nevoie de o haină nouă.
— O să iau una când ies în oraş, răspunde el. Ai vrea să-ţi iau nişte pantofi?
Zâmbeşte, iar Kenan îi răspunde cu un surâs. E bucuros că încă o mai poate face să zâmbească.
— Nu… Dar o căciulă parcă aş vrea, dacă ai timp.
— Bineînţeles, îi răspunde el. Presupun că vrei nurcă.
Soţia îl sărută scurt pe obraz înainte de a merge să vadă ce fac cei mici, pe care i-au trezit deja.
— Pleacă mai repede, până nu începi să vorbeşti cu ei şi mai pierzi o oră cu glumele.
După ce a închis uşa apartamentului, Kenan se propteşte cu spatele de ea, prăbuşindu-se. Are picioarele grele şi mâinile reci. Nu vrea să plece. Ce şi-ar dori cu adevărat este să se întoarcă în pat şi să doarmă până la terminarea războiului. Vrea să meargă cu fiica cea mică la carnaval. Vrea să rămână treaz, neliniştit, în aşteptarea fetei celei mari care a fost la film cu un băiat care lui nu prea îi place. Vrea ca fiul lui să se gândească la orice altceva decât la momentul când va putea să se înroleze şi să lupte.
Se aud zgomote înăbuşite, care trădează faptul că apartamentul s-a trezit la viaţă, iar Kenan e îngrijorat că s-ar putea ca unul dintre vecini să iasă şi să-l vadă. Nu trebuie să îl vadă aşa. Nu trebuie să afle cât e de speriat, cât e de neputincios, cum şi-a pierdut toată puterea. Dacă nu are să se întoarcă acasă astăzi, nu vrea ca ultima lor amintire să fie cu el tremurând pe palier ca un câine ud şi speriat.
Se ridică în picioare cu greutate şi prinde canistrele pentru apă. Le-a legat unele de altele cu

o funie trecută prin mânere şi, deşi voluminoase, sunt uşoare şi se cară fără probleme cât timp sunt goale. Când le va umple va fi mai greu, dar până atunci mai e, aşa că nu îşi mai bate capul acum. Kenan e conştient că e din ce în ce mai slăbit, ca majoritatea celor din oraş, şi se întreabă dacă va veni şi ziua când nu va mai putea căra destulă apă pentru familie. Ce va face atunci? Va fi nevoit să îşi ia şi fiul cu el, ca mulţi alţii? Nu vrea să facă asta. Dacă se va întâmpla să fie omorât, nu vrea ca cineva din familie să fie de faţă, chiar dacă şi-ar dori ca tocmai chipurile lor să fie ultimele lucruri pe care le vede. Însă dacă ar muri doar fiul lui… acesta e un gând care s-ar putea să-l facă să se prăbuşească din nou.

Coboară scările care duc până la parter şi bate la uşa apartamentului doamnei Ristovski. Nu aude mişcare, aşa că mai bate o dată, mai tare. Aude ceva foşnete şi aşteaptă să se deschidă uşa.

Doamna Ristovski locuieşte în clădire de aproape o viaţă, sau cel puţin aşa spune ea. Având în vedere faptul că e trecută bine de şaptezeci de ani şi că această clădire a fost construită imediat după Al Doilea Război Mondial, Kenan îşi dă seama că nu are cum să fie adevărat, însă nici nu îi vine să o contrazică. Doamna Ristovski are ideile ei şi niciun adevăr probat cu fapte nu ar putea-o face să se răzgândească.

Atunci când Kenan şi soţia sa s-au mutat la bloc, fiica lor cea mare tocmai se născuse. Doamna Ristovski se plângea fără încetare de smiorcăielile copilului, iar ei, ca părinţi fără experienţă, ţineau cont de cuvintele ei, văzând-o ca pe o persoană trecută prin viaţă. Totuşi, după o vreme şi-au dat seama că nu plânsul o deranja. În realitate, după cum gândea Kenan, bătrânei îi plăcea să aibă o direcţie concretă pentru toate supărările ei impalpabile. Deşi enervat de cât de mult se băga în viaţa lor, Kenan o tolerase pe doamna Ristovski, de multe ori chiar în ciuda obiecţiilor soţiei.

Admira ceva din agresivitatea ei, chiar dacă nu îi plăcea propriu-zis de ea.

La ceva timp după începerea războiului, Doamna Ristovski bătuse la uşa lor, iar atunci când Kenan deschisese, trecuse în grabă pe lângă el. Soţia lui nu era acasă, însă bătrâna nu părea să observe. Rămăsese aşezată pe canapeaua din camera de zi cât făcuse el cafeaua, pe care o aduse apoi pe o tăviţă de argint, aşezând-o pe masa joasă din faţa ei. Vecina nici nu se atinse de ceaşcă.

— Coniac n-ai? întrebă ea, îndreptând tăviţa pe masă.

— Bineînţeles, răspunse Kenan şi turnă o porţie generoasă pentru amândoi.

Doamna Ristovski dădu paharul peste cap. Kenan privea cum culoarea îi urcă prin gâtul uscăţiv şi zbârcit, şi apoi păleşte.

— Ei bine, spuse ea. Asta o să mă omoare.

— Ce anume? întrebă el, crezând că se referă la coniac.

— Războiul ăsta, îi răspunse bătrâna privindu-l în ochi.

Făcea eforturi pentru a nu se holba la aluniţa de pe obrazul ei şi încerca să nu se întrebe dacă nu cumva creşte văzând cu ochii. Bătrâna scutură din cap.

— Tu nu ai mai trecut printr-un război. Nu ştii cum o să fie.

— Nu o să dureze mult, spuse el. Europa va încerca să îl oprească.

Doamna Ristovski pufni.

— Pentru mine nu o să mai conteze. Sunt prea bătrână ca să mai pot face lucrurile trebuincioase pentru a supravieţui în vreme de război.

Kenan nu înţelegea la ce se referă. Ştia că ea se căsătorise cu puţin înainte de ultimul război şi că soţul ei fusese ucis în primele zile ale invaziei germane.

— S-ar putea să nu fie atât de rău, spuse el, regretându-şi vorbele de îndată, căci ştia că nu

avea să fie deloc uşor.

— Ce ştii tu… repetă ea.

— Ei bine, vă voi ajuta. O să ne ajutăm între noi în bloc. Veţi vedea.

Doamna Ristovski ridică ceaşca de cafea şi luă o gură. Nu îl privea pe Kenan, prefăcându-se că nu îi observase zâmbetul.

— Vom vedea, spuse ea.

Câteva săptămâni mai târziu, după ce oamenii de pe dealuri au întrerupt alimentarea cu apă a oraşului, bătrâna apăru la uşa lui chiar când avea de gând să pornească în prima expediţie până la fabrica de bere. Ţinea două sticle de plastic pe care i le puse în mână cu hotărâre.

— Cuvântul dat nu poate fi luat înapoi, spuse ea, apoi se întoarse şi porni spre apartamentul ei, lăsându-l pe Kenan confuz în pragul uşii. Ştia că nu o poate refuza. Omul care voia Kenan să fie nu ar fi refuzat.

Uşa apartamentului doamnei Ristovski se deschise puţin, doar cât să îi permită să vadă afară.

— Ce-i? E devreme.

— Plec după apă, îi răspunse Kenan, cu gândul că nu îi va face jocul. Doar ştie toată lumea că bătrâna se trezeşte cu noaptea-n cap. Probabil că este deja trează de vreo două ore, iar Kenan îşi aminteşte că bătuse la uşa ei chiar mai devreme în ultimele luni. Uşa se închide.

— Doamnă Ristovski? Nu o să mai merg cel puţin câteva zile.

O aude căutând cu zgomot prin apartament, mormăind vorbe de ocară, iar apoi uşa se deschide, de această dată mai larg. Întinde către el cele două sticle de apă, agitându-le când vede că nu le ia mai repede.

Kenan apucă sticlele şi le priveşte. Sunt din cele de doi litri, ca sticlele de suc. Nu au mânere. O tot roagă de luni de zile să le schimbe cu unele cu mâner, ca să le poată lega de propriile-i canistre. S-

a oferit chiar să îi dea cele două canistre de rezervă.

— Astea nu au mânere.

— Eu de atâta apă am nevoie. Dacă folosesc din celelalte s-ar putea să nu îmi ajungă.

— Celelalte sunt mai mari.

I le întinde, dar ea le ignoră.

— Te crezi cumva cană de măsurat, mai spune închizând uşa.

Kenan rămâne pe holul blocului, ascultând cum sunetul uşii închise reverberează pe scări în sus, din etaj în etaj. Se gândeşte să îi lase sticlele în faţa uşii, să renunţe cu totul.

Cu siguranţă că nu ar muri dacă ar lăsa-o fără apă câteva zile. Ar putea să-i dea o lecţie.

Este un gând plăcut, dar lipsit de sens. Oricât ar regreta asta, avea dreptate, îi promisese ceva. Se uită la sticlele din plastic pe care le ţine în mâini şi clatină din cap. Deschide uşa blocului şi iese în stradă.

Dragan

Nu ai cum să-ţi dai seama care versiune a unei minciuni reprezintă adevărul. Acum, după tot ce s-a întâmplat, Dragan Isović ştie că oraşul Sarajevo pe care şi-l aminteşte, oraşul în care a crescut şi de care era mulţumit, chiar mândru, nu a existat probabil niciodată. Când se uită în jur îi e greu să-şi amintească ce a fost odată, dacă a fost vreodată altceva decât oamenii de pe dealuri, cu armele şi bombele lor. Însă parcă nici asta nu pare corect. Totuşi, are la îndemână doar aceste opţiuni.

Iată ce îşi aminteşte Dragan despre Sarajevo. Versanţii abrupţi coborau către o vale. De-a lungul acestei văi, râul Miljacka tăia oraşul în două, de la un capăt la altul. Pe malul din stânga, dealurile sudice se desfăşurau până la muntele Trebević, acolo unde se desfăşuraseră unele dintre probele de sport alpin de la Olimpiada de iarnă din 1984. Dacă o luai înspre vest treceai prin cartiere ca Stari Grad, Grbavica, Novi Grad, Mojmilo, Dobrinja şi, la urmă, Ilidža, cu parcul său împădurit şi iazul pe care se vedeau lebedele al căror adăpost semăna cu un coteţ de câine. Treceai pe lângă Academia de Arte, complexul sportiv-comercial Skenderija, stadionul de fotbal Grbavica, patiseria Palma, redacţia ziarului Oslobođenje, aeroportul şi aşezarea neolitică de la Butmir, unde oamenii se stabiliseră cu cinci mii de ani în urmă.

Dacă o luai apoi către nord, peste râu, înapoi pe unde veniseşi, treceai prin cartiere ca Halilovići, Novo Sarajevo, Marindvor, Kosevo, Bjelave şi vechiul Baščaršija. Puteai să mergi cu tramvaiul, care o lua pe strada principală, până în zona veche a oraşului. Acolo linia făcea o buclă spre vest, de-a lungul râului, pe lângă Parlament, trecea pe lângă clădirea Cantonului din Sarajevo, depăşea poşta, universitatea, iar apoi, la primăria cea veche, unde se afla şi biblioteca, tramvaiul mai cotea o dată, în

sus, pe lângă piaţa Markale şi parcul Veliki, ajungând din nou la linia principală. De aici puteai să o iei înspre nord, mergând la stadionul Kosevo, unde s-au ţinut ceremoniile de începere şi de încheiere ale Jocurilor Olimpice, sau la spital, care se afla chiar vizavi.

Sarajevo fusese un oraş minunat pentru plimbări. Era imposibil să te pierzi – dacă nu mai ştiai unde te afli n-aveai decât s-o iei la vale până la râu, iar de acolo totul devenea simplu. Dacă oboseai, te puteai opri într-o cafenea, iar dacă îţi era foame puteai mânca o plăcintă cu carne la un mic restaurant. Oamenii erau fericiţi. Viaţa era frumoasă. Dragan, cel puţin, aşa şi-o aminteşte. S-ar putea ca toate acestea să nu fie decât rodul imaginaţiei sale, se gândi el. Acum, după cum ştie, nu mai poţi merge în siguranţă de la un capăt la altul al oraşului. Grbavica este controlată în totalitate de oamenii de pe dealuri şi chiar să te apropii de cartier ar fi sinucidere curată. La fel şi cu Ilidža. Dobrinja, deşi nu a fost încă ocupat, este adeseori separat de restul oraşului şi, ca mai toate locurile, este deosebit de periculos. Skenderija a ajuns o ruină fumegândă. Tot în ruină sunt poşta, Parlamentul, clădirile Cantonului, Oslobođenje şi biblioteca. Stadionul Kosevo a ars din temelii, iar pe terenul lui se îngroapă morţii. Trenurile nu mai circulă. Străzile sunt pline de moloz, vagoane de marfă şi plăci de beton îngrămădite în intersecţii, în încercarea de a opri lunetiştii de pe dealuri. Dacă ieşi din casă înseamnă că accepţi riscul de a fi ucis. Însă Dragan ştie că, pe de altă parte, acelaşi lucru este valabil şi dacă rămâi în propria casă.

Pe zi ce trece e din ce în ce mai puţin sigur că oraşul pe care şi-l aminteşte a existat cu adevărat. E o amintire care se pierde încetul cu încetul, la fel ca apa ţinută în căuşul palmelor, iar atunci când se va fi scurs toată se întreabă ce va mai rămâne. Nu ştie cum va fi să trăiască fără a-şi aminti cum era odată viaţa, cum era pe vremea când trăia într-un

oraş frumos. Pe când abia începuse războiul, mai încerca să lupte împotriva pierderii oraşului, mai încerca să menţină lucrurile neschimbate, atât cât îi stătea în puteri. Când se uita la o clădire încerca să o vadă aşa cum fusese odată, iar atunci când privea un om, ştia bine că încearcă să ignore schimbările din aspectul şi comportamentul lui. Dar odată cu trecerea timpului începuse să vadă lucrurile aşa cum erau în realitate, iar într-o bună zi înţelesese că nu se mai lupta cu dispariţia oraşului nici măcar în mintea sa. Ceea ce vedea în jurul său era singura lui realitate.

Umblă pe străzi de vreo oră, încercând să îşi croiască drum către vest de la apartamentul său din centru, aflat puţin mai sus pe deal de piaţa în aer liber. Încearcă să ajungă la fabrica de pâine a oraşului, acolo unde lucrează. Dragan ştie că este extrem de norocos că are o slujbă şi mai ales că este scutit de serviciul militar din această cauză. Aproape toţi cei din oraş şi-au pierdut locurile de muncă şi, chiar dacă e rareori plătit (iar cu banii oricum n-ar avea ce face), primeşte pâine pe care o poate duce acasă, iar la cantina angajaţilor poate mânca gratis, chiar dacă nu e zi de lucru. Deci, cu toate că astăzi nu lucrează, se duce într-acolo pentru masă – pentru că, dacă mănâncă la fabrica de pâine, nu va mai trebui să mănânce acasă.

Casa lui este un apartament cu trei camere în Mejtaš, la nord de zona veche, acolo unde locuieşte sora sa mai mică, împreună cu familia ei. Dragan a reuşit să o scoată din oraş pe soţia sa, Riza, împreună cu fiul lor adolescent, iar acum crede că sunt în Italia. Nu mai ştie nimic de ei de trei luni şi habar nu are când va mai primi vreo veste. O parte din el ar vrea să nici nu afle veşti de la ei până la încheierea războiului. A mai auzit de soţii care trimit actele de divorţ prin poştă şi nu e sigur că ar putea suporta aşa ceva. Are aproape şaizeci de ani şi, chiar dacă mariajul lor nu a fost perfect, avuseseră măcar o viaţă tihnită, deşi ea era

cu şapte ani mai tânără decât el, iar fiul lor, Davor, se născuse târziu, când ea avea aproape patruzeci de ani. Crezuseră la început că nu pot avea copii.

Speră că, oriunde ar fi, soţia şi fiul sunt fericiţi. E bucuros că nu trebuie să se îngrămădească şi ei în apartamentul surorii lui. Dragan nu s-a înţeles niciodată cu cumnatul său şi, chiar dacă niciunul dintre ei nu ar recunoaşte, ar prefera să petreacă de fapt cât mai puţin timp împreună. Însă pâinea pe care o aduce Dragan în casă îl face de neînlocuit, iar acoperişul pe care îl are deasupra capului îl ţine pe loc.

Dragan locuia înainte într-un apartament care i se părea foarte frumos, în cartierul Hrasno, la vest de Grbavica. Acum zona se află pe linia frontului. Ultima oară când a văzut apartamentul, fusese devastat de o grenadă, iar clădirea s-a dărâmat probabil cu totul de atunci. Oricum, nu ar fi avut cum să rămână acolo şi ştie că nu se va mai întoarce vreodată.

Fabrica de pâine nu este departe de casa surorii sale, la doar vreo trei kilometri. În condiţii normale, drumul pe jos nu ar dura mai mult de patruzeci şi cinci de minute. Însă acum îi ia vreo oră şi jumătate, dacă se grăbeşte. Astăzi a ieşit fără o treabă anume, aşa că o ia mai uşor. A mers încet aproape tot drumul, mai puţin în zona unde strada principală se intersectează cu podul Vrbanja, un loc deosebit de periculos. Acolo a traversat în fugă, încercând să nu se gândească la faptul că cineva l-ar fi putut lua deja în colimator.

Acum merge pe strada principală, pe unde treceau înainte tramvaiele. Partea dinspre sud a străzii este baricadată pe alocuri, pentru a feri maşinile şi pietonii de gloanţele trase de pe dealuri, însă au mai rămas şi zone pe unde trăgătorii pot strecura câte un glonţ. A auzit străini vorbind despre „aleea lunetistului”, iar asta l-a făcut să râdă, fiindcă i se pare că fiecare stradă din Sarajevo s-ar putea numi aşa. Oare străzile care

merg de-a lungul râului nu ar merita aceeaşi poreclă? Şi cum rămâne cu Dobrinja sau Mojmilo, de la un capăt sau altul? Ar fi fost mai uşor să numească toate străzile din oraş „aleea lunetistului”, iar apoi, dacă prin vreun miracol s-ar fi descoperit o stradă ferită de gloanţe, acea stradă să primească o poreclă deosebită. Desigur, strada principală este aceea pe care ajung străinii de la aeroport la Holliday Inn, aşa că trebuie să li se pară cea mai periculoasă. Totuşi, şase benzi asfaltate şi o linie de tramvai nu prea se potrivesc cu ideea de alee, după mintea lui Dragan. O ia către nord, părăsind strada principală, care începe să se apropie prea mult de teritoriul inamic. Partea aceasta este păzită de numeroşi apărători, dar asta nu i-a stat niciodată în cale lunetistului ambiţios, şi Dragan nu îşi face iluzii că astăzi lucrurile ar putea fi altfel.

Ajunge la o altă stradă importantă, una folosită de mulţi dintre cei nevoiţi să traverseze oraşul. La o altă intersecţie principală, între cazarma Mareşalul Tito şi turnul Energoinvest, ambele distruse aproape în totalitate, Dragan se pregăteşte să o ia la fugă. Este una dintre cele mai periculoase intersecţii. La doar patru sute de metri spre sud se găseşte Podul Frăţiei şi Unităţii, care separă zona de pe malul drept de cartierul ocupat Grbavica.

La stânga lui se află opt vagoane de marfă, suprapuse două câte două de-a lungul străzii. La dreapta, calea ferată. De cealaltă parte a străzii se vede turnul Energoinvest. Acum câţiva ani era una dintre cele mai înalte clădiri de birouri din oraş. Acum nu a mai rămas decât o ruină, o clădire nimicită de bombardamente. Tot ce vede în jurul său este de un cenuşiu caracteristic. Nu ştie sigur de unde a apărut acea culoare, dacă a existat întotdeauna, ascunsă sub culorile pe care le-a şters războiul, sau dacă aceasta este culoarea războiului. În orice caz, toată strada arată descurajator.

Vreo douăzeci de oameni aşteaptă să traverseze în dreptul intersecţiei. Unii ies în stradă şi încep să alerge de parcă deasupra acestei părţi a oraşului ar pluti un nor de ploaie, iar ei n-ar prea avea chef să se ude. Pentru ei pare să fie un lucru de rutină. Lui Dragan, cel puţin, aşa i se pare.

Mai sunt şi alţii care zăbovesc o vreme pe trotuar, apoi o iau la goană cât îi ţin picioarele, ca şi cum i-ar fugări cineva, până ajung pe celălalt trotuar. Ţâşnesc scurt, apoi îşi reiau mersul ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat.

Dragan este unul dintre cei care aşteaptă în spatele unui zid de beton până în momentul când un semn sau o senzaţie anume îi spune că poate trece. Nu este niciodată prea sigur ce anume aşteaptă, ce anume i-ar putea conferi o certitudine, însă, mai devreme sau mai târziu, tot simte că a venit vremea să treacă, iar până acum a supravieţuit, deci, oricare ar fi metoda lui, se vede că funcţionează.

De la începutul războiului, Dragan a văzut trei oameni ucişi de lunetişti. Cel mai mult l-a surprins cât de repede s-a putut întâmpla. Îi vezi mergând sau alergând şi, în clipa următoare, cad într-o parte cu o smucitură, ca nişte marionete al căror păpuşar şi-a pierdut cunoştinţa. În timp ce cad se aude o împuşcătură şi toţi cei din zonă încearcă să se ascundă. Însă după câteva minute lucrurile par să revină la ceea ce se numeşte acum normal. Dacă se poate, corpul este recuperat, iar răniţii sunt luaţi de la faţa locului. Nimeni nu are de unde să ştie dacă trăgătorul mai este acolo sau dacă şi-a schimbat poziţia, însă până la următorul foc oamenii se comportă ca şi cum ar fi în afara primejdiei, iar apoi ciclul se repetă. I se pare că nu mai contează prea mult dacă glonţul îşi atinge sau nu ţinta. Atunci când a început totul, cu luni în urmă, se poate ca asemenea lucruri să mai fi contat. Însă acum oamenii s-au obişnuit deja ca alţii să fie vânaţi în plină stradă.

Doi dintre cei trei împuşcaţi pe care îi văzuse Dragan fuseseră nimeriţi în cap, murind pe loc. Cel de-al treilea fusese lovit în piept, iar apoi, după vreun minut, în gât. Fusese o moarte mult mai rea. Se teme de moarte, dar cel mai mult se teme de timpul care ar putea să se scurgă până când va muri, din momentul în care va fi împuşcat. Nu ştie sigur dacă atunci când eşti împuşcat în cap mori pe loc sau rămâi conştient câteva secunde, şi nici nu ar avea încredere în cineva care ar susţine că ştie răspunsul exact la această dilemă. În orice caz, sigur este mai bine decât să ajungi să respiri ca un peşte pe uscat, privind cum sângele ţi se scurge în pământ, copleşit de acele gânduri care le trec prin cap muribunzilor în asemenea clipe.

A ajuns la intersecţie şi nu mai poate înainta fără să fie expus tirului lunetiştilor de pe dealuri. Pe trotuar, câţiva oameni nu se pot hotărî dacă să treacă strada sau să se întoarcă. Privesc toţi la bărbatul de pe cealaltă parte, care a început să traverseze. Aleargă puţin adus de spate, cu o ţigară între buze. Dragan îşi dă seama că îl cunoaşte. Îl cheamă Amil şi lucrează (sau lucra) la chioşcul de ziare de lângă blocul vechi al lui Dragan. Dragan nu l-a mai văzut de la începutul războiului, nici nu s-a mai gândit la el.

Când ajunge pe celălalt trotuar, Amil se opreşte din fugă şi îşi îndeasă mâinile în buzunarele blugilor. Gulerul gecii lui de piele este ridicat într-o parte şi e tuns mai scurt decât îşi amintea Dragan. Amil e la doar câţiva paşi de el şi, dacă îşi va ridica privirea, îl va observa. Dragan se întoarce către peretele din spatele lui, ca şi cum l-ar studia, aşteptând ca Amil să treacă de el. Nu pare să îl fi văzut.

După ce Amil dispare, Dragan se gândeşte la ce a făcut şi se simte vinovat. Îi plăcea de Amil şi vorbea cu el foarte des. Însă asta se întâmpla înainte de război. Dacă ar vorbi acum nu ar face decât să îşi aducă amândoi aminte cât de mult au

pierdut şi cum lucrurile nu mai sunt aşa cum erau odată. Şi chiar dacă fiecare bucăţică din oraş îi spune lui Dragan acelaşi lucru, ar fi mult mai dureros ca un alt om, unul cunoscut, să îl facă să se simtă la fel.

A încetat să mai vorbească cu prietenii, nu mai merge pe la nimeni şi îi evită pe cei care îl vizitează. La slujbă vorbeşte cât se poate de puţin. Ar putea să se obişnuiască cu dezintegrarea clădirilor, însă dezintegrarea oamenilor este prea mult. Dacă oamenii tot o să dispară de lângă el, fie prin moarte, fie prin transformarea lor în străini, atunci preferă să se lipsească de ei.

Un cuplu s-a hotărât să traverseze. Un bărbat şi o femeie, pe la vreo treizeci de ani, din câte îşi poate da el seama. Femeia poartă o rochie dintr-un material înflorat care îi aminteşte de perdelele din casa în care a copilărit. Se ţin de mână până să ajungă în stradă, iar apoi fiecare porneşte cu pas repede, nu chiar fugind. După ce au parcurs cam o treime din lăţimea străzii, Dragan aude pocnetul unei puşti şi un glonţ ricoşează pe asfaltul din faţa bărbatului. Cei doi ezită, neputându-se hotărî dacă să se întoarcă din drum ori să meargă mai departe. Apoi, bărbatul ia o decizie, îşi apucă partenera de mână şi o trage înspre el. Aleargă împreună spre celălalt trotuar. Aproape au ajuns când lunetistul mai trage un glonţ, însă au noroc, sau poate că acesta a făcut o greşeală, pentru că păpuşarul lor nu pare să îşi fi pierdut cunoştinţa şi cei doi ajung cu bine pe partea cealaltă.

Cei din jurul său răsuflă uşuraţi, pe de o parte pentru că cei doi au scăpat teferi, iar pe de altă parte pentru că nu mai sunt nevoiţi să se întrebe dacă intersecţia este supravegheată sau nu. Când afli de unde te pândeşte primejdia ajungi să ai o neaşteptată senzaţie de uşurare. Certitudinea e mult mai uşor de suportat decât senzaţia difuză a osândei, pândind de undeva, dintre dealuri. Măcar acum ştiu sigur. Timp de câteva minute nimeni nu

se avântă în stradă, însă Dragan ştie că la un moment dat cineva îşi va asuma riscul, apoi încă cineva, până când toţi cei care au fost martori la tentativa trăgătorului vor fi ajuns pe cealaltă parte a străzii, iar cei care vor ajunge acolo după aceea nu vor avea idee de unde vine primejdia. Lunetistul îşi va mai încerca norocul, dacă nu aici, atunci în altă parte (şi dacă nu el, atunci altul), şi lucrurile se vor repeta, cam aşa cum turmele de gazele se întorc la locul de adăpat după ce una dintre ele a fost răpusă acolo.

DOI

Kenan

Kenan şi-ar fi început ziua coborând dealul şi pe vremea când nu era război. Până de curând lucrase ca funcţionar într-o firmă de contabilitate, însă clădirea nu mai există acum, ceea ce nu este absolut deloc relevant, dat fiind că oricum nu ar avea nimic de făcut. Dacă face totuşi un efort, dacă încearcă să controleze ceea ce vede sau gândeşte, uitând de canistrele pe care le cară, reuşeşte preţ de câteva străzi să îşi închipuie că merge la serviciu. Poate că va lua prânzul cu vreun coleg. Poate că vor bea o cafea în aer liber, în parcul Veliki. Ar putea să îl ia peste picior pe Goran, prietenul său, care, în mod inexplicabil, este fan al clubului de fotbal Chelsea, ce tocmai a suferit o înfrângere.

Va ajunge însă în curând la curba unde se află pubelele de gunoi ale cartierului. Nici nu se mai văd sub maldărul de resturi, din care sunt recuperate scrupulos în fiecare zi obiectele cât de cât valoroase. Când vede toate acestea, nu mai este în stare să ignore maşinile răsturnate sau clădirile cu măruntaiele la vedere. Aude fără să vrea focurile de armă în depărtare şi îşi aminteşte că parcul Veliki este una dintre cele mai periculoase zone din oraş, iar Goran poate să fie şi mort, căci nu mai ştie nimic de el de luni de zile.

Coboară dealul mai departe. Dacă îşi ridică ochii din pământ, poate vedea munţii dinspre sud. Se întreabă dacă oamenii de pe dealuri îl pot zări. Socoteşte că ar fi posibil. L-ar putea dibui prin orice binoclu cât de cât funcţional: un om slab, cu părul sur, într-o haină maro ponosită, cărând după el două sarcini de sticle de plastic. Ar putea să-l omoare chiar acum, probabil l-ar fi putut omorî de nenumărate ori până acum, iar dacă scapă şi azi, ei tot vor mai avea ocazii. Nu ştie de ce unii mor, şi alţii nu. Nu are habar cum îşi aleg victimele oamenii de pe dealuri şi se gândeşte că nici nu ar

vrea să afle. Ce trebuie să creadă despre asta? S-ar simţi oare onorat că nu l-au ales sau jignit că nu e o ţintă care să merite efortul? Gândurile astea nu o să-l ducă nicăieri…

Kenan merge printre două şiruri de blocuri de patru şi cinci etaje. Niciunul nu a scăpat neatins, deşi cartierul său o duce mai bine decât multe altele. Lângă el vede un Volkswagen lovit de un obuz. Arată ca şi cum ar fi fost turtit de un deget enorm, de parcă ar fi fost făcut din aluat. Parbrizul a explodat, iar uşa din partea şoferului a fost sfârtecată. Kenan are impresia că maşina îi aparţine unui ins care locuieşte la etajul doi în blocul de vizavi. Nu are cum să fie sigur. Omul nu a zis nimic despre faptul că i-ar fi bombardat maşina ultima oară când au vorbit, însă oamenii nu prea mai spun lucruri de genul ăsta.

În stânga lui se află centrul de ajutoare, la parterul unui bloc postbelic fără lift, din fosta piaţă alimentară. Uşile sunt închise, dar el se apropie, sperând să afle când ajunge următorul convoi cu ajutoare. De multe ori se afişează dinainte ce produse se vor aduce, ca oamenii să ştie în ce să le pună. Apropiindu-se, observă că nu s-a afişat nimic. Au trecut săptămâni întregi de la ultimul convoi, poate ceva mai bine de o lună.

Se întoarce spre stradă şi vede un bărbat pe care îl cunoaşte, un soldat. Ismet zâmbeşte şi se îndreaptă către Kenan. Când a început războiul, Ismet a fost printre primii care s-au înrolat. Înainte era ca taximetrist, însă maşina i-a fost distrusă, iar acum merge pe jos aproape opt kilometri până la linia frontului din nord, lângă releul de televiziune. De obicei petrece câte patru zile pe front, iar apoi se întoarce pentru patru zile la soţia şi fiica sa, care este încă mică. Uneori trece noaptea târziu pe la Kenan şi îi vorbeşte despre lupte. I-a povestit odată despre cum a împărţit aceeaşi armă cu altcineva; aveau doar douăzeci de gloanţe cu totul şi li se ordonase să împiedice înaintarea unui tanc

de-a lungul coamei unui deal. În tot acest timp, ştiau că, dacă tancul va ajunge cu adevărat la ei, nu vor mai putea să facă nimic. Gloanţele lor aveau să se termine într-o clipită – nu că ar fi fost bune de ceva. Şi-au petrecut acea noapte de groază tresărind la fiecare zgomot. Atunci când a venit dimineaţa, Ismet şi prietenul lui au fost mai bucuroşi ca niciodată. În ziua aceea, pe când ei dormeau într-un buncăr improvizat aproape de linia frontului, un obuz a aterizat la doar câţiva metri, omorându-l pe prietenul lui Ismet. Îi povestise toate acestea lui Kenan fără niciun fel de expresie pe faţă, însă la final a zâmbit şi chiar a râs puţin. Atunci când Kenan l-a întrebat de ce râde, i-a aruncat o privire de parcă i-ar fi reproşat că nu ascultase cu atenţie.

— Am trecut noaptea cu bine, îi explică Ismet. Atât ne doriserăm. Am avut şi noi o amărâtă de dorinţă, dar măcar ne-a fost îndeplinită, şi asta ne-a bucurat nespus. Nu mai conta dacă aveam să mai trăim câteva ore sau cincizeci de ani.

În clipe ca acestea, Kenan se întreabă de ce nu îi vine să se înroleze. Până acum a reuşit să evite recrutarea şi raidurile găştilor care se învârt prin oraş ca să te ia cu arcanul. E în siguranţă atâta timp cât duce canistrele de apă, căci nimeni nu are încă îndrăzneala să oprească astfel de misiuni vitale ale civililor. Însă nu ştie cât va mai ţine, cât va mai dura până când se va trezi cu bătăi în uşă şi o armă în mână.

E adevărat că nu mai e tânăr. E adevărat că nu o duce prea bine cu sănătatea, are trei copii de îngrijit şi nu are nicio deprindere care să fie de folos armatei. Însă ei tot l-ar lua. Au fost recrutaţi chiar şi bărbaţi mai în vârstă, mai puţini apţi pentru luptă, cu familii mai mari. Dar el s-a ţinut deoparte. Ştie şi de ce.

Se teme de moarte. Şi chiar dacă ar putea la fel de bine să moară şi în afara armatei, simte că un civil are mai multe şanse de supravieţuire, iar dacă

ar muri ar fi o nedreptate. Pentru un soldat însă, moartea e în fişa postului. În armată va trebui mai devreme sau mai târziu să omoare pe cineva. Şi nu crede că ar fi în stare. Ştie că uneori îşi doreşte asta şi că unii dintre oamenii de pe dealuri merită moartea, însă nu crede că ar putea să facă ceea ce se cere în mod concret pentru asta. E nevoie de curaj pentru a ucide, iar el nu deţine un asemenea curaj. Un om care nu poate nici măcar să plece după apă fără a se prăbuşi în faţa uşii nu ar putea face niciodată ceea ce face Ismet.

Kenan nu ştie dacă Ismet îi simte conflictul interior. Nu a vorbit niciodată cu el despre asta, nici nu ar fi ştiut de unde să înceapă, iar odată cu trecerea timpului, faptul că Ismet luptă pentru ei toţi, iar Kenan nu, a devenit din ce în ce mai apăsător, ca un elefant care nu mai lasă pic de loc în cameră.

Astăzi Ismet pare să fie mai obosit decât de obicei. Jacheta lui verde, cu petliţele cusute de soţie, este plină de noroi şi nu s-a mai ras de mai multe zile. Şchiopătează uşor, însă înălţimea lui atrage atenţia asupra acestui fapt. Are părul mai lung decât de obicei, însă la fel de negru ca înainte. Cearcănele de sub ochi îl fac pe Kenan să se gândească la un copoi, dintre cei care urmăresc prizonierii evadaţi în filme.

Cei doi se îmbrăţişează, iar Kenan e bucuros să îşi vadă prietenul. Nu ar vrea să recunoască asta, însă o parte din el se teme de ziua în care Ismet nu o să se mai întoarcă de la luptă.

— Cum mai merge?

— Merge aşa cum vor alţii să meargă, răspunde Ismet zâmbind şi arată înspre centrul pentru ajutoare. Ce se mai aude?

Kenan scutură din cap.

— Speram ca de data asta să prind nişte carne. Vreo fripturică sau poate un miel.

Aceasta e una dintre glumele lor obişnuite.

— Hai, că n-ai nevoie de-aşa ceva. Dacă pofteşti la carne, încearcă şi tu un miriapod. O să ţi se-aplece de-atâtea ciocănele.

Scoate din buzunar un pachet de ţigări şi îi oferă una lui Kenan, dar el îl refuză. Deşi ar avea chef de-un fum, ştie că Ismet nu are probabil mai mult de două pachete, primite de la armată în loc de bani, iar atunci când se vor termina nu îi va fi prea bine. Kenan s-a lăsat, căci fumatul a devenit un lux pe care nu şi-l permite, şi crede că ar putea s-o ţină aşa în continuare.

— Haide, ia una, nu face pe martiru'! Mai am.

Scoate ţigara din pachet şi o vâră în mâna lui Kenan.

— Te rog, fă-mi plăcerea!

Tutunul îl ameţeşte puţin, dar îi place. Îi era dor de senzaţia asta.

— Mersi.

Cei doi stau în mijlocul străzii, fără să scoată un cuvânt, bucurându-se de acest scurt moment de tăcere. Ar fi multe de vorbit, însă e vorba despre lucruri care nu se pot spune şi care nu merită spuse. După o vreme, Ismet îi pune lui Kenan mâna pe umăr.

— Succes la căratul apei! Te mai caut eu în seara asta sau poate mâine.

Îşi vâră mâinile în buzunare şi merge mai departe.

Kenan îl priveşte cum dispare după colţ, apoi îşi ia canistrele şi porneşte în jos pe deal. Strada sa dă în alta, iar la intersecţie se află o oglindă care le permite şoferilor să vadă dacă nu vin maşini pe cealaltă stradă. Este una dintre puţinele bucăţi de sticlă intacte din oraş, iar Kenan se miră de fiecare dată când trece pe lângă ea şi constată că e încă întreagă. I se pare aproape nostim. Maşinile sunt rare, întrucât cele care nu au fost distruse nu pot fi alimentate, având în vedere preţul benzinei şi cantitatea limitată în care se găseşte. Semafoarele nu mai funcţionează, străzile sunt pline de gropi şi

moloz, totuşi această oglindă neştirbită funcţionează la fel de bine ca înainte.

Coteşte spre est, înainte să o ia din nou către sud. Trece pe lângă o clădire care are o cantină la subsol şi se gândeşte că, dacă e deschis atunci când se va întoarce, poate încearcă să obţină o masă caldă. În bucătăria lor mai este foarte puţină mâncare şi, dacă reuşeşte să nu mănânce în seara asta acasă, înseamnă că ceilalţi vor primi mai mult.

Continuă să meargă spre sud şi trece pe lângă Academia de Muzică. Clădirea are peste o sută de ani, iar de vreo patruzeci găzduieşte tinerii muzicieni în formare. În vârful cupolei tronează o harfă. Între ferestrele de la etajele trei şi patru se cască gaura făcută de un lansator de grenade. Şi un perete al sălii de concerte a fost lovit de o grenadă, însă Kenan aude sunetul pianelor. În diferitele săli ale Academiei se cântă piese diferite, aşa că muzica se amestecă, devenind uneori de neînţeles, ca o cacofonie de ciocănele lovind corzi, însă din când în când câte o melodie se opreşte, lăsând-o pe alta să răzbată, şi câteva note curate se aud până în stradă.

Kenan trece repede de acest loc şi ajunge la o stradă principală. Înainte de război obişnuia să aştepte acolo tramvaiul cu care mergea trei staţii până la locul său de muncă. Întotdeauna i-a plăcut tramvaiul. Pentru el, dar nu numai, tramvaiul era unul dintre semnele cele mai tangibile ale civilizaţiei. Atunci când au început luptele, Kenan era la serviciu. Cineva se repezise în birou, anunţându-i că a început războiul. Unii s-au panicat, sărind să dea telefoane, iar alţii au încremenit, nevenindu-le să creadă. Goran s-a repezit la fereastră, să se uite la stradă. A revenit zâmbind.

— Nu e niciun război. Circulă tramvaiele, a spus el întorcându-se la birou.

Kenan, alături de alţii, continua să lucreze. Nu înţelegeau că cei de pe dealuri puteau trage în

tramvaie, că gloanţele lor aveau să-i ucidă pe pasageri. Cu toate grozăviile pe care le-a văzut de atunci, tot nu poate uita tramvaiul în flăcări care fusese lovit de o mortieră, iar apoi de gloanţele lunetiştilor, făcând să se ridice în aer vălătuci grei de fum negricios. Tramvaiele nu au mai circulat din ziua aceea. Zac împrăştiate prin oraş, nişte carcase goale, dintre care unele sunt folosite ca baricade împotriva lunetiştilor, iar altele ruginesc pur şi simplu. În mintea lui Kenan, războiul nu se va termina până nu vor începe să meargă din nou tramvaiele, indiferent de ce se mai poate întâmpla.

Dacă ar lua-o spre vest, cale de două străzi la dreapta, ar ajunge la piaţă. În lipsa transporturilor de la centrul de ajutoare, este nevoit să cumpere de aici mâncare pentru familia sa, plătind mult mai mult decât face. La începutul războiului, o marcă germană, adică în jur de o jumătate de dolar american, valora zece dinari iugoslavi. Acum marca e un milion de dinari. Cei care nu şi-au schimbat avutul în valută la începuturile conflictului au sărăcit într-o clipă. Nu că ar mai conta. Cum preţurile aproape că se dublează de la o lună la alta, puţini au avut destule economii ca să îi ţină multă vreme. Luna trecută, Kenan a vândut maşina de spălat a familiei pe piaţa neagră pentru o sută zece mărci. Fără electricitate, oricum nu le folosea la nimic. Ultima oară când a trecut pe la piaţă, o jumătate de kilogram de mere costa cincizeci de mărci, iar o jumătate de kilogram de cartofi, douăzeci. Ceapa era douăsprezece mărci, fasolea, optsprezece, iar cu treizeci de mărci puteai lua trei pachete de ţigări. Zahărul era şaizeci, iar cafeaua, o sută. Toate sumele erau cel puţin de douăzeci de ori mai mari decât înainte de război. Toate, mai puţin veniturile. Kenan se îndoieşte că a făcut mai mult de o mie de mărci de la începutul războiului. Mai are câteva obiecte de vândut prin casă, dar nu cine ştie ce.

Totuşi, unii par să nu fie afectaţi de greutăţile financiare. Conduc Mercedesuri noi, nu au slăbit deloc şi au la dispoziţie lucruri pe care ceilalţi pot cel mult să şi le amintească. Kenan nu e sigur cum procedează, dar ştie că mare parte din mâncarea de pe piaţa neagră este strecurată în Sarajevo printr-un tunel care trece pe sub aeroport. Ca să treci prin tunel trebuie să ai legături în guvern; deşi tunelul este deschis douăzeci şi patru de ore din douăzeci şi patru, aproape nimeni nu reuşeşte să-l folosească. Kenan îşi închipuie că lucrurile care trec pe acolo îi îmbogăţesc pe cei cu maşini de lux. Nu înţelege cum sunt capabili de aşa ceva, cum pot să se îmbogăţească de pe urma unor oameni flămânzi, fără altă scăpare, asemenea lui. Cum se mai bucură de astfel de bogăţie?

Însă nu are ce face, aşa că uită de piaţă, uită de stomacul lui gol şi trece strada cu sens unic care înconjoară zona principală a oraşului vechi. Aici terenul devine mai drept, odată cu trecerea de la munte la vale. Pe unde merge acum, maşinile nu au avut niciodată voie să circule; pe aici erau numai cafenele în aer liber, deschise zi şi noapte, cu clienţii lor de toate vârstele.

Toată viaţa lui umblase pe aici. Fiecare colţ îi aminteşte de ceva şi fiecare amintire este a unui lucru pierdut, care nu va mai putea fi regăsit. Chiar dacă ar fi să reconstruiască fiecare clădire exact aşa cum fusese odinioară, sau chiar mai bine, Kenan nu e sigur că ar mai putea să stea într-un scaun comod, la o cafea, alături de un prieten, fără să se gândească la război şi la tot ce s-a petrecut. Poate că i-ar plăcea totuşi să încerce. Poate că va avea ocazia. Ştie că nu ar vrea să renunţe la şansa ca lucrurile să mai fie aşa.

Strada Strossmayer a fost gândită de doi arhitecţi, unul ocupându-se de partea de est, iar celălalt de partea de vest. Kenan îşi aminteşte cum venea aici cu părinţii când era copil, între Crăciun şi Anul Nou, pentru a admira luminiţele de

sărbători. Purta o hăinuţă nouă şi era tare mândru de cum îi stătea. Mama îi spunea că e chipeş şi chiar şi sora mai mare spusese că e o haină frumoasă, chiar dacă de obicei îl tachina cu fiecare ocazie. Mergea ţinându-l de mână pe tatăl său, oprindu-se din când în când pentru a admira luminile, iar tatăl său îi explica ceva despre un eveniment care se petrecea în Europa, ca şi cum ar fi fost un adult, însă el nu înţelegea mare lucru. Acum pricepe ce fel de lucruri se petrec în Europa şi nu-i vine să creadă că strada pe care şi-o aminteşte e aceeaşi cu cea de acum.

Mergând în continuare spre sud, cale de încă o stradă, va ajunge la partea orientată spre est a străzii cu sens unic pe care a traversat-o mai devreme. Pe aici trece şi linia principală de tramvai, care o ia spre est până la Biblioteca Naţională, aflată în primăria veche. O ia apoi înspre nord, înainte de a coti către vest şi a se reîntâlni cu sine însăşi la podul Vrbanja, peste râu de Grbavica. Dacă ar continua spre sud, Kenan ar trece râul peste podul Ćumurija. La un moment dat va trebui să treacă râul Miljacka pentru a ajunge la fabrica de bere din Sarajevo, însă acest pod nu îl încântă, deşi ar scurta distanţa între apartamentul lui şi celălalt mal al râului. Podul a fost bombardat şi nu a mai rămas decât scheletul metalic. Deşi mai poate fi folosit dacă te încumeţi la exerciţii de echilibristică pe grinzile de oţel, nu prea poate să facă asta cu canistrele după el, nici măcar atunci când sunt goale, şi oricum ar fi o ţintă prea uşoară pentru lunetiştii de pe dealuri.

Kenan o ia înspre est, mergând pe lângă clădiri, căci a hotărât să treacă râul peste podul Princip. Deşi este la fel de expus tirului de pe dealuri, se află într-o stare mult mai bună decât Ćumurija, aşa că îl poate trece mai repede. Merge acum pe lângă ceea ce a mai rămas din Hotel Europa, care era odată cel mai frumos din oraş. Timp de cinci sute de ani, în acest loc s-a aflat un han. Până în 1878

purtase numele de Hanul de Piatră. Însă apoi a venit Marele Incendiu din Sarajevo. Depozitul unui negustor din apropiere luase foc, iar incendiul se întinsese şi la Hanul de Piatră, unde era depozitat un număr mare de butoaie cu alcool metilic. Butoaiele au explodat, iar focul a luat-o înspre vest, cuprinzând treizeci şi şase de străzi, iar o mare parte din oraşul vechi a ars din temelii. Cetăţenii au muncit cot la cot cu armata ca să stingă focul, iar restul butoaielor au fost aruncate în râu ca măsură de precauţie. Oamenii nu se gândiseră însă că alcoolul este mai uşor decât apa, aşa că atunci când au dat drumul furtunelor cu apă din Miljacka, ceea ce au scos nu a fost apă, ci foc lichid. Până să-şi dea seama că au greşit era deja prea târziu, iar mare parte din oraş fusese distrus. Chiar şi acum se mai poate observa unde au oprit focul, pe linia care separă vechile clădiri turceşti de cele austro-ungare.

Kenan nu se gândeşte însă la noaptea în care a ars oraşul, ci la ziua următoare. La cum trebuie să fi arătat totul. Oare se putea compara cu ce vede el azi? Oare Hotel Europa avusese aceeaşi soartă în acest secol ca Hanul de Piatră la vremea lui? Nu ar şti să spună. Cel puţin, Marele Incendiu nu a ţinut mult. Dar războiul nu se ştie cât va mai dura, dacă e pe sfârşite sau abia a început. Şi nu se ştie cum vor arăta lucrurile atunci când se va fi terminat. Cum ai putea oare să îl reconstruieşti? Oare cei care l-au distrus vor putea să îl şi reclădească? Va fi oare reclădit cu gândul ca într-o zi să fie din nou demolat, ori se va crede că este ultima oară când va mai fi nevoie de aşa ceva, că de data aceasta lucrurile vor dăinui veşnic? Deşi nu înţelege toate detaliile acestor dileme, Kenan crede că firea celor care vor reconstrui oraşul contează mai mult decât cea a distrugătorilor săi. Bineînţeles că soldaţii de pe dealuri sunt răi. Acesta e un adevăr fără echivoc şi nu există perspective subtile care să ofere justificări pentru faptele lor. Însă dacă un oraş este

reclădit de oameni cu un caracter îndoielnic, ce va mai fi pe urmă? Îi vin în minte oamenii din maşinile de lux, care pot să îi cumpere maşina de spălat pe câteva kilograme de cartofi şi ceapă. Nu ei ar trebui să fie cei care să construiască un nou Sarajevo, dacă va apuca să mai existe aşa ceva.

Aproape a ajuns la podul Princip. Înainte se chema Podul Latin, însă în 1914, chiar acolo a început Primul Război Mondial. Urmele paşilor lui Princip, asasinul, fuseseră marcate, chiar în locul de unde trăsese focurile mortale asupra moştenitorului tronului Habsburgilor şi a soţiei sale însărcinate, însă acum au dispărut. Ultimele cuvinte ale arhiducelui Franz Ferdinand către soţia sa au fost: „Nu muri, rămâi în viaţă pentru copiii noştri!” Nu ar fi trebuit să fie acolo, în acel loc, însă insistase să meargă la spital pentru a vedea cum se simt victimele unui atentat precedent la viaţa sa. Princip nu mai avea niciun plan pentru ziua aceea şi se oprise să mănânce ceva; când a văzut maşina arhiducelui, a ieşit în stradă şi a tras două focuri. Kenan nu a vizitat niciodată micul muzeu care comemorează asasinatul. S-a simţit întotdeauna oarecum ruşinat că, timp de o generaţie, atunci când se gândea la Sarajevo lumea îşi imagina un loc al crimei. Nu îi e clar ce va mai crede lumea acum. Se gândeşte că lumea îşi doreşte cel mai mult nici să nu îşi pună problema oraşului.

E pe punctul de a o lua înspre sud, în direcţia podului, când de după colţ apare în fugă un bărbat. Odată ascuns după clădire, se prăbuşeşte cu suflarea tăiată.

— Lunetist, spune el arătând spre pod. Se trage de-a lungul întregului mal stâng.

— Încerc să ajung la fabrica de bere, îi explică Kenan, ajutându-l să se ridice în picioare.

— Cel mai bine treci pe la Šeher Ćehaja.

Kenan şovăie. Šeher Ćehaja este cel mai estic dintre podurile care trec Miljacka, iar până acolo

va trebui să facă un ocol serios, dublând aproape distanţa expediţiei. Mai avea vreun kilometru şi jumătate până la fabrică, iar acum va trebui să mai adauge încă doi.

— Eşti sigur?

Omul ridică din umeri.

— Faci cum vrei. Poate n-o fi un trăgător prea bun. Pe mine nu m-a nimerit.

Orice gânduri ar fi avut Kenan despre încercarea de a trece pe aici sunt spulberate de obuzul care cade undeva în apropiere, poate chiar în râu. Se aud o serie de împuşcături, iar apoi cade încă un obuz. Kenan simte că începe să intre în panică; încearcă să inspire adânc de câteva ori. I s-a uscat gura.

— Stai liniştit, îi spune bărbatul. N-au cum să ajungă la noi.

Kenan ştie că nu este adevărat, însă cuvintele îl mai liniştesc, ca şi faptul că-şi dă seama că nu ei sunt ţinta bombardamentului. Zgomotul pare să se îndepărteze sau cel puţin nu se apropie. Inima nu îi mai bate la fel de nebuneşte şi s-a mai dus şi panica.

E clar acum că va fi nevoit să o ia pe drumul ocolitor, aşa că îi urează noroc omului întâlnit şi merge înapoi vreo cincizeci de metri, înspre nord, ca să fie sigur că e departe de bombardament. O ia spre est când ajunge la Colţul Dulce, care şi-a căpătat numele după mulţimea de patiserii care se găseau aici la începutul secolului, chiar pe linia care desparte în oraşul vechi arhitectura estică de cea vestică.

Când intră în vechiul cartier turcesc Baščaršija, i se pare că s-a întors la locul unei crime. Nu a mai fost pe aici din ziua când a ars biblioteca şi, chiar dacă mai are ceva de mers până acolo, simte deja clădirea; nu prea ştie de ce, dar grămezile de ţiglă spartă şi cărămizi din această parte a oraşului îl deranjează mai rău decât în alte părţi. Sunt puţini oameni pe stradă, iar pe o alee îngustă vede un

grup de negustori ambulanţi care vând te miri ce. De câteva luni au început să transforme cartuşe şi obuze în stilouri şi orice se mai poate vinde. Unul dintre ei a construit o mică sobă cu lemne, iar Kenan se întreabă cât cere pe ea, deşi ştie că probabil vrea mai mult decât are el asupra lui.

Nu mai locuieşte aproape nimeni în Baščaršija. Cartierul a funcţionat ca piaţă a oraşului timp de cinci sute de ani, iar străzile erau organizate în funcţie de meşteşugarii care locuiau acolo. În ultimii zece ani lucrurile se schimbaseră, unele magazine vânzând articole pentru turişti, însă acum şi acestea s-au închis. La nord de el se află Sebilj, o fântână publică în formă de pavilion care serveşte drept loc de întâlnire sau cel puţin aşa era înainte. Acum, faptul că se află fix în centrul unei piaţete mari o face un loc deosebit de nepotrivit pentru a-ţi petrece timpul. Doar porumbeii mai sunt destul de curajoşi sau de imbecili pentru a se aduna la baza ei.

Trecând pe lângă Sebilj, la adăpostul unei clădiri, Kenan aude ţipătul unui porumbel şi vede cum ceilalţi îşi iau zborul. Porumbelul alunecă spre el, ca şi cum gravitaţia l-ar fi tras în jos dintr-o parte. Kenan se opreşte nedumerit şi se uită cum porumbelul dispare după o uşă din faţa lui. Pasărea tace brusc, iar după câteva secunde se vede o bucată de pâine zburând afară de după uşă. Priveşte mai atent şi vede că este legată de ceva. Păsările se întorc una câte una, iar când una dintre ele se apropie de bucata de pâine, Kenan pricepe ce se întâmpla. Cineva prinde porumbei.

Mai face câţiva paşi înainte şi priveşte după uşă. Un bărbat în vârstă ţine o undiţă scurtă, atent la piaţetă şi la bucata lui de pâine. Bărbatul îl vede pe Kenan şi îi face un semn cu mâna, încercând să nu deranjeze porumbeii.

— Cum a mers azi pescuitul? îl întreabă Kenan încet, încercând să nu sperie porumbeii.

— Muşcă, muşcă… îi răspunde omul, ţinându-şi privirea aţintită la pasărea cenuşie care a pus ochii pe bucata de pâine.

— Şi în sezonul acesta e nevoie de permis? îl întreabă Kenan zâmbind, ca să se înţeleagă că a glumit.

Omul se uită la el, încercând să îşi dea seama dacă e din vreo organizaţie oficială.

Ajunge la concluzia că vorbeşte cu un om oarecare şi îi răspunde cu un zâmbet.

— Bineînţeles. Ai nevoie de un permis pentru peşte şi de altul pentru undiţă.

— Şi de unde faci rost de ele?

Bărbatul arată către dealuri.

— Acolo sus e locu'. Mergi până dai de birou.

Porumbelul s-a mai apropiat puţin. Pare să mai aibă ceva îndoieli, însă apare încă unul care pare interesat. Primul se apropie de pâine.

— Costă mult?

— Nu, dar e coadă mare. S-ar putea să aştepţi ceva.

Porumbelul gri sare în faţa rivalului său şi se repede la pâine.

O înghite cu totul şi pentru o clipă nu se mai întâmplă nimic. Porumbelul pare mulţumit de sine. A reuşit să facă rost de o masă. Viaţa e frumoasă. Apoi simte că îl trage ceva din interior şi începe să scoată sunete ascuţite, iar omul trage de sfoara lui. Porumbelul încearcă să zboare, însă omul trage tare de sfoară şi pasărea cade înapoi la pământ.

— Uneori încearcă să zboare, alteori nu. Habar n-am de ce.

Trage pasărea care se zbate până la el. Când a ajuns destul de aproape, întinde mâna şi o apucă. Pasărea încetează să mai lupte, probabil din cauza şocului. Bărbatul ţine cu o mână porumbelul, iar cu cealaltă îi suceşte gâtul. Apoi îl despică şi îl pune într-un sac de lângă el.

Apoi se ridică în picioare.

— Ai terminat pe ziua de azi? îl întreabă Kenan.

Bătrânul dă din cap.

— Am prins şase, câte unul pentru fiecare persoană din apartamentul meu. Iau doar cât îmi trebuie. Dacă nu mă lăcomesc, poate că vor mai fi aici şi mâine.

— Noroc! îi urează Kenan.

— Şi dumneavoastră, domnule, mai spune omul şi îşi ia sacul şi undiţa, după care o ia prin piaţetă înspre nord, către Vratnik.

Kenan rămâne pe loc o bucată bună de vreme după plecarea bătrânului. Nu a omorât niciodată un animal, în afară de peşti, însă ideea nu l-a tulburat vreodată în mod deosebit. Dar nu poate să nu simtă o oarecare înrudire cu porumbeii. Se gândeşte că s-ar putea ca oamenii de pe dealuri să îi ucidă treptat, câte o jumătate de duzină odată, ca să le mai rămână întotdeauna câţiva de omorât pentru a doua zi.

Săgeată

Biroul comandantului unităţii lui Săgeată nu este cine ştie ce: o cămăruţă cu un birou şi trei scaune, cu geamurile astupate cu şipci şi un covor pătat care acoperă podeaua de lemn prost îngrijită. Toată lumina vine de la un bec fără abajur care îşi trage curentul de la generatorul ce huruie în cealaltă cameră. Becul atârnă de un fir spânzurat chiar în mijlocul tavanului, deasupra biroului, şi dacă va rămâne cu privirea pironită la el, atunci în următoarele zece minute Săgeată va fi orbită de globul strălucitor care pare să îi domine câmpul vizual. De fiecare dată când se întâmplă asta încearcă să înţeleagă dacă au pus în mod intenţionat sursa de lumină într-un loc pe care să nu îl poată ocoli cu privirea, în scop de intimidare, sau dacă pur şi simplu nu s-au priceput mai bine la aranjarea interiorului. Din proprie experienţă ştie că armata se pricepe la intimidare, însă nu şi la problemele de gust.

— Eşti urmărită de ceva vreme, îi spune comandantul în spatele ei, punându-i o mână pe umăr într-un fel care se vrea liniştitor.

Săgeată se întreabă dacă se referă la incidentul din acea dimineaţă, la trăgătorul inamic care o pândise. În timp ce se gândeşte la aceste lucruri, mâna de pe umăr începe să nu mai fie o prezenţă indiferentă, ci una tulburătoare, apoi chiar răuvoitoare. Se luptă cu impulsul de a o da brusc jos de pe umărul ei, de a se ridica din scaunul tare şi de a-şi înfige mâna în gâtul comandantului.

— Mulţi sunt impresionaţi de capacităţile tale, mai spune el, iar Săgeată îşi dă seama că nu vorbea despre lunetistul din acea dimineaţă şi se mai linişteşte. Comandantul îi ia mâna de pe umăr şi se aşază la birou, cu faţa înspre ea.

Nermin Filipović este un bărbat chipeş, îmbrăcat într-o uniformă de camuflaj şifonată, dar

curată. Are barba tunsă cu grijă, iar părul, deşi puţin cam lung, este negru şi moale, sau aşa îşi închipuie Săgeată. E trecut bine de treizeci de ani şi, din câte ştie ea, nu este căsătorit. Are o cicatrice mică pe frunte, deasupra ochiului drept, iar unghia de la arătătorul drept s-a învineţit, ca şi cum ar fi suferit recent o lovitură puternică. Este soldat de meserie. Când a început războiul şi a patra cea mai mare armată din Europa s-a răzvrătit şi a înconjurat oraşul, el a fost unul dintre puţinii ofiţeri de carieră care l-a apărat de foştii colegi. Dacă ei dau greş şi Sarajevo cade, dacă soldaţii de pe dealuri reuşesc să intre în oraş, el va fi unul dintre primii pe care îi vor ucide. Săgeată nu ştie cât de sus va fi pe lista lor, însă e sigură că se va afla pe acea listă. Nu are de unde să ştie cât ştiu ei despre ea.

— Avem o misiune specială pentru tine. O misiune importantă.

Săgeată încuviinţează din cap. Bănuise dinainte că la asta dorea să ajungă Nermin. Până acum s-au mulţumit să o lase să îşi aleagă ţintele, au lăsat-o destul de mult în voia ei, cu condiţia să trimită în continuare gloanţe înspre ţintele care trebuie. Însă în ultimul timp a simţit că i se acordă mai multă atenţie şi ştie că, mai devreme sau mai târziu, îi vor cere să facă un lucru împotriva voinţei ei.

— Trebuie să-ţi aduc aminte de prima noastră conversaţie, spune ea privindu-l fix în ochi, ceea ce nu îi stă în caracter.

Prima oară când Nermin trimisese un om cu mesajul că trebuie să se întâlnească cu el fusese la patru luni de la începerea războiului. Într-un fel, Săgeată era surprinsă că le luase atâta timp să o contacteze. Majoritatea celorlalţi membri ai echipei de tir a universităţii fuseseră deja contactaţi. Avea să afle mai târziu că tatăl său, care era poliţist, îl rugase pe Nermin să o lase în pace, însă el murise într-una dintre primele lupte, în faţa clădirii Cantonului, iar Săgeată nu l-a întrebat

niciodată pe şeful ei dacă i se păruse că tatăl său s-ar fi răzgândit în legătură cu implicarea ei în apărarea oraşului sau dacă a decis să ignore pur şi simplu rugămintea unui mort. Nu doreşte să afle răspunsul.

— Avem nevoie de oameni care să tragă aşa ca tine, zisese Nermin.

— Nu am tras niciodată în cineva, îi răspunsese ea, ştiind că acest lucru se aplica în egală măsură majorităţii locuitorilor oraşului, chiar şi asediatorilor. Numai în ţinte.

— Contează doar cum priveşti problema.

— Nu vreau să omor oameni.

— Dar ai salva vieţi. Fiecare dintre cei de pe dealuri va omorî câţiva dintre noi. Dacă îi lăsăm ne vor omorî pe toţi.

Săgeată s-a gândit la asta. Se gândea cum va fi atunci când glonţul ei va lovi o ţintă vie în loc de o bucată de carton. Fusese uşor surprinsă că gândul nu o îngrozise, că probabil va putea să facă lucrul acela şi că probabil nu va avea remuşcări.

— Crezi că se va termina vreodată? întrebase ea. Învârtea cana cu ambele mâini, în sensul acelor de ceasornic. Nu băuse niciun pic de cafea, iar în curând avea să se răcească.

El se lăsase pe spate în scaunul său, privind peretele ca şi cum ar fi fost o fereastră, ca şi cum i-ar fi oferit o perspectivă nouă asupra întrebării ei.

— Nu ştiu. Cred că da. Nu văd cum ar putea să continue la nesfârşit.

— Cred că se va termina, încuviinţase Săgeată.

— E un bun punct de vedere, îi răspunsese el, dezlipindu-şi privirea de perete, căci simţea apropierea unei decizii concrete.

— Cred că se va termina, iar atunci când se va termina, vreau să mă pot întoarce la viaţa mea de dinainte. Vreau să am mâinile curate.

Ochii lui Nermin alunecaseră o clipă înspre propriile-i mâini aşezate pe birou. Săgeată nu era sigură dacă el fusese conştient de gestul său. Nu

păruse intenţionat, însă tot o neliniştea. Nermin îşi adunase mâinile în poală.

— Cred că nimeni dintre noi nu se va întoarce la viaţa pe care a avut-o înainte, oricum s-ar termina lucrurile.

— Dacă fac asta, atunci va trebui să o fac într-un fel anume. Nu voi ucide orbeşte doar pentru că mi-o ceri tu, adăugase ea, după care sorbise din cafea. Era bună, tare şi amară, însă nu mai era fierbinte.

În final, ajunseseră la o înţelegere. Urma să îi dea raportul lui Nermin, însă ţintele vor fi alese în cea mai mare parte de ea, lucrând pe cont propriu. Uneori Nermin îi mai ceruse să se ocupe de o ţintă anume sau de o zonă anume, iar până acum reuşise să-l ajute.

Acum îşi dă seama că femeia care fusese în birou în acea zi şi spusese că nu doreşte să omoare pe nimeni nu mai există şi că fiecare săptămână care trece o face să se îndoiască de eventualul sfârşit al războiului. Condiţiile înţelegerii lor mai au periculos de puţin până să îşi piardă orice relevanţă.

Însă asta nu îi scade din hotărâre. Se simte poate chiar mai hotărâtă să îşi menţină principiile. Şi asta pentru că, deşi a uitat aproape complet cine era, ştie încă cine vrea să fie şi, din câte poate să îşi dea seama, singura cale către acel ideal presupune o întoarcere la cine era odată.

Nermin o fixează cu privirea vreme îndelungată. Ea îşi dă seama că se gândeşte dacă să îi spună ceva şi crede că e ceva în legătură cu rolul ei în apărarea oraşului, însă el nu spune nimic. Se ridică în picioare, trece pe lângă ea şi deschide uşa, făcându-i semn să-l urmeze.

— Vreau să-ţi arăt ceva, spune el întorcându-se către Săgeată. Fii fără grijă, chiar vei avea mâinile curate. Încă puţin, spune Nermin uitându-se la ceas. Aproape că e momentul…

Ea cunoaşte bine această stradă. Este chiar în inima oraşului, chiar după linia de demarcaţie între clădirile turceşti şi cele austro-ungare. Ceva mai jos se află mausoleul lui Tito, flacăra nepieritoare, care acum s-a stins. În spatele ei se găseşte o stradă unde obişnuia să se vadă cu prietenii la o cafea, iar râul e puţin mai la sud. După aceea vin dealurile de la sud de oraş, de unde oamenii puteau cândva să ia telecabina până pe muntele Trebevic.

Stau în uşa unui magazin care s-a închis demult, peste stradă de piaţa acoperită. Săgeată ştie că un proiectil de mortier a căzut nu demult pe strada asta, omorând mulţi oameni. A auzit toată povestea la radio, dar chiar dacă nu e un lucru obişnuit ca atât de mulţi să fie omorâţi la un loc, nu prea s-a mai gândit la incident de atunci. Îşi zisese că pur şi simplu aşa a fost să fie. Se putea întâmpla să mori oriunde şi nu prea mai era un lucru de mirare că întâmplarea putea lua proporţiile unui eveniment. Acum însă, stând chiar în locul unde s-a întâmplat, i se pare că aici a avut loc ceva cu o importanţă profundă.

Se aude o explozie la vest de ei, iar Săgeată întoarce fără să vrea capul în acea direcţie. Nermin, care a rămas nemişcat, zâmbeşte.

— Crezi că încearcă să ne transmită un mesaj?

— Ce mesaj? întreabă ea cu privirea în pământ atunci când un alt proiectil loveşte în acelaşi loc.

— Nu ştiu, răspunde Nermin ridicând din umeri. Încerc din răsputeri să nu ascult. În regulă, iată-l că vine.

La început Săgeată nu ştie dacă să îşi creadă ochilor sau nu. Se întreabă chiar dacă ar fi posibil să aibă halucinaţii sau dacă nu cumva a murit şi aceasta este trecerea către lumea de după moarte, printre întâmplări stranii. Treptat îşi dă seama însă că este vie, că este lucidă şi că aceste lucruri se petrec cu adevărat. Un bărbat înalt, cu părul negru vâlvoi şi cu o mustaţă aproape comică, având cel mai trist chip pe care i-a fost dat să îl vadă

vreodată, apare de după o uşă. Poartă un frac uşor prăfuit şi duce un violoncel sub un braţ şi un taburet sub celălalt. Păşeşte afară din clădire calm şi hotărât, ca şi cum nu ar avea habar de pericolele la care se expune. Îşi pune scaunul în mijlocul străzii, stă jos şi îşi aşază instrumentul între coapse.

— Ce face? îl întreabă ea pe Nermin, însă acesta nu răspunde.

Violoncelistul închide ochii şi stă o vreme nemişcat, cu braţele atârnându-i pe lângă corp. Violoncelul pare să stea în picioare de unul singur, independent de omul care îl înconjoară. Pare să aibă o strălucire caldă pe fundalul gri al dalelor sfărâmate din pavaj, iar ei îi vine să-l atingă, să-şi treacă degetele peste lemnul lăcuit, întinde mâna, într-o încercare zadarnică de a depăşi o distanţă infinit mai mare decât suta de metri care o desparte de violoncel.

Violoncelistul deschide ochii. Tristeţea care i se vedea înainte pe chip a dispărut. Săgeată nu are idee ce s-a întâmplat cu ea. Braţele omului se ridică, iar mâna lui stângă apucă gâtul violoncelului, în timp ce dreapta apropie arcuşul de corzi. Nu a mai văzut ceva atât de frumos. Nici nu aude primele note. Sunetul a dispărut cu totul din lume.

Se sprijină de perete. Acum e în cu totul alt loc. Este ridicată în aer de mama ei, care o învârte râzând. Limba caldă a unui câine o linge pe braţ. Un bulgăre de zăpadă trece pe lângă chipul ei, făcând-o să simtă un suflu de aer rece. Alunecă pe sângele altcuiva şi aterizează pe o parte, cu nasul la doar câţiva centimetri de un braţ sfârtecat. Într-un cinematograf, un băiat de care îi place o sărută şi o atinge cu mâna pe burtă. Expiră şi apasă pe trăgaci.

Lumea îşi recapătă sonorul. Nu înţelege ce s-a întâmplat. Nu ştie ce i-a făcut omul care cântă la violoncel în mijlocul străzii la patru după-amiaza.

Îşi spune că nu trebuie să plângă şi încearcă să se calmeze până când violoncelistul termină, se ridică şi se întoarce în clădirea din care a apărut. Nu se va clătina nimic în sufletul ei. Îşi dă seama că Nermin o priveşte.

— Trebuie să îl menţii în viaţă, îi spune el.

— Nu înţeleg.

Abia dacă a auzit ce i s-a spus; încearcă să îşi găsească reperele în realitate.

Nermin îşi dă jos căciula şi se şterge pe frunte cu mâneca de la cămaşă.

— A spus că va face asta timp de douăzeci şi două de zile. Acum este a opta. Oamenii îl văd. L-a văzut o lume întreagă. Nu îl putem lăsa să fie ucis.

— Nu pot să îmi asum răspunderea.

Îşi dă seama că este obosită şi, chiar dacă este întotdeauna obosită, nu şi-a mai dat de mult seama de asta. O femeie în vârstă trece pe lângă ei, aproape de perete, iar Săgeată se întreabă dacă este la fel de obosită ca această femeie. Nermin scutură din cap.

— Nu îţi cer asta. Avem nevoie de ceva uşor diferit.

Săgeată se luptă cu senzaţia copleşitoare de oboseală, în timp ce Nermin îi explică. Deşi locul în care se aşază violoncelistul poate fi lovit de obuze, este totuşi ferit de trăgătorii de pe dealurile dinspre sud. Au însă anumite informaţii. Se crede că inamicul va trimite un lunetist în această parte a oraşului pentru a-l împuşca. Iar misiunea ei va fi să-l împiedice. Îşi dau seama că este aproape imposibil. Însă, după cum îi reaminteşte Nermin, ea are un anume talent pentru îndeplinirea lucrurilor imposibile.

— De ce nu bombardează pur şi simplu strada?

— Nu doresc doar să scape de el. Dacă reuşesc să-l împuşte, ne transmit un mesaj.

Săgeată se sprijină de zid şi îşi imaginează trupul zăcând pe caldarâm. Înţelege ideea lui

Nermin. Un glonţ lasă urme pe care obuzul le-ar şterge.

— Uite, îi spune el, am căzut la o învoială şi voi face tot ce îmi stă în putinţă ca să o onorez. Însă lucrurile au început să se schimbe în tabăra noastră. Dacă faci asta, vom avea amândoi de câştigat.

— Nu omor ca să tragă vreunul dintre noi foloase.

— Ştiu. Însă nu sunt sigur cât timp ne vom mai permite să ne asumăm această poziţie.

Nermin se apleacă spre ea, o sărută pe fiecare obraz, după care se întoarce şi pleacă. O vreme, Săgeată rămâne aşa, fără să se mişte, fără să mai gândească măcar. Îşi doreşte doar ca lucrurile să rămână în nemişcare. Însă apoi bombardamentul reîncepe, aşa că îşi forţează picioarele să se mişte, îşi strânge haina în jurul umerilor şi se îndreaptă spre casă.

Dragan

Se poate ca lunetistul să fi dispărut. Au trecut cel puţin zece minute de când a tras ultima oară şi câţiva oameni au trecut deja strada fără să se întâmple nimic. Dragan se apropie de marginea străzii, gândindu-se dacă să treacă. Îi e foame şi simte cum golul din stomac îl împinge înainte. Fabrica de pâine se află pe partea cealaltă. Mai are de trecut doar prin două locuri periculoase şi va avea pâine. Însă ceva din el îi spune că nu este nicio grabă. N-o să moară de foame dacă mai aşteaptă câteva minute, pe când lipsa de atenţie l-ar putea omorî cât ai clipi.

Face câţiva paşi înapoi şi se întoarce, astfel încât să se poată sprijini de tabla caldă a vagonului care îl ascunde de Grbavica şi de dealuri, inclusiv de vechiul fort Vraca. Vara obişnuia să îşi ducă soţia şi băiatul la Vraca pentru picnic, atunci când nu aveau timp să ajungă la parcul din Ilidža sau pe muntele Trebević. De acolo puteai vedea cea mai mare parte din oraş, fapt ce a ajuns să aibă o cu totul altă însemnătate în ultimele luni.

Din dreapta se apropie o femeie şi, după ce se uită câteva clipe bune la ea, Dragan îşi dă seama că o cunoaşte. O cheamă Emina. Este prietenă cu soţia lui. Dragan a simpatizat-o dintotdeauna, însă de soţul ei, Jovan, nu-i prea plăcea. Când ieşeau la cină, ceea ce se întâmpla destul de des înainte de război, Dragan ajungea să vorbească doar cu Jovan, pe care din câte se părea nu îl interesa decât politica, un subiect pentru care Dragan nu avea niciun pic de răbdare. După o vreme a început să îşi găsească scuze pentru a scăpa de aceste întâlniri, până când, cu puţin timp înainte de începerea luptelor, invitaţiile la masă au încetat, iar Emina şi soţia sa au întrerupt legătura.

Dragan îşi dă seama că Emina l-a zărit şi se îndreaptă spre el cu intenţia de a-l aborda, aşa că

încearcă să se ascundă undeva, deşi nu are niciun rost. Nu are cum să o oprească, poate cel mult să traverseze şi, chiar dacă îi e greu fie şi numai să salute o cunoştinţă, cu atât mai mult să vorbească cu o veche prietenă, nu este încă dispus să îşi rişte viaţa pentru a evita oamenii. Asta îl linişteşte puţin, până când îşi dă seama că nu e în regulă nici măcar să se gândească la aşa ceva şi ştie că ar putea veni o zi în care va lua altă decizie.

Sperând într-o minune, începe să se uite în jos, ca şi cum ar fi dus pe gânduri. Poate că va trece pe lângă el fără să-l vadă şi va merge mai departe, traversând strada în siguranţă, fără să ştie că el se afla acolo. Nu îşi doreşte decât să treacă strada, să îşi ia pâinea şi să se întoarcă acasă cât mai repede cu putinţă. Nu vrea să se întâlnească cu nimeni.

— Dragan Isović, tu eşti?

O mână îl atinge pe umăr şi atunci îşi dă seama că încercarea lui de a părea dus pe gânduri chiar l-a cufundat în meditaţie. Faptul i se pare amuzant, aşa că zâmbeşte, iar Emina îi zâmbeşte la rândul ei.

— Bună, Emina, îi spune el, aplecându-se s-o sărute pe amândoi obrajii.

Ea îl îmbrăţişează strâns. Parcă ar strânge în braţe o fiinţă micuţă, înfăşurată într-o haină de lână albastră. Îşi aminteşte că soţia lui îi spusese odată cât de mult îi plăcea această haină. Tot avusese de gând s-o întrebe pe Emina de unde făcuse rost de ea, ca să îi facă un cadou soţiei, însă nu mai apucase.

— Ce mai faci? Dar Riza? Unde staţi?

El îi povesteşte, atât cât poate, cum soţia şi băiatul au plecat cu unul dintre ultimele autocare, cum apartamentul lor a fost printre primele bombardate şi că acum stă la sora lui. Însă nu îi poate spune că atunci când autocarul a dispărut în noapte a avut sentimentul că nu îi va mai revedea niciodată, chiar dacă nu plecau decât la câteva sute de kilometri depărtare, în jur de o oră cu avionul.

Nu îi poate spune că în noaptea în care au bombardat apartamentul s-a ascuns în subsol împreună cu vecinii şi a aşteptat ca blocul să se prăbuşească peste ei şi că, atunci când a ajuns în ziua următoare acasă la sora lui, cumnatul său a deschis uşa privindu-l ca şi cum bombardarea apartamentului ar fi fost din vina lui. Se gândeşte că, dacă ar fi să îi spună toate lucrurile pe care nu le-a mai spus nimănui, ar rămâne ani de zile ţintuiţi în acelaşi loc.

Îl priveşte, iar el îşi dă seama că Emina ştie că vorbele lui ar vrea să spună mai mult, dar nu insistă. Cu toţii am mai avea de spus lucruri pe care totuşi nu le spunem. Nu ştie despre ce să mai vorbească. Să întrebe oare de Jovan? Dacă i s-a întâmplat ceva sau dacă o fi părăsit-o? Cel mult, ar face-o să îşi amintească de faptul că nu l-a simpatizat niciodată pe soţul ei, ceea ce ar fi destul de penibil.

Emina nu face nicio mişcare; îl aşteaptă să spună el ceva. Are părul legat la spate şi câteva şuviţe şaten i-au căzut peste faţă. Le dă la o parte, trecându-le pe după ureche, apoi vâră mâna la loc în buzunarul hainei. Pare să fie mai mică decât şi-o amintea Dragan, nu doar mai slabă, ci şi mai scundă. Nu înţelege cum de s-a putut întâmpla aşa ceva.

Deschide gura pentru a rupe tăcerea stânjenitoare.

— Jovan ce mai face? o întreabă el, temându-se de răspuns.

— S-a înrolat în armată. Nu îl văd prea des, răspunde Emina ridicând din umeri.

Dragan este surprins. Jovan nu îi păruse a fi un astfel de om. Ar fi zis că e mai degrabă un tip care dă din gură, fără să lupte cu adevărat.

Emina ezită, simţindu-i poate mirarea.

— Ei, este mai degrabă un om de legătură din partea guvernului pentru diferitele ramuri ale

armatei. Nu prea ştiu ce face. Ştiu doar că e mai tot timpul plecat.

Dragan începe să înţeleagă. Dă din cap, neştiind ce să spună.

— Intersecţia asta e supravegheată de un lunetist, cel puţin aşa era acum câteva minute. Aştept să văd dacă a plecat.

— A nimerit pe careva?

Eminei pare să îi pese cu adevărat. Lui Dragan i se pare ciudat, căci, deşi nu este indiferent faţă de moartea celor din jur, nu ar putea spune că simte destul cât să i se poată citi pe faţă şi nici nu crede că mai sunt mulţi asemenea oameni.

— Nu, îi răspunde el. Nu s-ar spune că e un trăgător prea bun.

Ea pare să se gândească la asta. Speră că nu l-a luat prea în serios. Nu are de unde să ştie cât de abil e trăgătorul. Nu ştie decât că ultima oară când a tras nu a nimerit. Nu are de unde să ştie de câte alte ori a nimerit totuşi.

— Cred că voi mai aştepta puţin. Nu mă grăbesc prea tare, zice ea, apoi începe să îi spună că are să-i ducă nişte medicamente unei femei care locuieşte cu câteva străzi la sud-vest de fabrica de pâine. Radio Sarajevo a organizat un schimb de medicamente în cadrul căruia cei care au rezerve pe care nu le mai folosesc le pot da celor care au nevoie de acele medicamente şi nu le pot obţine. În fiecare zi, la radio se citeşte o listă cu cererile oamenilor, iar cei care au cum îi ajută. Femeia la care merge are o boală de inimă şi are nevoie de un medicament pe care îl folosea şi mama Eminei, care a murit cu cinci ani în urmă. Deşi medicamentele sunt expirate, tot sunt mai bune decât nimic.

— La urma urmelor, spune ea, nu sunt decât anticoagulante. Nu cred că expiră cu adevărat.

— Nu, îi răspunde Dragan. Probabil că ai dreptate.

— E cam acelaşi lucru ca otrava de şobolani, iar aia nu expiră.

— Chiar aşa?

— Păi, conţine puţin arsenic. Sau cel puţin aşa cred. Mama glumea pe tema asta.

Dragan o cunoscuse pe mama Eminei cu vreun an înainte să moară. Semăna cu fiica ei, însă avea un simţ al umorului mult mai macabru. Se vedea că nici ei nu îi prea plăcea de Jovan. Când încerca să vorbească despre politică, după obicei, ea ridica mâinile în aer a disperare:

— Tu cu politica ta! Nu aduce nimic bun.

— Ba, lucrurile bune nu se pot întâmpla fără politică, îi răspunsese Jovan, scuturând din cap.

— Care dintre ei crezi că este optimistul familiei? spusese Emina.

Dragan şi soţia lui au râs, însă întrebarea îl lăsase perplex pe Dragan, care nu era sigur că Emina glumise.

— Cunoaşteţi diferenţa între un optimist şi un pesimist? întrebase apoi mama Eminei, uitându-se la Jovan, care părea să mai fi auzit asta înainte. Pe buze îi apăruse un zâmbet.

— Pesimistul spune: vai, lucrurile nu ar putea să fie mai rele de atât, iar optimistul răspunde: nu te întrista, se poate şi mai rău.

Când femeia a murit, Dragan nu s-a dus la înmormântare, însă nu îşi mai aminteşte de ce. Se poate să nu fi fost invitat, însă e mai probabil că a fost invitat, dar şi-a găsit vreo scuză. Acum îi pare rău.

— Pe Ismira Sidran ţi-o aminteşti? îl întreabă Esmina.

Şi-o aminteşte. Era regizoare într-o companie de teatru. Puseseră în scenă musicalul *Hair* cu câţiva ani în urmă şi avuseseră mult succes. Dragan mai văzuse de atunci câteva dintre spectacolele ei. Era prietenă cu Emina şi le întâlnise chiar pe stradă plimbându-se împreună. Îi rămăsese în minte ca o femeie aprigă şi îi era oarecum frică de ea.

— Când s-au aniversat douăzeci şi cinci de ani de la prima reprezentaţie a musicalului pe Broadway, au invitat-o să îşi aducă trupa la New York pentru un spectacol sau o gală, ori aşa ceva.

Soarele s-a ivit de după un nor şi vremea începe să se încălzească. Emina îşi desface nasturele de sus al hainei.

— Şi cei din conducere ce-au zis? remarcă Dragan cu surprindere, căci foarte puţini mai obţin astfel de aprobări.

— Bineînţeles, au fost de acord într-o primă fază. M-am întâlnit cu ea şi mi-a spus că pe listă erau treizeci şi doi de oameni. Eu i-am spus că treizeci şi doi de oameni mi se par a fi tare mulţi. Însă ea mi-a zis că de atâţia e nevoie pentru lumini, decoruri şi alte chestii, numai oameni pe care nu îi vezi din sală. Aşa că totul părea în regulă. Însă apoi ne-am mai întâlnit peste vreo două săptămâni şi lista se lungise cu vreo treizeci de nume, iar ea mi-a spus că tot nu e gata.

— Nu avea cum să aibă nevoie de atâţia, spune Dragan scuturând din cap.

— Nu, dar asta încă nu-i nimic, continuă ea desfăcându-şi încă un nasture. Până la urmă, lista a ajuns la aproape două sute de oameni.

— Şi i-au lăsat să plece?

— Nu. Ştiau că nu se vor mai întoarce.

Înainte nu era aşa. Înainte de război, chiar şi pe vremea comunismului, puteai să pleci oriunde pofteai. Nu aveai nevoie de viză decât pentru patru ţări din lume. Acum însă nu mai pleacă nimeni fără aprobare.

— Ar fi trebuit să se mulţumească cu treizeci şi doi. Atunci ar fi putut pleca.

— Jovan spune că nu ar mai fi contat, că oricum nu ar fi lăsat pe nimeni să plece.

— Poate. Dar poate că doar câţiva tot ar fi reuşit să plece. Puţini. Poate că ar fi reuşit să scape.

Emina priveşte către cer şi spune:

— Nu avem de unde şti.

— Cred că eu aş pleca dacă aş avea cum.

Ştie că e periculos să spună aşa ceva. Oamenilor le e ciudă pe cei ce reuşesc să iasă din ţară. Aceştia sunt consideraţi laşi şi chiar dacă orice om întreg la minte ar vrea să plece, foarte puţini ar recunoaşte-o, chiar şi faţă de ei înşişi, şi chiar şi mai puţini ar vorbi despre asta.

Pentru majoritatea oamenilor e destul de controversat. Acum mai poţi ieşi doar în două feluri. Fie cunoşti pe cineva cu putere în stat şi obţii aprobarea să treci prin tunel, fie ai destui bani să-ţi cumperi scăparea. Altfel, eşti blocat. Cei care aveau bani şi putere la începutul războiului au plecat deja în cea mai mare parte, iar cei care au obţinut bani şi putere între timp depind de război, deci nu au motive să plece.

Emina nu pare să fie şocată de afirmaţia lui.

— De ce n-ai plecat împreună cu Riza?

— Nu credeam că va mai dura atât de mult. Voiam să am grijă de casă şi nu doream să îmi pierd slujba. Poate că am făcut o greşeală.

— Nu. Trebuie să rămânem. Dacă plecăm toţi, vor coborî de pe dealuri şi oraşul va fi al lor.

— Iar dacă rămânem ne vor împuşca până la unul şi vor lua oricum oraşul.

— Lumea nu va permite niciodată asta. Va trebui să ne ajute, mai devreme sau mai târziu.

Dragan nu-şi dă seama, din tonul vocii, dacă ea crede ceea ce spune. Nu ştie cum ar putea crede. Amândoi văd cum oraşul se destramă în jurul lor.

— Nu vine nimeni să ne ajute, spune el cu o voce mai aspră decât şi-ar fi dorit. Suntem lăsaţi de capul nostru şi nu mai vine nimeni. Nu ştiai?

Emina priveşte în jos şi îşi închide la loc nasturii hainei. Apoi îşi vâră mâinile în buzunare. După câteva minute spune încet:

— Ştiu că nu vine nimeni. Însă nu vreau să cred.

Dragan ştie foarte bine ce vrea să zică. Nici el nu vrea să creadă. Multă vreme şi-a păstrat speranţa, a ascultat ştirile, a aşteptat să pună cineva

capăt nebuniei. Întreaga viaţă a trăit cu credinţa în lege. Dacă încălcai legea, te aresta poliţia. Nimeni nu punea la îndoială legea şi ordinea. Apoi, într-o clipită, totul s-a destrămat. Ca mulţi alţii, Dragan a aşteptat reinstaurarea ordinii mult mai mult decât ar fi fost logic. Încercase să-şi vadă de viaţa lui ca şi cum lucrurile ar mai fi fost normale, ca şi cum ar mai fi fost conduşi de cineva. Îi considera pe cei de pe dealuri o problemă de moment, gata să fie rezolvată. Normalitatea avea să învingă. Însă la un moment dat a încetat să se mai mintă. Situaţia nu era temporară, ca o defecţiune de moment a sistemului, şi nimeni nu avea să o repare.

— Am lucrat la fabrica de pâine cu un om care fusese la Jasenovac şi la Auschwitz, spuse Dragan.

Era un om cu care se întâlnea din când în când, deşi se pensionase cu cinci-şase ani înainte de război. Mai beau câte o cafea împreună sau, câteodată, un rachiu de prune. Nu îi spusese niciodată nimic despre viaţa sa din timpul războiului până într-o zi, cu puţin timp înainte de începerea luptelor, când i-a povestit despre lagăr. I-a povestit cum, la Jasenovac, paznicii se întreceau să vadă cine poate omorî mai mulţi prizonieri într-o zi. Câştigătorul, Petar Brzica, a ucis o mie trei sute şaizeci de oameni cu un cuţit de măcelărie. A primit ca premiu vin, un purcel de lapte şi un ceas de aur. După război a fugit în Statele Unite, unde numele lui a rămas până în ziua de azi pe o listă a celor care au comis crime de război. Mulţi dintre cei ucişi erau părinţii şi bunicii celor de pe dealuri sau ai celor pe care îi vânează.

— Ultima oară când l-am văzut, continuă Dragan, mi-a spus aşa: urmează ceva mult mai rău decât ţi-ai putea închipui. În ziua când a început războiul s-a sinucis.

— Nu poate fi la fel de rău ca lucrurile întâmplate în acele lagăre, răspunde Emina scuturând din cap.

Dragan se gândeşte bine la asta, se întreabă dacă suferinţa poate fi măsurată.

— Chiar nu este la fel de rău. Nici el nu se poate să fi crezut asta. Dar cred că spera ca oamenii să fi învăţat ceva din suferinţele trecute, că acele suferinţe însemnaseră totuşi ceva. Însă nu au învăţat nimic.

— Chiar nimic? îl întreabă Emina.

— Uită-te în jur… îi răspunde la rândul lui Dragan.

Deşi el intenţionase ca acesta să fie un îndemn retoric, Emina se uită în jur. Dragan se ia după ea, întrebându-se dacă văd aceleaşi lucruri. Oare ea vede griul de peste tot? Vede oare clădirile mutilate, molozul şi ruinele din stradă, oamenii slabi şi obosiţi, care se furişează ca nişte animale speriate? Trebuie să le vadă. Cum ar putea altfel?

Nu ştie de ce l-a băgat în seamă, de ce n-a mers pur şi simplu mai departe, ignorându-l. Discuţia asta nu trebuia să aibă loc. Nu dorea să vadă cât de mult au pierdut amândoi din cauza războiului.

— Războiul ăsta m-a făcut să descopăr multe străzi noi. Mi-a schimbat geografia.

Dragan e de acord. A observat acelaşi lucru. I s-a părut ciudat când şi-a dat seama că toată viaţa experienţa lui se rezumase la câteva străzi şi că nişte lunetişti din loc în loc, sau nişte obuze presărate haotic, au schimbat străzile care îi erau familiare şi cele de care era doar conştient în mod abstract.

— E o stradă aproape de casa mea pe care nu am trecut niciodată înainte de război, pentru că nu se afla în drumurile mele. Dar cum capătul străzii mele e în raza unui lunetist, am fost nevoită să ocolesc şi m-am trezit pe strada cea nouă.

Pe această stradă am dat de o casă în a cărei grădină se afla un cireş plin de cireşe coapte. O bătrână le culegea. Adunase vreo cincisprezece sau douăzeci de kilograme şi încă mai rămăseseră în pom.

M-am dus la ea în primul rând pentru că nu mai văzusem un asemenea copac în Sarajevo şi nu aveam idee că pe la noi cresc cireşi.

I-am zis că este un copac frumos, iar ea mi-a răspuns că a fost plantat de mama ei pe vremea când era mică şi că a avut întotdeauna un rod bogat. Le culegea pentru nepoţi, însă zicea că este cam îngrijorată, pentru că nu le poţi da doar dulciuri copiilor, chiar dacă e vorba de fructe. I-am sugerat să mai vândă din ele, iar ea mi-a spus că se gândise la asta şi că s-ar putea să pună ideea în practică.

Întâmplător, peste câteva zile Jovan a adus acasă nişte sare obţinută de la cineva, un sac mare de cinci kilograme. Era mult mai mult decât aveam nevoie sau decât am fi putut folosi. M-am gândit la femeie şi când am trecut pe acolo i-am dus şi ei un kilogram.

Cât povesteşte asta, chipul Eminei este relaxat, iar vocea ei e calmă. Dragan nu ştie sigur ce încearcă să îi spună sau care este concluzia poveştii, dar se bucură să asculte.

— Femeia a fost încântată. Nu am mai văzut pe nimeni să zâmbească atât de mult. M-a şi luat în braţe. Era peste un kilogram de sare. Când să plec, mi-a dat două găleţi mari pline cu cireşe. Prea mult. I-am spus: n-aş putea să le mănânc pe toate, nu am copii, suntem doar eu şi soţul. Însă ea a insistat. „Dă-le sau fă ce-oi vrea cu ele. Am mai multe decât îmi trebuie”, mi-a spus. Aşa că le-am dat vecinilor, câte un coşuleţ la zece familii diferite.

— A fost frumos că i-ai dat sarea, spune Dragan cu toată sinceritatea.

— Nu aveam nevoie de sarea aia. Nici ea nu trebuia neapărat să îmi dea cireşele, îi răspunde Emina ridicând din umeri. Nu aşa ar trebui să ne purtăm? Nu aşa ne purtam înainte?

— Nu ştiu. Nu-mi aduc aminte dacă eram într-adevăr aşa sau doar ni se părea. Parcă a devenit

imposibil să ne mai amintim cum erau lucrurile.

Dragan crede că asta îşi doresc cei de pe dealuri. Bineînţeles că ar vrea să îi omoare pe toţi, dar dacă nu pot asta, măcar să îi facă să uite cum erau înainte, cum se comportă oamenii civilizaţi. Cei de pe dealuri vor să îi transforme în barbari. Se întreabă cât va mai dura până reuşesc.

Atâta vreme cât stă aici, aşteptând să traverseze, înseamnă că ei câştigă. A venit vremea ca ziua lui, ca viaţa lui, să treacă prin intersecţie către soarta care îl aşteaptă.

— Cred că am să traversez, îi spune el Eminei.

Se îndreaptă către intersecţie. Simte o durere în stomac. Cu un pas înainte de spaţiul expus trage aer în piept şi ţâşneşte, încearcă să ţină capul cât mai jos, însă după trei paşi începe să îl doară spatele, aşa că se îndreaptă. Plămânii îi ard, iar picioarele i s-au înmuiat. Nu-i vine să creadă că nu a parcurs nici măcar un sfert din drum. Nu s-a mai simţit niciodată atât de bătrân.

Simte împuşcătura cu o clipă înainte de a o auzi. Se aude un şuierat atunci când glonţul trece în grabă pe lângă urechea lui stângă, iar apoi pocnetul violent al armei. Se întreabă o clipă dacă a fost împuşcat. Îşi dă imediat seama că ar fi murit dacă îl nimerea. A auzit glonţul, deci înseamnă că lunetistul nu l-a nimerit. Este surprins, confuz şi speriat. Nu ştie clar ce ar trebui să facă. Rămâne nemişcat, dar nu mai mult de două secunde. Parcă ar fi trecut milenii.

Apoi o ia la fugă în direcţia din care a venit. Nu-şi mai simte plămânii, picioarele sau stomacul. Mişcările îi vin de la sine, ca ale unui animal, şi fuge din calea pericolului. Are corpul pregătit pentru următorul glonţ, cel care îl va răpune. Cu cât se apropie mai mult de spaţiul sigur din spatele vagonului de marfă, cu atât se aşteaptă mai mult să fie împuşcat. O vede pe Emina pitită după vagon. Are gura deschisă, chipul contorsionat şi i se pare că o aude strigându-i numele.

Se izbeşte cu umărul de ceva metalic şi picioarele îi cedează. Emina îl apucă de braţ, iar el încearcă să nu cadă şi lumea începe să îşi piardă conturul. Oamenii îl întreabă dacă e bine, iar el crede că e, însă nu le poate răspunde. E pentru prima oară când trage cineva în el. A mai fost în locuri unde se trăgea, a fost prin zone bombardate, însă nu a mai fost niciodată ţinta cuiva. O parte din el nu poate să creadă ce s-a întâmplat, iar o alta nu poate crede că a supravieţuit.

Îşi recapătă treptat simţurile. Încă respiră greu, gâfâind ca un câine, însă descoperă că poate vorbi. Atunci când Emina îl întreabă pentru a zecea oară dacă e rănit, reuşeşte să-i răspundă.

— Ți-am zis eu că nu prea se pricepe.

Emina îl priveşte nehotărâtă. Ceva ce are de-a face cu el, nici Dragan nu ştie prea bine ce anume, o linişteşte. Până la urmă chipul i se relaxează, iar mâna ei începe să îl frece energic pe spate.

— Ruleta de Sarajevo, spune ea. Mult mai complicată decât cea rusească.

El râde, dar nu pentru că e amuzant, ci pentru că e adevărat. Rămâne aşa o vreme, cu mâna femeii pe spate, şi pentru prima oară după mult timp simte că se bucură să trăiască.

Săgeată

Se îmbracă în tăcere, îşi ia arma şi închide uşa apartamentului în urma sa. Ecoul paşilor ei răsună regulat pe casa scării, deşi se străduieşte din răsputeri să rămână neauzită. Trebuie să fie o ciudăţenie din construcţie, iar ea se întreabă dacă imposibilitatea de a înăbuşi sunetele constituie o trăsătură acustică pozitivă sau negativă. Ajunge la concluzia că depinde de cum îţi doreşti să fie scara. Probabil că există avantaje atunci când poţi să-i auzi pe cei de pe hol.

Soarele a răsărit de o jumătate de ceas, dar străzile sunt în cea mai mare parte pustii. Trece pe lângă câţiva oameni cât coboară dealul, ca să intre în oraşul vechi, însă nu îi priveşte. Trece pe lângă ruinele unui magazin unde se vindea cândva cea mai bună îngheţată şi îşi aminteşte cum, atunci când era mică, mergea pe strada asta cu bunica ei. O ruga să se oprească la magazin cu vocea copilului obişnuit să primească tot ce vrea, chiar dacă nu trecuse nicio oră de când mâncase îngheţată. Când bunica ei o refuza, Săgeată îşi trăgea mâna din mâna ei şi refuza să mai meargă. Bunica ei îngenunchea, îi lua chipul între mâini şi o săruta pe frunte. Spunea aşa: „Viaţa nu înseamnă numai îngheţată."

Săgeată se întreabă, în timp ce amintirea se stinge, ce ar fi dispusă să dea pentru o porţie din acea îngheţată. Toţi banii pe care îi are? În mod sigur. Puşca? Poate. Ultima fotografie a bunicii? Scutură din cap şi grăbeşte pasul, fără să-i lase minţii o şansă să răspundă.

Este ora ei preferată. Aproape întotdeauna este linişte. Până şi războiul se mai opreşte din când în când, chiar dacă nu pentru mult timp. Atunci când mortierele tac este ca şi cum s-ar auzi muzică, iar ea să gândeşte că dacă ar închide ochii ar putea să creadă că se plimbă pe străzile oraşului de dinainte

de război. Aproape. Ştie totuşi că în oraşul pe care şi-l aminteşte nu era înfometată sau lovită, iar umărul ei nu purta greutatea unei arme. În oraşul din amintire, la această oră a dimineţii era plin de oameni care se pregăteau pentru ziua ce stătea să înceapă. Nu rămâneau toţi în case ca invalizii, epuizaţi după încă o noapte în care s-au răsucit în paturi, neştiind dacă a venit sau nu rândul casei lor să fie bombardată.

A ajuns la destinaţie. Stă în locul în care a stat cu o zi în urmă, cu spatele la perete, şi cuprinde strada cu privirea. Nu a mai rămas sticlă în ferestre, iar unele dintre ele au fost acoperite cu plastic, în timp ce altele au rămas căscate, ca golurile din dantura unui bătrân. Strada a fost luată cu asalt şi dalele care au purtat paşii unor generaţii întregi au fost despicate.

Săgeată traversează strada şi se aşază în locul în care a aterizat obuzul, acolo unde va sta şi violoncelistul mai târziu. Ştie că aici au murit douăzeci şi doi de oameni şi o mulţime au fost răniţi şi nu vor mai putea merge, vedea sau atinge ceva vreodată. Doar pentru că au vrut să cumpere pâine. O decizie minoră. Nu un lucru la care să te gândeşti prea mult. Îţi este foame, aşa că încerci să cumperi ceva de mâncare. Ajungi aici pentru că s-ar putea să aibă pâine de vânzare. Dintre toate locurile, vii chiar aici. Dintre toate zilele, tocmai una te-a ales. La patru după-amiaza. Nu a fost luată nicio decizie. Este pur şi simplu un lucru pe care îl faci din cauză că viaţa este o serie de mici incidente inevitabile. Iar apoi nişte oameni de pe dealuri trimit o bombă prin aer pentru a te omorî. Probabil că pentru ei nu a fost decât o bombă într-o zi în care au mai lansat o grămadă. Nu a fost nimic deosebit.

Se apleacă şi culege de pe jos un ciob mic de sticlă. Sticla a început să dispară din oraş. Fie a fost distrusă de explozii, fie a fost îndepărtată ca să nu se transforme într-un proiectil mortal în timpul

exploziilor inevitabile. Ochi după ochi, geamurile prin care văd oamenii lumea dispar.

A început să creadă că aşa se desfăşoară viaţa. Un lucru neînsemnat după altul. O serie de intersecţii irelevante, oricare sau niciuna dintre ele putând aduce salvarea sau dezastrul. Nu există momente măreţe în care o persoană să facă sau nu acel lucru care îi defineşte umanitatea. Există doar momente care par astfel pentru puţină vreme.

Se gândeşte la asta în contextul apăsării pe trăgaciul care va lua o viaţă. Înainte să fi ucis pe cineva, credea că acel moment va fi o răscruce a vieţii ei, unde va alege să se comporte într-un fel care să arate ce fel de persoană este sau îşi doreşte să fie, sau a devenit fără să vrea. Însă nu a fost aşa. A fost foarte uşor să apese pe trăgaci, nimic ieşit din comun. Tot ceea ce s-a întâmplat înainte, toate lucrurile mici care s-au adunat fără ca ea să îşi dea seama, au făcut din actul uciderii doar subiectul unor gânduri răzleţe. Acest lucru face din ea o armă. O armă nu decide dacă să ia sau nu o viaţă. Arma pune în aplicare o decizie care a fost luată deja.

Violoncelistul o contrariază. Nu înţelege ce încearcă să obţină prin cântec, nu înţelege scopul. Nu poate crede că va opri războiul. Nu poate crede că va salva vieţi. Poate că a înnebunit, însă nu prea crede. A văzut chipurile celor care au cedat şi i-a văzut ieşind afară fără să le pese de pericol. I-a văzut murind, i-a văzut trăind, iar pentru ei nu pare să fie vreo diferenţă. Violoncelistul nu-i dă impresia că şi-a pierdut dorinţa de a trăi. Pare să fie un om căruia îi pasă mult de calitatea propriei vieţi. Nu-şi dă seama ce crede el şi nu ştie dacă îşi doreşte să creadă şi ea în acel lucru. Dă drumul ciobului din mână şi ascultă clinchetul înfundat pe care îl scoate atunci când se loveşte de caldarâm. Se întreabă ce se va alege de el. Cât va rămâne pe stradă? Îl va lua cineva acasă sau are să rămână aici pentru totdeauna? Va fi măcinat până va

ajunge o pulbere luată de vânt, care se va pierde în lume, ori se va lipi de pantoful cuiva, de cauciucul unei maşini, de aripa unui porumbel, de umezeala din atmosferă? Săgeată se întreabă dacă ciobul va mai fi aici şi mâine şi dacă nu cumva, într-un sens mai larg, nu este şi ea asemenea unui ciob uitat la scena unui masacru.

Înţelege totuşi că este o diferenţă între ciobul de sticlă şi violoncelist. O enervează faptul că nu ar putea spune exact care este diferenţa. Ştie însă că implică mişcare. Orice o fi făcând violoncelistul, în mod sigur nu stă în mijlocul străzii aşteptând să se producă un eveniment. I se pare că el precipită producerea acelui eveniment. Orice ar fi să se întâmple, se va întâmpla mai repede datorită lui. Este un lucru bun? Nu are cum să-şi dea seama, însă începe să simtă că da.

Săgeată îl va ţine în viaţă pe acest om. Nu avusese niciodată vreun dubiu în legătură cu asta, însă nici nu se hotărâse cu adevărat până acum. Dar acum, când stă în locul lui obişnuit, îşi spune că nu va permite ca acest om să moară. Va termina ce are de făcut. Nu are nicio importanţă dacă ea înţelege planul sau motivele lui. Înţelege doar că e ceva important, iar asta ajunge.

Atenţia ei se îndreaptă către clădirile din jur. Există multe locuri din care s-ar putea trece înspre acest punct, însă toate pot fi încadrate în două direcţii, între est şi vest. Clădirile de pe fiecare parte a străzii, deşi pot asigura multe ascunzători, reuşesc să îl ferească pe violoncelist de tirul de pe dealurile de la nord şi sud. Asta înseamnă că nu pot trage din teritoriul lor. Vor fi nevoiţi să intre în al ei. Şi se gândeşte că vor încerca şi să scape după ce termină. Asta le limitează într-o oarecare măsură opţiunile. Ajunge la concluzia că ruta cea mai bună pentru ei ar fi la sud, peste râu, spre Grbavica. Atunci, cel mai potrivit ar fi să tragă din partea de sud-vest a străzii.

Dar Săgeată ştie că nu vor trimite un lunetist oarecare în această misiune. Majoritatea lunetiştilor lor sunt fie mercenari, fie soldaţi fără antrenament. Probabil că un mercenar nu ar accepta o misiune atât de periculoasă. Ei preferă să stea pe dealuri şi să îşi câştige banii murdari în relativă siguranţă. Un soldat neantrenat nu ar avea totuşi capacităţile care să îi permită să ducă misiunea până la capăt şi apoi să scape. Deci, dacă nu va fi trimis un om într-o misiune sinucigaşă, nu va avea de-a face cu un soldat oarecare. Nu, persoana trimisă va fi un lunetist cu mult antrenament şi experienţă în armată, care ştie ce face.

Nu va alege o poziţie în sud-vest, ştiind că de îndată ce violoncelistul va fi lovit, fiecare apărător al oraşului va încerca să îi taie accesul către Grbavica. E o problemă simplă de geografie şi vor înţelege asta imediat. Aşa că trăgătorul fie va încerca să o ia înspre nord, dorind să se piardă pe dealurile din partea aceea, fie se va da la fund într-o ascunzătoare până în momentul când va putea pleca în siguranţă. În orice caz, nu o va lua înspre sud-vest.

Săgeată priveşte către est şi dintr-odată îşi dă seama unde va fi lunetistul. Poate nu a ghicit clădirea în sine, dar, dacă lunetistul e cât de cât experimentat şi calculează corect traiectoria glonţului şi şansele lui de a scăpa, nu poate să tragă decât dintr-o singură zonă.

Se ridică în picioare şi începe să meargă către est, spre locul de unde va veni glonţul. Trebuie să găsească un loc de unde să îl poată ochi pe trăgător, astfel încât să nu fie nici în linia lui naturală de tir, nici în altă poziţie evidentă pentru un contralunetist. Bineînţeles că el îi va anticipa prezenţa. Va căuta cel mai bun loc din care ar putea fi împuşcat şi, înainte de a plănui cum să-l nimerească pe violoncelist, se va gândi la siguranţa proprie. Dacă ar detecta-o, primul său glonte ar fi

îndreptat către ea, iar al doilea către violoncelist. Săgeată, cel puţin, aşa ar proceda.

Chiar deasupra poziţiei violoncelistului se află genul de loc pe care l-ar alege cineva cu puţină experienţă. E un bloc de apartamente din care se vede bine toată strada şi locul din care majoritatea ar crede că va trage contralunetistul. Dacă ea ar încerca să îl omoare pe lunetist şi-ar îndrepta imediat luneta spre această clădire, aşteptându-se să zărească o armă pregătită să ucidă.

Săgeată zâmbeşte. În minte începe să i se închege un plan. O ia înapoi pe stradă, spre vest, şi alege o clădire de pe partea dinspre sud a străzii, care să îi ofere o vedere bună asupra zonei unde ştie că se va afla inamicul. Se întoarce apoi în locul unde va cânta violoncelistul, pentru a se asigura că a calculat corect. Se întreabă dacă el ştie că e apărat de cineva şi dacă acest gând l-ar face să se simtă mai bine. Strada este încă pustie, iar aerul este răcoros. În curând, soarele va începe să încălzească pământul şi din ce în ce mai mulţi oameni îşi vor face curaj să iasă. La ora patru, unii dintre aceşti oameni se vor sprijini de un perete din partea de sud a străzii, privindu-l şi ascultându-l pe violoncelist înainte de a-şi continua drumul. Nu vor fi conştienţi de ce se petrece deasupra capetelor lor până când ea va trage, şi chiar şi atunci pentru ei nu va fi decât o împuşcătură într-o zi cu sute de împuşcături. Se uită după ciobul ei de sticlă şi constată surprinsă că nu se mai află acolo.

Câteva ore mai târziu, Săgeată stă ghemuită într-o cameră din partea de sud a străzii, la vest de locul unde în curând va cânta violoncelistul. E la câteva clădiri depărtare de locul de unde ar încerca să tragă în muzician un lunetist lipsit de talent. A făcut două găuri în plasticul care acoperă geamul. Una dintre ele îi asigură vederea asupra locului unde crede că se va aşeza lunetistul inamic, iar cealaltă asupra zonei unde va crede el că se ascunde contralunetistul, deasupra violoncelistului.

Este un loc perfect. Nu are nevoie să scoată ţeava puştii înspre stradă pentru a trage, astfel că şansele inamicului de-a o dibui sunt minime. El va avea oricum un dezavantaj, căci soarele se va afla spre vest, ceea ce nu îi va influenţa linia de miră pe direcţia violoncelistului, însă poziţia lui Săgeată va fi astfel greu de văzut.

Toate elementele sunt în favoarea lui Săgeată, mai puţin unul. Dacă a făcut o greşeală, dacă ei nu au trimis un lunetist priceput şi se aşază pe partea de sud a străzii, nu va avea cum să tragă în el. Nu crede că a greşit, însă bineînţeles că nu are de unde să ştie sigur. Se gândeşte că e doar unul dintre micile pariuri din viaţă, deşi o parte din ea se întreabă dacă acesta este cu adevărat unul mic.

A pregătit o cursă la etajul trei al unei clădiri de pe partea dinspre nord a străzii, deasupra locului unde va cânta violoncelistul. În fereastra unui apartament părăsit a pus o ţeava de puşcă îndreptată spre vest, adică spre locul în care ar putea crede cineva că se află un lunetist inamic. Ţeava puştii iese câţiva centimetri printr-o gaură făcută în plasticul de la geam, iar din clădirea în care crede că s-ar putea afla inamicul ei se poate vedea umbra unei şepci. Dacă lunetistul va acţiona ca majoritatea lunetiştilor în această situaţie, chiar şi Săgeată însăşi, va trage în şapcă înainte să tragă în violoncelist. În mod normal nu ar avea timp să facă asta, însă un om care cântă la violoncel în mijlocul străzii nu se poate mişca prea repede, aşa că va fi un interval de câteva secunde în care să-l împuşte. Deci cel mai bine ar fi ca, mai întâi, să împuşti persoana care probabil o să tragă la rândul ei în tine. Iar atunci când va trage în momeală, lunetistul îşi va fi expus poziţia, dacă Săgeată nu i-o va fi ghicit deja. Îşi dă seama că e un truc grosolan, însă pentru că inamicul va avea soarele în ochi, plasticul de la fereastră nu îi va permite să vadă înăuntru, şi pentru că nici nu va putea folosi o lunetă de noapte, pe care oricum n-o are, fiind încă

lumină afară, majoritatea factorilor care i-ar neutraliza planul sunt la rândul lor neutralizaţi. Un lunetist excepţional ar putea să observe că ţinta lui secundară nu se mişcă sau să fie contrariat de situaţia mult prea evidentă, însă ea se bazează pe ideea că adversarul ei va fi doar bun, nu deosebit de talentat.

Singura imperfecţiune din planul ei este că nu e absolut sigură că apartamentul în care a plasat momeala nu e locuit. Nu pare să locuiască nimeni acolo, însă, privind la majoritatea blocurilor din oraş, se pot descoperi locuri în care, deşi nu par a fi locuibile, mai trăiesc oameni. Dacă ar fi să se întoarcă cineva în apartamentul de dedesubt, ar avea o problemă. Lunetistul inamic i-ar observa cu siguranţă şi ar crede probabil că sunt soldaţi. Nu că asta ar însemna mare lucru. Lunetiştii duşmanului nu ţin cont dacă eşti soldat ori civil. Omoară fără să le pese de aşa ceva. Însă dacă ar avea de ales, probabil că mai întâi ar omorî un soldat. E o problemă evidentă de supravieţuire. Săgeată nu vrea să-şi mânjească mâinile cu sângele nevinovat al unei persoane care nu a făcut decât greşeala de a ajunge prea repede acasă. Deşi astfel de crime se întâmplă de multe ori în fiecare zi, nu este niciodată din vina ei, iar Săgeată intenţionează ca acest lucru să nu se schimbe. Nu va fi răspunzătoare de moartea unor oameni care nu meritau să moară.

Acesta este motivul pentru cele două deschizături din plasticul de la fereastră. A decis că, dacă va observa vreo mişcare în apartamentul de deasupra violoncelistului, va trage în acea direcţie. Va trage în gol, însă glonţul rătăcit o va face probabil pe persoana dinăuntru să îşi caute o ascunzătoare, ferind-o astfel de lunetistul inamic. Va trimite apoi un glonţ în direcţia aproximativă a lunetistului, pentru a-i da de ştire că îi cunoaşte poziţia. Dacă e ca toţi ceilalţi, atunci probabil că va fi de ajuns pentru a-l convinge să îşi schimbe

planurile şi să fugă. Ştie că va reveni, dar se va ocupa de asta la momentul respectiv.

Măcar de apartamentul pe care l-a ocupat este sigură. O conversaţie discretă cu omul lăsat să păzească intrarea i-a confirmat că proprietarii au plecat, iar cu două pachete de ţigări l-a convins să o lase înăuntru şi să îşi ţină gura. Este un obicei răspândit ca locatarii dintr-o clădire să constituie patrule care fac cu rândul, ţinând lunetiştii şi alţi indivizi nedoriţi afară, însă este uşor să scapi de oamenii ăştia dacă ştii ce trebuie să faci. Un om plictisit nu e niciodată foarte concentrat, iar un om speriat deja nu prea se mai poate concentra la ce are de făcut. Şi un copil ar putea să se strecoare într-o astfel de clădire. Săgeată a făcut asta de nenumărate ori.

Apartamentul în care se află a fost cândva o casă destul de drăguţă. Are ferestre mari şi camere spaţioase. Este aproape neatins, mai puţin baia, care a fost lovită de un obuz care a transformat chiuveta, cada şi vasul de toaletă într-o grămadă de moloz. În pereţii de vizavi de ferestre, cioburi ca nişte pumnale de sticlă s-au înfipt în tencuială ca nişte săgeţi în ţinta de plută, iar obiectele care amintesc de diverse activităţi umane, nişte hârtii, fotografii, o canapea sfârtecată, toate aruncate laolaltă, o fac să se gândească la gunoaiele din parcuri. Cineva le va ridica la un moment dat, fie şi numai ca să le ardă pe post de combustibil. Încearcă să nu-şi pună prea multe întrebări despre soarta locatarilor, ce fel de oameni erau, dacă erau fericiţi, dacă mai trăiesc sau au fost ucişi chiar aici.

Examinează prin lunetă clădirile dinspre est. Dacă inamicul are de gând să apară, atunci îşi va fi găsit deja o poziţie. În ultimele câteva ore a ţinut strada sub observaţie, socotind care dintre apartamente par să aibă ocupanţi obişnuiţi, care sunt suspecte şi, mai ales, prin care ferestre nu se vede nimic. Dar, mai presus de asta, şi-a format un simţ fundamental al aprecierii situaţiei, astfel încât

să-şi dea seama imediat atunci când se schimbă ceva. Supraveghează cu coada ochiului şi apartamentul-capcană. Până acum nu a observat nicio mişcare.

Mai exact, este vorba despre trei ferestre suspecte. Fiecare dintre ele este localizată într-o poziţie excelentă pentru a trage înspre stradă şi destul de aproape de o scară, astfel încât să se poată fugi cu uşurinţă de la faţa locului. Până acum nu a observat nicio mişcare şi exact la asta se aşteaptă de la o poziţie ocupată de lunetişti.

Este din ce în ce mai încrezătoare în planul ei, chiar dacă nu ştie încă unde se află lunetistul. Nu se bazează pe nimic raţional. Nu are niciun fel de informaţie care să anuleze posibilitatea ca lunetistul să se afle la vest de violoncelist, aşteptând doar ca acesta să apară. Ar putea foarte bine să se afle în apartamentul vecin sau în cel de dedesubt, sau pe acoperişul clădirii în care se află şi ea. Dacă e un nepriceput, atunci a scăpat. Însă cu fiecare minut care trece este din ce în ce mai sigură că nu este un ageamiu. Ştie că se află după una dintre cele trei ferestre.

Deşi nu se uită într-acolo, Săgeată ştie imediat când violoncelistul iese în stradă. Înainte ca el să apuce măcar să îşi desfacă scaunul şi să îl aşeze în mijlocul străzii, ea şi-a trecut deja privirea de vreo şase ori peste cele trei ferestre şi de vreo două ori peste întreaga zonă. Atunci când muzicianul închide ochii şi îşi lasă mâinile pe lângă corp, ea îl priveşte scurt, nu mai mult de o secundă, iar cât el stă nemişcat, apucă să mai treacă de patru ori cu privirea peste ferestrele suspecte. Nu vede nimic.

Un obuz explodează într-un sector îndepărtat al oraşului, iar pentru o clipă crede că vede ceva la una dintre ferestre. Este la etajul patru al unui bloc aflat la mai puţin de două sute de metri la est de violoncelist. N-ar putea spune ce-a fost. O umbră poate, o mişcare aproape insesizabilă. Nici măcar nu e sigură că a fost ceva.

Uitându-se la celelalte două poziţii, nu poate scăpa de senzaţia că, de fiecare dată când nu e atentă, la fereastra de la etajul patru îi scapă ceva. Îşi spune că trebuie să se calmeze. Trebuie să lase intuiţia să vorbească. Trebuie să lase lucrurile să se desfăşoare aşa cum le este dat şi să reacţioneze oricum îi va veni să reacţioneze. Trebuie să nu complice lucrurile.

Cuprinde cu privirea secţiunea estică a străzii, atât partea dinspre nord, cât şi pe cea dinspre sud. Se uită după detalii minuscule care ar putea să fi fost schimbate, precum o cărămidă mişcată din loc sau o umbră diferită. Încearcă să nu se gândească prea mult dacă au apărut sau nu schimbări. Dacă s-a întâmplat ceva, va şti. Dacă lucrurile sunt nemişcate, atunci gândul că totuşi s-a întâmplat ceva nu va aduce nimic. Este foarte tentată să anticipeze, însă nu se lasă dominată de acest impuls.

Violoncelistul îşi ridică arcuşul şi începe să cânte. Sunetul ajunge la Săgeată şi o învăluie, uneori aproape de neauzit, alteori atât de limpede şi de tare, încât i se pare că se află în cameră cu ea. La trei etaje deasupra lui, momeala pusă de ea e neatinsă. Apartamentul este gol în continuare. Până acum capcana nu a dat roade, însă nici nu a fost compromisă.

Fereastra de la etajul patru o cheamă din nou. La prima vedere, aproape că nu reacţionează la ceea ce s-a schimbat. E cât pe-aci să-şi mute privirea când observă o gaură în plasticul de la geam, o tăietură de câţiva centimetri în dreapta, în partea de jos. Nu e destul de mare ca să se poată ochi şi trage prin ea, însă e destul de mare ca să se poată studia împrejurimile. Acesta ar fi primul lui pas.

Se gândeşte să rişte. Ar putea trimite un glonţ prin acea gaură. Dacă priveşte prin ea, atunci va fi ucis sau rănit grav. Dar dacă nu, ar putea scăpa, iar ea s-ar întoarce de unde a plecat. De asemenea, îşi aminteşte că nu are de unde să ştie cine se află în

apartament. Nu se poate apuca să tragă în apartamentele oamenilor fără să ştie cine se află acolo. Ştie totuşi că are dreptate. Ştie că el e înăuntru.

Vederea ei periferică înregistrează mişcare. Priveşte în jos, către stradă. Două fete, nu tocmai adolescente, s-au apropiat de violoncelist şi se află acum la doar câţiva metri de el. Stau locului, firave şi cu o expresie gravă, şi îl ascultă. Acesta nu dă semne că ar fi conştient de existenţa lor. Cele două se află chiar în bătaia puştii.

Săgeată îşi mută repede privirea la fereastra de la etajul patru. Gaura nu a crescut şi nici nu se observă altele noi. Ar putea el să tragă printr-o deschizătură atât de mică? Ea nu ar putea sau, cel puţin, nu crede că ar putea. Nu ar avea niciun pic de precizie. Dar dacă el poate?

Atunci ei vor muri, îi spune o voce din adâncul său. Toţi trei. Şi vei eşua. Este prima oară, din ziua în care a pus mâna pe o armă pentru a ucide, când Săgeată e cuprinsă de panică. S-a blocat. Nu poate face nimic. Nu se poate retrage în momentul infinit de mic, nu există un lanţ de evenimente care să dicteze finalul. Totul este nesigur, iar ea nu poate face decât un lucru. Poate doar să tragă în gol. Însă nu vrea să facă asta. Sau cel puţin nu crede că vrea. Nu i se pare că se pregăteşte să ia o decizie. Pur şi simplu pare să nu facă nimic de felul ăsta. Iar dacă ar lua decizia de a trage, pur şi simplu nu e sigură că ar duce-o până la capăt.

Fetele s-au mişcat. Ies din bătaia puştii şi pun un buchet de flori sălbatice în faţa violoncelistului. I se pare că a văzut o păpădie. Apoi se întorc şi o iau înspre vest, în direcţia ei, mergând mai departe, până trec de ea, scăpând de pericol.

La fereastră observă mişcare. E o schimbare, o modificare subtilă a luminii. O umbră în spatele plasticului, acolo unde mai devreme nu era nicio umbră. Are degetul pe trăgaci. Nu are nevoie decât ca el să se arate pentru o clipă, să facă o mişcare

care să îi confirme că este lunetistul. E un lucru mărunt. Încă unul dintre acele lucruri mărunte care nu sunt deloc mărunte. Aproape că s-a tras linie. Nu mai e nevoie decât de o singură mişcare.

Muzica se opreşte. Săgeată nu îşi aminteşte dacă a auzit sau nu ultimele acorduri şi nu poate spune dacă violoncelistul a terminat sau dacă s-a întâmplat ceva. Se concentrează pe fereastra de la etajul al patrulea. Universul ei constă într-un metru pătrat de plastic. Şi nu se întâmplă nimic. Nimic nu se mişcă, nimic nu se schimbă. Trec zece minute. Atunci când priveşte înspre stradă, violoncelistul a dispărut.

Se ghemuieşte la podea şi nu pricepe ce s-a întâmplat. Era sigură de poziţia lui. Acum nu mai e atât de sigură. De ce n-a tras? Avusese ocazia perfectă. Trebuie să fi avut ocazia perfectă. Nu are nicio logică. De ce să mai rămână acolo încă o zi? O incursiune în teritoriul inamic este periculoasă şi incomodă, şi trebuie să fie cât mai scurtă cu putinţă. Dacă ai ocazia să tragi, atunci tragi şi dispari. Dar el nu a făcut asta.

Se simte de parcă ar fi dat greş, deşi ştie că nu e aşa. Treaba ei este să îl ţină pe violoncelist în viaţă. Chiar aşa i-a spus Nermin. Dacă un lunetist inamic este ucis sau nu, nu contează. Violoncelistul trăieşte. Va mai fi aici şi mâine. Deci nu a dat greş.

Săgeată se gândeşte la cele două fete care au pus flori în faţa violoncelistului. Oare ele îi urăsc la fel de mult pe cei de pe dealuri? Oare îi urăsc pentru că sunt nişte ucigaşi nenorociţi, nişte criminali lipsiţi de remuşcări? Speră că nu. Ar fi prea simplu. Dacă îi urăsc pe cei de pe dealuri, atunci trebuie să o urască şi pe ea. Şi ea omoară la fel ca ei. În zile precum cea de astăzi, când nu a omorât pe nimeni, simte un gol despre care ştie bine că arată o ostilitate mult mai profundă decât lipsa de remuşcări. Este aproape ca o dorinţă. Nu speră decât că fetele şi ceilalţi din oraş îi urăsc pe cei de pe dealuri din aceleaşi motive ca şi ea. Pentru că

au făcut-o să urască. Au început un război, spunând că oamenii din Sarajevo se urăsc între ei, iar locuitorii au ripostat, spunând că nu e aşa, că oraşul lor este lipsit de ură. Dar apoi cei de pe dealuri au început să omoare, să mutileze şi să distrugă. Şi, puţin câte puţin, au obţinut ce-şi doreau, o victorie mult mai clară decât dacă ar fi trecut cu tancurile prin oraş. I-au făcut pe toţi cei ca ea să îi urască.

După câteva ceasuri, când aproape că s-a întunecat de tot şi Săgeată consideră că poate părăsi apartamentul, trece pe lângă florile lăsate de cele două fete şi vede că ele fac parte dintr-o ofrandă mult mai mare de flori lăsate la picioarele violoncelistului, în locul unde căzuse obuzul. Unele au început să se veştejească şi îşi dă seama că stau acolo de ceva vreme. Acum înţelege ce făceau fetele. Ce nu înţelege este cum de nu a văzut până acum rugul de flori uscate. Săgeată se întoarce şi porneşte înspre apartamentul ei, ştiind că se va întoarce şi mâine.

Kenan

Lui Kenan nu-i vine deloc uşor să-şi ridice privirile către ce a mai rămas din bibliotecă. Deşi structura exterioară de piatră şi cărămidă a supravieţuit, în interior flăcările nu au cruţat nimic. Urmele tuciurii de deasupra fiecărei ferestre rămân mărturie a limbilor de foc, iar tavanul boltit de sticlă care a dominat mândru clădirea timp de un secol s-a spart într-o mulţime de bucăţi. Cândva, tramvaiul lua aici o curbă semicirculară, oferind o privelişte panoramică asupra clădirii clasice. Era unul dintre locurile lui preferate din oraş, chiar dacă el personal nu era un cititor pasionat. Acum, şinele tramvaiului nu mai au niciun scop şi nu mai oferă decât o privire asupra lucrurilor pierdute.

Biblioteca fusese una dintre primele ţinte ale celor de pe dealuri, care îşi duseseră la îndeplinire această misiune cu o eficienţă deosebită. Kenan nu ştia dacă locul începuse din cauza bombardamentului sau dacă cineva reuşise să strecoare o bombă înăuntru, ca la Poştă, însă ştia că, pe măsură ce ardea, ei continuau să lanseze bombe incendiare. Se dusese drept acolo când auzise că ardea, însă nici el nu ştia de ce. Privise neajutorat şi slab cum acel simbol a ceea ce fusese odată oraşul (şi a ceea ce mulţi, la fel ca el, îşi mai doreau încă să fie) ceda în faţa dorinţelor celor de pe dealuri.

Au venit maşini de pompieri care au încercat să stingă focul, devenind ele însele ţinte pentru lunetiştii nevăzuţi şi pentru obuzele lansate de o armată care jurase să apere oraşul. Pompierii s-au luptat cât au putut până să primească ordinul de retragere de la vreun comandant care înţelesese zădărnicia situaţiei. Kenan văzuse cum un pompier de vreo treizeci de ani stătea de unul singur, cu ochii pironiţi asupra infernului dezlănţuit. Nu s-a mişcat deloc până în clipa când s-a prăbuşit

epuizat în genunchi. Colegii au fugit imediat către el, crezând că a fost lovit de un lunetist. Când l-au ridicat în picioare şi l-au luat de acolo, Kenan a văzut că avea obrajii brăzdaţi de sudoare sau de lacrimi, iar buzele lui se mişcau în tăcere într-un fel care l-a făcut să creadă că se roagă. După aceea, timp de câteva zile, cenuşa unui milion de cărţi s-a depus peste oraş precum zăpada.

Atunci, Kenan crezuse că pompierul fusese copleşit de pierderea bibliotecii, şi încă mai crede că e adevărat, însă acum are în plus impresia că ceea ce l-a îngenuncheat pe pompier a fost neputinţa lui de a schimba ceva. Atunci când copiii lui întreabă de ce e război, de ce sunt oamenii înfometaţi şi împuşcaţi, iar el nu le poate răspunde, atunci când îi vede suferind fără a putea să-i ajute în vreun fel, pompierul îi apare sub propriul chip şi îşi doreşte să fie ridicat de jos şi purtat pe braţe. Nu poate totuşi să se prăbuşească, deoarece copiii lui au nevoie de el pentru a le spune că totul se va rezolva, că războiul se va termina, că vor supravieţui cu toţii. Sunt momente când nu înţelege cum de nu se evaporă, cum de nu îi cad toate hainele pe podea, golite de bruma de materie care le însufleţea.

După colţ, podul Šeher Ćehaja se zăreşte drept în faţă. Se opreşte şi îşi aranjează canistrele înainte de a se adăposti după una dintre arcadele bibliotecii. Cercetează dealurile cu privirea, nefiind sigur ce caută de fapt, însă aşteaptă un semn că nimeni nu are puşca îndreptată către pod. După câteva minute, un bărbat şi o femeie cotesc şi ei spre pod. Îl privesc bănuitori, însă nu se opresc. Se îndreaptă către pod, iar Kenan se gândeşte să strige după ei, deşi nu ar putea să le spună nimic folositor. Dacă îi avertizează că podul ar putea fi supravegheat de un lunetist, ar fi ca şi cum le-ar spune că soarele a răsărit de dimineaţă. Aşa că îi lasă să se ducă. Pot fi cobaii lui.

Sunt aproape relaxaţi. Nu privesc către dealuri şi nu se opresc. Atunci când ajung la pod grăbesc puţin pasul, aproape că aleargă, dar nu tocmai. Femeia fuge ceva mai repede decât bărbatul, iar el se grăbeşte să o prindă din urmă. Când ajung la mijlocul podului, Kenan e cuprins de o teroare paralizantă, fiind sigur că gloanţele vor sosi în curând, că vor îi ucişi amândoi. Însă gloanţele nu apar, iar ei ajung de partea cealaltă. Încetinesc puţin, simţind poate că au scăpat de pericol, deşi Kenan ştie că mai pot fi încă nimeriţi. Nu vor fi în siguranţă până nu se vor ascunde după clădiri, însă cei doi fie nu ştiu, fie nu le pasă.

În spatele lui apare o femeie. Probabil că se apropie de şaizeci de ani, după cum sugerează părul ei sur, însă acum nu prea mai poţi să te iei după acest lucru. Nu avusese niciodată idee câte femei îşi vopseau părul până să înceapă războiul, când vopseaua a devenit încă una dintre mărfurile exploatate pe piaţa neagră. Kenan se mai uită o dată la femeie, gândindu-se că s-ar putea să fie mai tânără decât crezuse iniţial. Ar putea fi chiar de aceeaşi vârstă cu el. Nu are de unde să ştie cum o fi îmbătrânit-o războiul.

În ambele mâini duce câte o canistră de patru litri. L-a văzut pe Kenan, iar acum priveşte spre pod.

— O fi sigur?

Kenan ridică din umeri.

— Tocmai a trecut un cuplu. Dar cine ştie…

Femeia îi vede canistrele şi îl întreabă:

— Mergeţi la fabrica de bere?

— Da.

O clipă, bărbatul se întreabă dacă îi va cere să care apă şi pentru ea, însă îşi dă seama că e un gând iraţional.

— La fel?

— Dacă o să reuşesc. Dealul este abrupt, aşa că mă opresc să mă odihnesc foarte des. Dar voi reuşi până la urmă. Mă tem mai mult de pod.

Se mai uită o dată la pod şi apoi la dealuri.
— Cred că e sigur.
Kenan se gândeşte să o întrebe ce anume caută. Poate că ea ştie un lucru de care el nu şi-a dat seama.
Femeia nu-i răspunde, iar el are senzaţia că o deranjează, deşi el a ajuns primul aici, iar acesta este, la urma urmelor, un loc public. Nu vrea să mai rămână aici, aşa că îşi ia canistrele şi mai priveşte o dată înspre pod.
— Porniţi? îl întreabă femeia, îndreptându-şi uşor spatele.
— Da.
Ezită, nefiind sigur ce-ar putea să vrea de la el sau dacă vrea cu adevărat ceva.
— Vreţi să mergem împreună? Ştiţi, unde-s mulţi, puterea creşte, cum se spune…
Femeia pare să se gândească la propunerea lui. Kenan se întreabă care dintre ei este o ţintă mai atrăgătoare, apoi se opreşte. Nu poate gândi aşa.
— Nu, răspunde ea. Cred că mă voi odihni aici o vreme.
Kenan încuviinţează din cap şi iese în stradă. Se bucură că merge mai departe. Nu e sigur ce s-a întâmplat, însă ceva din dialogul respectiv l-a sleit de puteri. Merge cât poate de repede; mai întâi grăbeşte pasul, iar apoi aleargă de-a dreptul. Simte podul sub picioare şi ştie că este vulnerabil. Aleargă în zigzag o vreme, spre dreapta, apoi spre stânga, iar spre dreapta, iar apoi aleargă în linie dreaptă, încercând să nu genereze niciun model regulat în mişcările lui. Trucul este să ai mişcări haotice, dar nu frenetice. A văzut odată cum un bărbat, încercând o manevră de evitare, a sărit în lateral prea brusc, iar piciorul i-a alunecat şi şi-a rupt glezna. Omul a rămas câteva minute în mijlocul străzii, până când cineva l-a ajutat să se retragă la adăpost şi, deşi nu s-a tras niciun glonţ, ar fi putut foarte bine să se tragă, iar bărbatul ar fi

făcut atunci cea mai mare parte din treaba lunetistului.

Canistrele au început să se lovească din nou unele de altele şi, chiar dacă nu este un zgomot puternic, lui Kenan îi aminteşte de bătutul unor tobe, iar asta îl sperie, făcându-l să aibă senzaţia că este urmărit. Aleargă mai repede, mai repede decât crede că ar fi înţelept, însă este cuprins de groază şi nu se poate abţine. Capătul podului este drept în faţă, iar piciorul lui se agaţă într-o spărtură din pavaj. E cât pe-aci să cadă, dar până la urmă reuşeşte să se redreseze şi să se ascundă după clădirea mică din stânga lui.

Se aşază acolo, abia mai răsunând, cu plămânii încinşi şi uscaţi, până când respiraţia îi încetineşte, apoi se ridică în picioare. Se uită înapoi către bibliotecă şi o vede pe femeia care îl priveşte. E prea departe ca să fie sigur de ce vede, însă îşi închipuie că râde de el. Îşi dă seama că l-a folosit pe post de cobai, la fel cum a făcut şi el cu cuplul dinainte. Oare a liniştit-o sau a făcut-o să ezite şi mai mult? Nu se urneşte de la adăpost, el trage concluzia că nu a liniştit-o deloc.

În faţa lui se află restaurantul unde obişnuia să mănânce în anumite ocazii speciale. Se numea Casa cu Necaz. Se spunea că fusese amplasat de cealaltă parte a râului, pe malul drept, însă atunci când austro-ungarii au regularizat cursul apei, clădirea se afla în cale, iar proprietarul s-a opus demolării. A fost de acord într-un final să renunţe la bucata lui de pământ, cu condiţia ca restaurantul lui să fie mutat, cărămidă cu cărămidă, peste râu. În plus, a mai cerut şi un săculeţ de ducaţi pentru deranj, de necaz. Kenan nu a ştiut niciodată sigur dacă povestea e adevărată, însă nu crede că mai contează. Ce şi-ar dori acum ar fi ca cei de pe dealuri să coboare şi să reconstruiască totul, cărămidă cu cărămidă, iar dacă ar vrea să şi plătească pe deasupra, ar fi el oare în măsură să spună cât necaz le-a fost pricinuit şi ce

compensaţii s-ar cuveni? Se uită la restaurantul închis acum şi râde un pic gândindu-se la asta. Cei de pe dealuri vor coborî în oraş pentru un singur motiv, şi acesta nu va fi să repare lucrurile.

Ia canistrele, îşi petrece sfoara peste umăr, apoi ia şi sticlele doamnei Ristovski. Nu pricepe de ce ţine atât de mult la aceste sticle, de ce nu poate accepta unele cu mâner. Înţelege că este în vârstă, iar vârstnicii ţin la obiceiurile lor, însă nu a cărat toată viaţa apă în astfel de recipiente. A avut parte de apă la fel de multă vreme ca şi el, fără să fie nevoită să meargă în jos pe deal, prin oraş, peste un pod, pe urmă să urce încă un deal, iar apoi să se întoarcă acasă. Dacă ar fi ca un om să ţină la obiceiurile lui, el ar trebui să fie acela.

Îşi aminteşte cum a cunoscut-o, cu aproape şaptesprezece ani în urmă. El şi soţia aveau douăzeci şi ceva de ani, erau tineri căsătoriţi, iar fiica lor cea mare nu avea decât câteva luni. S-au mutat în apartament într-o dimineaţă mohorâtă de primăvară, iar după-amiaza au auzit în uşă bătăi insistente, cu care aveau să se familiarizeze.

Kenan deschisese uşa şi dăduse cu ochii de doamna Ristovski, arătând cam la fel cum arăta şi în această dimineaţă. Ea îi pusese în mâini un ghiveci cu o ferigă, intrând în casă şi dându-şi jos papucii.

— Sunt vecina voastră, doamna Ristovski. Papuci n-aveţi?

Kenan se prezentă, îi dădu planta soţiei oarecum năucite şi începu să cotrobăie prin câteva cutii până găsi o pereche de papuci.

— Sunt puţin cam mici, spuse ea îndesându-şi picioarele înăuntru, dar o să mă descurc. Data viitoare vin cu ei de-acasă.

Au stat pe canapeaua dăruită de părinţii lui Kenan la nuntă, în timp ce soţia lui le-a făcut cafea. Doamna Ristovski i-a înşirat toate interdicţiile şi responsabilităţile referitoare la ferigă, iar el le-a ascultat cât a putut de atent.

Copilul dormea în cealaltă cameră şi, chiar dacă a amintit de el de câteva ori, vorbind cu o voce din ce în ce mai şoptită şi sperând că vecina va face la fel, doamna Ristovski vorbea din ce în ce mai tare, până când lui Kenan începuse să i se pară că urlă.

Chiar când soţia sa aducea cafeaua, copilul s-a trezit şi a început să plângă, iar ea l-a privit furioasă, ca şi cum ar fi fost vina lui că doamna Ristovski nu putea să vorbească mai încet. După ce soţia a ieşit, Doamna Ristovski a luat o gură mică de cafea şi s-a strâmbat.

— Ce mai urlă copilul ăsta! Sper că dumneavoastră şi soţia nu faceţi la fel de mult zgomot.

Kenan a încredinţat-o că nu, iar restul vizitei s-a petrecut fără incidente deosebite. Mai trecea pe la ei o dată sau de două ori pe săptămână, de obicei seara, atunci când Kenan era acasă. A încercat să îi urmeze sfaturile privitoare la ferigă, însă planta a murit repede. Doamna Ristovski a remarcat imediat. Într-una dintre vizitele care au urmat s-a uitat la feriga moartă, a scuturat din cap şi a spus:

— Sper că vă pricepeţi mai bine la copii decât la plante. Sunt chiar mai greu de îngrijit.

Kenan a aflat mai târziu că de fiecare dată când se muta cineva în bloc, doamna Ristovski îi aducea o ferigă, care murea fără excepţie după câteva săptămâni. Părerea majorităţii era că fusese otrăvită, că soarta îi era pecetluită, însă Kenan nu crezuse niciodată asta. Observase totuşi că în apartamentul vecinei nu se găsea nicio plantă, însă nu mai spusese asta nimănui, căci nu ştia ce înseamnă, dacă o fi însemnat ceva.

Se trezise de multe ori luându-i apărarea, însă doar cu jumătate de gură, şi amintindu-le celorlalţi că soţul ei murise cu cincizeci de ani în urmă şi că de atunci rămăsese singură. Însă cu cât se gândea mai mult la asta, cu atât mai puţin i se părea a fi un motiv bun pentru amărăciunea ei. Nu putea să fi avut mai mult de douăzeci şi cinci de ani atunci

când rămăsese văduvă, vârstă la care ar fi putut foarte uşor să o ia de la capăt. Nu avea idee ce o făcuse să fie aşa, dacă fusese din cauza pierderii soţului în război, dacă războiul în sine fusese cauza sau poate ceva ce se întâmplase după aceea. Poate că fusese aşa dintotdeauna.

Nimic din toate acestea nu explică de ce el îi cară astăzi sticlele incomode. I-a promis ceva, însă a mai încălcat promisiuni şi crede că o va mai face şi pe viitor. Nici măcar nu poate spune că o simpatizează şi, chiar dacă îi este puţin frică de ea, nu îl intimidează totuşi atât de tare încât să trebuiască să îi urmeze fiecare poruncă. Dacă e să fie sincer, chiar nu ştie de ce continuă să îi aducă apă vecinei.

A venit momentul să pornească. Până la fabrica de bere nu mai e mult, puţin înspre vest, iar apoi înspre sud, urcând dealul. Trece strada şi o taie peste un maidan, ascunzându-se după ce apucă. Urcând dealul, vede apa care curge în jos pe stradă de la robineţii fabricii. Dâra lăsată de alţii care au venit după apă îi aminteşte de urma pe care o lasă melcii într-o grădină. Un camion cu un rezervor imens de plastic trece pe lângă el, claxonează, obligându-l să se dea către marginea drumului. Au început să iasă mai mulţi oameni pe stradă, majoritatea încărcaţi cu recipientele în care vor lua apă; şi ei sunt nevoiţi să se dea la o parte din faţa acestui camion şi a altor câtorva. Este ca un pelerinaj sau o paradă, iar ei sunt înşiraţi ca şoarecii în urma flautistului din Hamelin. Atunci când clădirea mare şi roşie a fabricii de bere începe să se vadă, Kenan se simte atât fericit, cât şi speriat, fiindcă, deşi a ajuns la destinaţie, ştie că mai are mult de umblat până să se întoarcă acasă.

Dragan

— Crezi că este mai bine să fii rănit sau ucis? o întreabă Dragan.

Nu ştie sigur de ce a întrebat-o asta pe Emina. Nici măcar nu ştie de unde i-a venit întrebarea. Îi sună ca o întrebare aproape frivolă. Sună ca şi cum ar întreba dacă e mai bine să fii aruncat în apă încinsă sau în ulei încins.

Se sprijină de vagon, iar ea stă cu faţa înspre el, cu spatele către stradă. Din când în când se mută de pe un picior pe altul, ca şi cum nu şi-ar găsi nicio poziţie comodă.

— Cred, răspunde ea privind înspre intersecţie, că este mai bine să fii rănit. Cel puţin în acest fel nu ţi se ia şansa la viaţă.

— Nu e cine ştie ce şansă… îi răspunde el, întrebându-se ce i-o fi venit să spună aşa ceva. Ce rost ar putea avea această conversaţie? Însă cuvintele îi tot vin, iar el nu se poate opri. E ca şi cum ar simţi o nevoie bolnăvicioasă de a pune în vorbe gânduri care au existat doar în mintea lui până acum. Însă ştie că nu ar trebui să facă asta. Nu face decât să zgândăre o rană proaspăt închisă.

— Ce vrei să spui? O şansă rămâne o şansă.

— Un spital nu prea mai poate ajuta pe nimeni. Nu mai au provizii şi nici personal.

Nu este sigur dacă e adevărat, însă pare destul de probabil.

— Eu cred că sunt destul de bine echipaţi. Mi se pare că mulţi oameni sunt răniţi şi totuşi nu mor.

Dragan vede că o deranjează discuţia, că nu vrea să-i dea dreptate. Pe gât i-a apărut o pată purpurie şi s-a îndepărtat puţin de el.

— Dacă sunt atât de bine dotaţi, atunci de ce îţi rişti viaţa ducând cuiva medicamente expirate de zece ani?

A nimerit în plin cu întrebarea. Ea face un pas înapoi, îşi scoate mâinile din buzunare şi le ridică

la nivelul pieptului. Pentru o clipă Dragan se întreabă dacă îl va lovi. Nu s-ar supăra dacă ar fi să se întâmple. Ştie că o merită.

— Îmi pare rău, nu ştiu de ce am spus asta.

Emina nu face nicio mişcare. Îl priveşte lung, fără să clipească. Dragan nu ştie ce caută. Încearcă să pară spăşit, îşi spune că ar trebui să nu mai zică nimic. Orice ar spune, nu ar putea să îndrepte ce a stricat.

Simte însă că îşi mişcă buzele, apoi aude cuvintele pe care le-a scos din gură:

— Nu înţeleg cum de nu te temi. Nu înţeleg cum nu te sperie ideea de a fi împuşcată ori sfârtecată de un obuz.

Ea oftează, lăsându-şi braţele să îi cadă pe lângă corp.

— Mi-e frică, Dragan. Mi-e frică de tot, şi să mor, şi să nu mor. Mi-e frică de faptul că lucrurile ar putea să nu se schimbe niciodată şi că acest război nu este doar un război, ci viaţa noastră de acum încolo.

Dragan încuviinţează. Nu mai are putere să lupte.

— Şi mie. Totul…

Emina face un pas înainte, se întoarce şi se sprijină de vagon alături de el. Până acum nimeni nu a avut destul curaj să încerce o traversare, însă pare că în curând cineva se va urni şi toată lumea aşteaptă să vadă cine va fi acela şi ce soartă va avea. Dragan priveşte către cer, către un nor mare şi cenuşiu. I se pare că norul se mişcă foarte încet. Se întreabă dacă e într-adevăr aşa sau dacă este doar o chestiune de perspectivă, dacă nu cumva norul se mişcă la fel de repede ca o pasăre în zbor sau ca o maşină cu acceleraţia apăsată la maximum. Nu crede, însă nu are cum să-şi dea seama, iar faptul că nu are cum să-şi dea seama îl linişteşte. Priveşte înapoi la stradă şi se hotărăşte să nu se mai uite la cer până nu va fi sigur că norul a dispărut.

— E un bărbat care cântă la violoncel pe stradă, îi spune Emina. Undeva pe lângă piaţă. Acolo unde au fost ucişi oamenii aceia care stăteau la coadă la pâine.

Dragan a auzit de masacru atunci când s-a întâmplat. Nu era departe de casa surorii lui. Dacă nu ar fi adus acasă pâine de la lucru în fiecare zi, ar fi putut să fie şi ea la aceeaşi coadă. Însă de atunci nu s-a mai gândit la asta. Chiar dacă fusese unul dintre cele mai cumplite incidente, nu reprezenta totuşi mai mult decât numărul zilnic de victime.

— În fiecare zi, la ora patru, continuă ea, întorcându-se spre el ca şi cum ar fi ceva ce nu înţelege. Cântă acolo în fiecare zi. Oamenii vin să-l asculte. Unii dintre ei îi aduc flori. Am fost de câteva ori. Uneori ascult până la capăt, în alte daţi plec după câteva minute.

Dragan încuviinţează din cap. Nu ştie de ce îi spune Emina aceste lucruri, însă nu o va întrerupe. O va lăsa să termine ce are de zis.

— Nu cunosc bucata pe care o cântă, nu ştiu cum se numeşte. Este o melodie tristă. Însă pe mine nu mă întristează.

Emina îl priveşte fix, fără să îşi mute deloc privirea, iar el se simte uşor stânjenit.

— De ce crezi că e acolo? Cântă pentru cei care au murit? Sau pentru cei care mai sunt în viaţă? Ce speră să realizeze?

Dragan îşi dă seama că nu este o întrebare retorică. Ea chiar aşteaptă un răspuns. Dar el nu are. Nu are habar de ce i-ar veni unui om să facă aşa ceva.

— Pentru cine cântă? îl întreabă ea din nou, iar Dragan simte că s-ar putea să fi înţeles.

— Poate cântă pentru el. Poate că nu ştie să facă altceva şi nu are intenţia de a ajunge la vreun rezultat.

Crede că acesta este adevărul. Crede că violoncelistul nu doreşte să schimbe ceva ori să

repare lucrurile, ci să oprească deteriorarea lucrurilor. În cuvintele optimistului din bancul spus de mama Eminei: ar putea fi şi mai rău. Dar s-ar putea ca această deteriorare să înceteze doar atunci când toţi se vor ocupa de lucrurile la care se pricep. El la ce se pricepe, se întreabă Dragan?

Răspunsul lui pare să o fi mulţumit pe Emina sau cel puţin să-i fi stârnit interesul. Se sprijină de vagon şi după o vreme spune:

— Jovan spune că este nebun, spune că nu are niciun rost şi că va fi ucis.

Dragan se gândeşte la lucrul acesta.

— Jovan e un netot.

Nu se uită însă la Emina, ci priveşte drept înainte.

— Ştiu, spune ea. Îmi plăcea asta la el înainte.

O priveşte cu coada ochiului şi vede că nu zâmbeşte.

Un bărbat îmbrăcat într-o haină galbenă se hotărăşte că e destul de sigur să traverseze. Ţâşneşte înainte, ţinându-şi capul cât mai jos, şi ajunge pe partea cealaltă fugind în zigzag. Pare să îi linişească într-o oarecare măsură pe ceilalţi şi alţi câţiva prind curaj să pornească. Ajung pe partea cealaltă fără niciun incident. Treptat, grupul de oameni care se pusese la adăpost s-a risipit, până n-a mai rămas nimeni dintre cei care au fost de faţă la ultima împuşcătură.

— Cică la o femeie vine o prietenă în vizită, începe să povestească Emina cu voce zglobie. Prietena intră, iar femeia o întreabă dacă nu vrea o cafea. Aceasta îi răspunde „Nu, mulţumesc”, aşa că gazda spune: „Minunat, acum pot şi eu să fac un duş.”

Dragan râde, chiar dacă a mai auzit bancul. Sunt o grămadă de variaţiuni pe acest scenariu, însă în fiecare dintre ele femeia reuşeşte să facă ceva important cu o cantitate absurd de mică de apă. Nici nu e departe de adevăr. Dragan a ajuns la performanţa de a putea să se spele pe tot corpul cu

o jumătate de litru de apă. Un sfert pentru spălat, un sfert pentru clătit. Nu e ca înainte, dar merge. Dacă apa mai e şi caldă pe deasupra, devine o adevărată plăcere. S-a obişnuit.

Peste câteva săptămâni, fiul său, Davor, va împlini şaisprezece ani. Dacă ar fi rămas aici şi dacă războiul ar fi să continue vreun an sau doi, în mod sigur ar ajunge să lupte, fie voluntar, fie încorporat. Dragan îşi aminteşte ziua în care s-a născut fiul său, la primele ore ale dimineţii, când soarele încă nu răsărise. Stăteau la spital de o zi şi jumătate. Soţia lui se chinuise aproape treizeci şi şase de ore şi până să se termine toată agitaţia, feţele îngrijorate ale personalului medical îl înspăimântaseră, însă apoi a văzut cum fiul său este eliberat şi declarat sănătos, iar dintre pături s-a auzit un scâncet care lui îi suna a muzică. Pe urmă a început să aibă un sentiment de mărinimie, nu doar faţă de fiul său, ci pentru întreaga lume, sperând că aceasta va ajunge să fie cum nu e de fapt, întrebându-se ce-ar putea face el ca să îndrepte lucrurile. Însă, cu vremea, acel sentiment s-a estompat până a dispărut de tot, ca şi cum nici n-ar fi existat vreodată. Încă îşi mai dorea tot ce are lumea mai bun de oferit pentru fiul său şi încă mai spera ca lumea să fie mai bună decât este sau va fi vreodată, însă încetase să se mai gândească în ce fel ar putea el să realizeze aceste lucruri, cum ar putea să influenţeze lumea prin acţiunile lui. Acum se tot întreabă dacă ceva din ce a făcut sau nu a făcut el a jucat vreun rol în degradarea oraşului. Se întreabă cum ar fi decurs lucrurile dacă oamenii de pe dealuri şi cei din oraş ar fi avut în inimă măcar o fărâmă din mărinimia resimţită pentru un copil şi cunoscută de acesta.

Un câine mic şi negru, aflat la vreo douăzeci de metri depărtare, se apropie dinspre est. Ţine botul în jos şi coada îi este pleoştită, iar mersul lui sugerează hotărâre. Câinele nu se opreşte pentru a mirosi vreun loc anume sau pentru a saluta

oamenii care trec. Dragan îşi dă seama că urmăreşte cu privirea câinele care se apropie, iar atunci când se uită la Emina observă că şi ea face acelaşi lucru. Câinele trece pe lângă ei, destul de aproape cât să îl poată atinge, însă nu-i bagă în seamă. Nimeni altcineva nu pare să fi observat câinele, dar de ce ar face-o? Oraşul este plin de câini vagabonzi. Acesta nu este cu nimic ieşit din comun. Însă dacă lucrurile stau aşa, atunci de ce îl privesc amândoi? Să fie din cauza hotărârii lui? Acest câine merge undeva.

Câinele ajunge la intersecţie şi păşeşte fără ezitare. Dragan se întreabă dacă ştie că între dealuri pândeşte un om cu o puşcă, iar apoi, ca răspuns la întrebarea lui, câinele ridică botul din pământ, întoarce capul spre dreapta şi priveşte către dealuri. Asta îl face să creadă că animalul ştie foarte bine ce se petrece. S-ar putea chiar să ştie unde e lunetistul. Poate că un câine este în stare să miroasă traiectoria unui glonţ şi să îi ia urma până la locul de unde a pornit. Câinele ar putea şti chiar de la ce fereastră sau de pe ce acoperiş s-a tras. Oare s-or fi făcut cercetări despre asta? Ştim oare exact ce lucruri pot sau nu pot să miroasă câinii?

Dragan se întreabă dacă un lunetist ar trage într-un câine. Ar irosi oare un glonţ, riscând să-şi descopere poziţia? Dacă soldaţii de pe dealuri n-ar trage într-un câine, însă ne ţintesc pe noi, înseamnă că ne consideră diferiţi. Ne cred oare mai buni sau mai răi? Se recunosc în mai mare măsură într-un câine sau într-un om?

Câinele aproape că a ajuns dincolo de intersecţie şi merge mai departe cu botul în pământ. Ajunge pe cealaltă parte şi dintr-odată se opreşte, se întoarce în loc şi priveşte înapoi în direcţia din care a venit. Priveşte fix strada câteva secunde – Dragan nu-şi dă seama la ce se uită – pe urmă se întoarce în direcţia în care mergea iniţial şi porneşte din nou, făcându-se nevăzut la un moment dat.

— Încotro crezi că o luase câinele ăla? îl întreabă Emina.

— N-am idee, îi răspunde Kenan, întorcându-se spre ea şi văzând că zâmbeşte.

— Mă întreb ce treabă urgentă ar putea avea un câine, de merge atât de hotărât…

Dragan e pe cale să răspundă, să facă o glumă, când înţelege că oriunde ar merge câinele, orice treabă ar avea, între ei doi nu este o diferenţă prea mare. Amândoi încearcă doar să supravieţuiască. Spre deosebire de cei de pe dealuri, care mai fac diferenţa între oameni şi câini, Dragan nu mai vede acum o diferenţă chiar aşa de mare. A fost cam la fel de îngrijorat pentru câine cât a fost pentru cei patruzeci sau cincizeci de oameni care au trecut intersecţia de când e el aici. Emina îl priveşte, aşteptând un răspuns.

— Şi noi ce treburi atât de urgente avem? spune el, sperând că asta va pune capăt discuţiei. Nu vrea să mai vorbească despre câine, nici să se mai gândească la el.

Se întreabă de cât timp stă aici, aşteptând să traverseze. Poate de vreo trei sferturi de oră, nu mai mult. Nu crede că ar fi putut trece mai mult. Cum i-o fi schimbat timpul cât a aşteptat şansele de a ajunge teafăr pe partea cealaltă?

— De ce a trecut cetăţeanul din Sarajevo strada? o întreabă pe Emina.

Ea scutură din cap, îşi scoate mâinile din buzunare şi îşi dă părul din ochi.

— Bună întrebare.

— Ca să ajungă pe partea cealaltă.

Emina oftează. Este, într-adevăr, un banc tare prost. Lui Dragan nu-i pasă. Nu a mai spus o glumă de luni de zile. E o senzaţie plăcută, chiar dacă bancul este jalnic.

— Cred că a venit vremea ca această cetăţeancă din Sarajevo să o ia pe urmele cetăţeanului. Dacă trec acum aş putea să mă întorc la timp pentru a-l auzi pe violoncelist.

Dragan se opreşte din râs. Are dreptate. Au zăbovit prea mult aici.

— Merg cu tine, îi spune el.

Emina aprobă din cap şi se îndreaptă amândoi către stradă, cu ea în frunte. Când au ajuns aproape de capătul vagonului, de unde vor trebui să înceapă să alerge, Dragan îşi pierde curajul. Îi transpiră mâinile, apoi spatele şi picioarele. Nu mai are aer. Întinde mâna şi o pune pe umărul Eminei pentru a o opri.

— Încă nu pot, nu sunt gata.

Ea dă din cap.

— Vrei să aştept cu tine?

El îşi doreşte asta, însă nu vrea să recunoască.

— E în regulă. Nu mă grăbesc.

Se uită la el cu o privire intensă, iar el se întreabă dacă se va hotărî să rămână cu el, în ciuda faptului că a zis că nu are nevoie.

— Transmite-i toate cele bune Rizei, mai spune ea apropiindu-se şi îmbrăţişându-l. Îl face să se simtă încălzit şi mai întreg, mult mai solid decât ultima oară când s-au îmbrăţişat. A devenit din nou o persoană reală pentru el. Este persoana pe care o cunoştea odată. Afectată de război, schimbată, însă femeia pe care o cunoştea mai există. Nu a fost acoperită de cenuşiul care învăluie străzile. Se întreabă de ce nu a văzut asta înainte. Se întreabă cât de multe alte lucruri i-au scăpat.

Doi oameni trec din partea cealaltă. Un bărbat şi o femeie. Bărbatul a străbătut cam jumătate din intersecţie, iar femeia de-abia a făcut primii paşi. Părul ei este prins cu un batic negru, iar bărbatul poartă un fel de pălărie maro, cu cozoroc, genul de pălărie pe care Dragan nu a avut-o niciodată, deşi i s-a părut întotdeauna că arată bine. Este pălăria pe care ar purta-o un detectiv, crede el.

Emina păşeşte în stradă. Merge din ce în ce mai repede, până o ia la fugă, însă lui Dragan i se pare că încetineşte. Lumea a devenit cleioasă şi neclară, ca şi cum s-ar afla sub apă. Lâna albastră din haina

Eminei a ajuns acum o pată înceţoşată, iar Dragan se simte obosit. Ar putea dormi zile întregi.

Lângă el apare un tânăr care se pregăteşte să treacă. Ezită o clipă, trage aer în piept şi porneşte. În momentul când păşeşte pe stradă, Emina este aruncată violent într-o parte, iar sunetul unei arme descărcate sfârtecă tăcerea. Bărbatul cu pălărie se opreşte o secundă, apoi aleargă înspre Dragan. Femeia se întoarce, sperând să se retragă de unde a venit. Emina zace nemişcată. Dragan nu vede unde a fost împuşcată, nu ştie dacă mai e vie sau nu.

Oamenii care mai rămăseseră se grăbesc spre marginea vagonului, cu ochii aţintiţi către stradă. Câţiva ţipă către cei din bătaia puştii, strigându-le să fugă şi alte asemenea lucruri evidente.

Tânărul merge în direcţia Eminei. Ar trebui să se întoarcă, crede Dragan. A luat-o în direcţia greşită. Apoi Dragan înţelege ce face tânărul şi ar vrea să îl urmeze, să îl ajute şi să vadă dacă o pot salva. Însă nu-şi poate mişca picioarele. Toţi cei din jurul lui sunt animaţi de o energie frenetică, însă el nu s-a mişcat un centimetru.

Tânărul şi bărbatul cu pălărie ajung la Emina în acelaşi timp, chiar în clipa când femeia reuşeşte să se întoarcă de unde venise. Dragan vede cum oamenii de pe cealaltă parte a străzii se reped către ea pentru a vedea dacă e teafără, deşi se vede bine că este. Tânărul se apleacă şi o cuprinde cu braţele. Omul cu pălăria nu se opreşte din fugă. Tânărul se uită la el, nevenindu-i să creadă, şi ţipă să îl ajute. Bărbatul nu dă niciun semn că ar fi auzit. Când mai avea doar puţin până la vagon, se aude o altă împuşcătură, iar pălăria îi zboară de pe cap şi ajunge la picioarele lui Dragan. Dragan se uită în jos la pălăria care a aterizat cu fundul în sus. Vede eticheta şi citeşte că a fost făcută la Viena. Priveşte înainte şi îl vede pe posesorul pălăriei întins pe burtă.

În jurul său oamenii încep să priceapă că lunetistul poate să nimerească mult mai aproape de

marginea vagonului decât credeau. Se lasă în jos cu toţii, cu excepţia lui Dragan, ceea ce-i aminteşte de felul în care stolurile de păsări pot lua curbe la unison atunci când zboară, ca şi cum ar fi programate dinainte. Apoi îl apucă o mână şi, înţelegând că e în pericol, se lasă şi el la pământ. Se retrag cu toţii, rămânând cât pot de jos, până când au ajuns destul de departe de stradă, la vreo trei metri de omul care şi-a pierdut pălăria.

Tânărul a ridicat-o pe Emina, iar Dragan vede că e vie. Unul dintre braţe îi atârnă, iar mâneca e plină de sânge, însă are ochii deschişi şi se ţine cu braţul sănătos pe după umerii salvatorului ei. Un glonţ loveşte asfaltul la mai puţin de un metru în faţa lui. Nu reacţionează şi merge mai departe, încet şi greoi, iar Dragan nu crede că va reuşi să ajungă teafăr.

Atunci când trec de bărbatul rămas fără pălărie, pe care Dragan îl crede mort, acesta ridică înspre ei o mână slabă care imploră. Bărbatul fără pălărie e încă în viaţă, însă nu se poate mişca. Tânărul îl ignoră şi merge mai departe. Emina se uită la omul de pe jos, tace şi apoi îşi mută privirea de la el.

Dragan încearcă să numere secundele de la ultimul foc al lunetistului, încearcă să înţeleagă cât mai au până la următorul glonţ. Nu ştie totuşi cât a trecut şi nu are idee cât îi va lua lunetistului să ochească şi să tragă din nou.

Emina şi tânărul se află la vreo doi metri de el, apoi la unul, apoi au ajuns. Se prăbuşesc la pământ în spatele lui şi o aude pe Emina ţipând. Dragan nu se întoarce. Nu-şi poate desprinde privirea de stradă, unde bărbatul fără pălărie încearcă să se târască la adăpost centimetru după centimetru. În jurul lui se întinde o dâră de sânge din ce în ce mai mare şi, chiar dacă ştie că în jurul lui e zgomot, Dragan nu mai aude nimic. Numără încet, aude cum numerele se scurg lent ritmate de propria lui voce. Când ajunge la opt, capul omului fără pălărie se dezintegrează – vârful craniului se evaporă ca o

burniţă sângerie, odată cu bubuitul ca de tunet al armei care răsună în jos pe deal.

Dragan se uită în jos şi vede că ţine pălăria omului. Nu îşi aminteşte când a ridicat-o, nu are idee de ce ar face aşa ceva. Se uită la pălărie, îşi trece degetul mare peste borul ei, iar apoi se apleacă şi o lasă pe asfalt, înainte de a se întoarce către Emina.

Săgeată

După o noapte în care a oscilat între somn şi derularea evenimentelor din ziua precedentă, Săgeată nu se trezeşte deloc mai odihnită şi mai lămurită în ceea ce priveşte întâmplările de ieri. Nu reuşeşte să creeze niciun scenariu plauzibil pentru tot ce s-a întâmplat. Este absolut sigură că lunetistul a fost acolo şi că ar fi putut trage în violoncelist. Însă mai departe lucrurile sunt lipsite de logică. Asta o îngrijorează. Începe să creadă că poate şi-a pierdut talentul, că nu mai este arma letală de acum câteva zile. Trebuie, de asemenea, să ţină cont de posibilitatea ca lunetistul trimis de asediatori să fie mult mai bun decât ceilalţi.

Este aproape nouă dimineaţa, iar ea s-a aşezat din nou în locul unde va cânta violoncelistul. Însă ceva s-a schimbat. Dacă ieri Săgeată avea spatele drept şi ochii atenţi la tot ce se întâmplă pe stradă, astăzi are umerii lăsaţi şi spatele încovoiat, iar ochii ei nu mai privesc decât pământul din faţa propriilor picioare.

Se gândeşte la înmormântarea la care a fost luna trecută. Terenurile de antrenament ale stadionului Kosovo au fost preschimbate în cimitir, iar atunci când vecinul ei Slavko a fost ucis de un lunetist pe când se întorcea acasă cu apă, glonţul trecându-i direct prin gât, acolo l-au îngropat. Soţia sa se gândise că şi-ar dori să fie îngropat aproape de locul unde s-a bucurat de atâtea meciuri de fotbal.

În general, Săgeată nu mergea la înmormântări. La începutul războiului încerca să ajungă la cât mai multe, însă treptat a început să îi pese din ce în ce mai puţin – cu cât se ducea la mai multe, cu atât o impresionau mai puţin. A ajuns într-un punct în care durerea morţii şi jalea supravieţuitorilor o înfuriau. Când privea chipurile soţilor şi ale soţiilor, ale fiilor care au pierdut pe cineva, simţea cum furia creşte în adâncul ei şi cum aceasta este

îndreptată către cei mai afectaţi participanţi la ceremonie. Cum de mai pot simţi atâta durere? Cum de nu au ajuns cu luni în urmă în punctul în care un om încetează să mai simtă durerea? Iar apoi, chiar când era pe cale să-i rupă gâtul unui văduv care bocea, îşi dădea seama ce face de fapt, ce gândeşte, şi asta o făcea să îi fie ruşine de persoana care a devenit şi să se întrebe cum de a ajuns aşa. Apoi îşi amintea de cei de pe dealuri, dându-şi seama că ei sunt vinovaţi. După care, ceva mai târziu, sau în ziua următoare, ucidea cât de mulţi putea. Dar asta o epuiza şi, după o vreme, devenise o risipă de energie pe care nu şi-o mai permitea. Nu trebuia să caute motive pentru a-şi trimite gloanţele în direcţia dealurilor.

Însă pe Slavko îl simpatizase. Se pensionase cu puţin timp înainte de război de la regia parcurilor municipale şi ştia multe despre păsări şi animale. Când aşteptau liftul împreună îi povestea multe lucruri interesante pe care le văzuse prin parcurile oraşului. Era înalt şi slab, şi purta ochelari mari, care îl făceau să semene cu o insectă. Când era mică, Săgeată îl compara adesea cu o lăcustă uriaşă. Odată, când se juca împreună cu alţi copii din cartier, au scăpat mingea, iar Slavko, care venea chiar atunci pe stradă, a oprit-o ca să nu se rostogolească spre deal. A oprit-o între picior şi bordură, i-a privit, apoi a trimis mingea chiar către ea, cu o pasă mult prea lungă. Nu era neapărat cel mai aproape de el şi, în orice caz, îi cunoştea pe toţi. Ştia că o alesese anume, iar atunci când mingea a trecut pe lângă ceilalţi copii, alunecând în linie dreaptă până la picioarele ei, a simţit un fior de mândrie.

— Aveţi grijă la maşini, le-a spus el, iar când a trecut pe lângă ea i-a pus o mână pe umăr… şi să vă distraţi bine.

Aşa că atunci când Ismira, soţia lui, a bătut la uşă şi a chemat-o la înmormântare, n-a putut refuza.

— De tine i-a plăcut mereu cel mai mult dintre toţi copiii din bloc, i-a spus femeia.

Ei nu avuseseră copii.

— Bineînţeles că voi veni, spuse Săgeată, iar asta păru să o bucure pe Ismira.

Înmormântarea a avut loc în ziua următoare. Stând alături de încă vreo douăzeci de oameni în mijlocul stadionului transformat în cimitir, a început să simtă cum creşte în ea furia obişnuită. A încercat să se gândească la altceva şi să nu bage în seamă grupul care jelea. Un rând de gropi proaspete pornea de la cea în care îl lăsaseră pe Slavko. Toate aşteptau goale, căscate ca ciocurile unor pui de pasăre. Ştia că până la sfârşitul săptămânii se vor umple.

Lângă ea se afla un bărbat gras. Nu-l cunoştea, însă faptul că era obez îi atrăsese atenţia. Majoritatea oamenilor slăbiseră câte zece kilograme sau mai mult de la începutul asediului. Nu înţelegea cum poate cineva să rămână gras atunci când nu mai există mâncare. Apoi şi-a amintit de toţi cei care aveau cunoştinţe şi privilegii, şi pentru care se găsea mâncare din belşug. Îşi imagina că omul ăsta trebuie să fie vreun mafiot sau poate vreun corupt din conducere. Se întreba ce caută unul ca el la înmormântarea lui Slavko. Nu credea că se învârtea în asemenea cercuri.

Când să se întoarcă să îl vadă mai bine, auzi un şuierat cunoscut şi îşi dădu seama că un obuz tocmai se îndrepta înspre ei. Şi alţii înţeleseseră asta, dar nu avea cum să îi ajute. A văzut imediat că nu exista adăpost. Singura protecţie de care ar fi putut dispune depindea de gropile proaspete, dar chiar dacă mintea îi cerea să se arunce într-una din ele, ea nu îi dădu ascultare. Aruncându-se la pământ, simţi pentru prima oară după luni de zile mirosul dulce de iarbă umedă. Explozia avu loc în spatele ei, nu foarte departe, iar omul gras de lângă

ea începu să plângă. Bocetele lui fură înecate de un al doilea obuz, care căzuse mai departe.

Săgeată rămăsese întinsă pe burtă până când s-a terminat bombardamentul. Ridicând capul de la pământ, a observat că toţi dispăruseră, în afară de ea şi de omul gras. El supravieţuise şi, chiar dacă tremura, nu părea să fi fost rănit. La început ea crezuse că nu a mai scăpat nimeni. Crezuse că cei de pe dealuri au inventat o armă care poate face oamenii să dispară de tot – fără urmele tulburătoare ale masacrului, fără vreo dovadă lăsată în urmă. Era ca şi cum nici nu ar fi existat vreodată. Apoi a văzut câte un cap ieşind dintr-o groapă sau alta, până când oamenii au început să se caţăre afară cu totul din morminte. A privit cum câţiva bărbaţi le ajutau pe Ismira şi pe încă o femeie să iasă din mormântul lui Slavko.

Bărbatul gras a încercat să se ridice în picioare, dar nu a reuşit. Răsufla greu, şuierător, şi se uita la ea.

— Tu de ce nu te-ai băgat într-o groapă? l-a întrebat ea, surprinsă fiind de asprimea propriei voci.

Chipul omului s-a mai relaxat.

— Mă temeam că n-o să mai pot ieşi. Eu dintotdeauna am fost mai mare, aşa.

— De unde îl cunoşteai pe Slavko?

— Păi, nu-l cunoşteam. Am stat doar la aceeaşi coadă la apă împreună. M-a ajutat când am scăpat canistra. Dacă nu m-ar fi ajutat atunci, poate că… Şi tu de ce nu te-ai băgat într-o groapă? o întrebă el, ridicându-şi privirea din pământ.

Ea zâmbi.

— Mă temeam că o să aterizezi peste mine, îi răspunse, iar omul izbucni în râs cu simpatie.

Mai târziu, s-a gândit însă la răspunsul adevărat. Nu avea de gând să-i lase pe cei de pe dealuri să decidă când o vor băga în pământ. Dacă se va băga sub pământ va fi din cauză că aşa a hotărât ea sau pentru că au ucis-o. Însă nu avea de gând să

trăiască într-un mormânt. Nu avea de gând să le facă ea treaba.

Săgeată nu prea ştie de ce şi-a amintit asta tocmai acum. Nu înţelege care este legătura cu problema zilei de azi. Priveşte mormanul de flori putrezite de la picioarele ei şi îşi aduce aminte de misiunea pe care o are.

Se uită în sus la fereastra unde crede că se află lunetistul. Este un loc ideal. Nu îi va fi deloc greu să-l lovească pe violoncelist de acolo. Se uită spre vest, înspre ascunzătoarea sa, apoi în sus, către locul unde a pus capcana. Toate sunt cum ar trebui să fie. În planul ei nu există niciun punct slab.

Se ridică în picioare şi e pe cale să se întoarcă spre vest, când deodată picioarele îi încremenesc şi degetele încep să îi pulseze. Rămâne nemişcată, încercând să înţeleagă ce a provocat această reacţie. Inspiră adânc şi îşi dă seama că este privită de lunetist. Nu ştie unde e, însă îi simte privirea. Ar putea fi la orice fereastră ori s-ar putea număra printre cei zece oameni care par să îşi vadă de treburile lor obişnuite. Nici nu contează, pentru că nu are arma la ea. Într-o primă fază, asta o face să intre în panică, dar apoi îşi dă seama că poate lucrul ăsta i-a salvat viaţa. Pentru el nu este decât o persoană de pe stradă. Ar putea crede că este o rudă a uneia dintre victime sau doar un om care a venit la faţa locului din solidaritate, sau poate o admiratoare a violoncelistului. Nu e obligatoriu să ştie că ea este cea care a fost trimisă să îl elimine. Nu crede că a petrecut prea mult timp uitându-se înspre fereastra de unde va trage el.

Bineînţeles că îşi dă seama că, dacă a văzut-o în momentul în care s-a uitat pe rând la cele trei ferestre, a înţeles totul. Dar ce ar putea face cu aceste informaţii? Crede că, dacă el s-ar fi prins cine e, ar fi fost ucisă până acum.

Pentru siguranţă, îşi vâră mâinile în buzunare şi o ia către est, în direcţia opusă clădirii pe care o va folosi. Trece pe lângă fereastra lui, apoi mai

departe pe stradă, fără să privească înapoi, fără să se uite în vreo direcţie anume. Merge mai departe înspre est până ajunge la ruinele bibliotecii arse. Se îndreaptă apoi către nord şi se întoarce la apartamentul ei, ca să ia arma cu care îşi va omorî inamicul.

A decis să-i acorde încredere acestui lunetist. Va presupune că este la fel de bun, dacă nu mai bun decât ea, şi îşi va lua toate măsurile necesare pentru a nu fi detectată. Deşi se află în apartament de aproape cinci ore, nu va lua poziţia de tragere până în minutele premergătoare sosirii violoncelistului. Nu îi va da nici cea mai mică ocazie să o găsească. A trecut şi prin apartamentul cu momeala, rearanjând ţeava de puşcă şi şapca astfel încât, dacă el le va observa, să nu se prindă că este pândit din exact aceeaşi poziţie ca în ziua precedentă.

Aseară nu i-a mai dat raportul lui Nermin şi, chiar dacă ştie că ea nu l-a omorât pe lunetist, ştie şi că violoncelistul este teafăr. Aşa că nu a crezut că e nevoie să îi raporteze ceva. Însă la sfârşitul zilei, dacă supravieţuieşte, va fi nevoită să treacă pe la el. Nu prea ştie ce se va întâmpla dacă nu scapă de lunetist sau, mai rău, dacă violoncelistul este ucis. Nu a mai eşuat până acum şi ar prefera să nu afle care este atitudinea armatei faţă de astfel de eşecuri.

A sosit clipa. Violoncelistul va fi în curând în stradă, iar lunetistul va trebui să iasă din ascunzătoare. Săgeată se apropie de fereastră, îşi sprijină arma de o masă răsturnată şi priveşte prin lunetă. Identifică fereastra de la etajul patru, unde se aşteaptă să apară inamicul, şi caută gaura din suprafaţa de plastic. E uşor de găsit, căci s-a lărgit de ultima oară când a văzut-o. Acum este chiar mai mare decât ar avea nevoie cineva pentru a ochi şi a trage, iar Săgeată e sigură că, atunci când lunetistul va încerca acest lucru, ea va avea ocazia perfectă

să-l împuşte. Nu va fi nicio greutate să îl nimerească. Zâmbeşte.

Violoncelistul iese pe uşa blocului şi merge până la locul lui din mijlocul străzii. La fereastra de la etajul al patrulea nu se întâmplă nimic. El îşi desface scaunul, se aşază în tăcere şi rămâne un timp nemişcat. Apoi ridică braţele şi începe să cânte. În continuare, la fereastră nu se vede nimic. Săgeată îşi dă seama că a început să cunoască notele melodiei. Reuşeşte să le audă în minte înainte de a le auzi în realitate şi să şi le imagineze pe cele care sunt acoperite de zgomotul străzii şi al bombardamentelor, şi de propria ei concentrare.

După cinci minute este sigură că ceva nu e în regulă. Violoncelistul nu cântă mai mult de un sfert de oră, iar lunetistul nici măcar nu a apărut. Nu vede niciun motiv pentru care el ar trage de timp, cel puţin nu vede vreun motiv care să îi lase planurile intacte. Dar nu are altă variantă decât să ţină fereastra în bătaia puştii şi să aştepte ca el să facă o mişcare. A reuşit cumva ca, prin deciziile luate, să nu-şi mai lase alte opţiuni decât calea aleasă dinainte. Pentru alegerile făcute nu mai e cale de întors.

În apartamentul cu momeala observă mişcare. O simte înainte de a vedea ceva, cu mult înainte de a-şi repoziţiona ţeava puştii cu patruzeci de grade spre nord. Când se uită prin lunetă nu vede nimic ieşit din comun. Totul pare neschimbat. Se gândeşte că mintea a început să îi joace feste şi îşi întoarce privirea la fereastra de la etajul patru.

Încă îşi mai adaptează privirea la schimbarea de poziţie, când înţelege ce s-a schimbat. Arma pe care a văzut-o nu este cea pusă de ea. Ştie că a căzut în propria capcană. Şi chiar dacă acum nu o vede, ştie că arma din geam este îndreptată spre ea şi un glonţ o caută. Se lasă la pământ chiar înainte ca glonţul să sfarme plasticul şi să străpungă peretele din spatele camerei. Îşi strânge genunchii

la piept şi aşteaptă să audă glonţul care îl va ucide pe violoncelist.

Muzica se aude în continuare. Ecoul primei împuşcături este amplificat de clădirile de pe fiecare parte a străzii şi îl acoperă o secundă pe violoncelist, însă apoi sunetul violoncelului se aude din nou şi împuşcătura nu se mai repetă. Cântă până la final, fără să-şi dea seama ori să-i pese de împuşcătura care s-a auzit la mai puţin de cincisprezece metri deasupra lui. Bineînţeles că nu are de unde să ştie din ce tabără a venit acel glonţ. Săgeată se întreabă dacă lui îi pasă cui îi aparţin gloanţele. Se întreabă cât de mult le pasă oamenilor în general.

Se abţine să ia arma ca să răspundă glonţului inamic. Nu se ştie din ce motiv, lunetistul nu l-a ucis pe violoncelist. Bănuieşte că nu e convins că a reuşit să o ucidă şi nu vrea să-şi ia privirea de la fereastra unde se afla ea. Săgeată însă vrea să o creadă moartă.

— Cred că fie a fugit după primul foc, fie aştepta să vadă dacă te-a nimerit, îi spune Nermin mai târziu. Sau poate că pur şi simplu nu a avut un unghi bun.

Se lasă pe spate în timp ce spune ultimele cuvinte, ca şi cum relaxarea ar sugera faptul că a ajuns la o concluzie.

Săgeată ştie că avusese un unghi perfect şi nici nu crede că ar fi fugit sau că aştepta să îi confirme moartea. Acest sentiment s-a amplificat de când a părăsit apartamentul. Nu intuieşte însă vreo altă explicaţie, aşa că nu are de gând să-i împărtăşească lui Nermin nimic din gândurile ei.

— Voi trimite un om să supravegheze apartamentul la noapte, în caz că se întoarce să caute corpul.

— Spune-i să stea departe de geam şi să dispară până la răsărit. Lunetistul va fi la pândă şi ştie cum arăt.

— Bineînţeles, o asigură Nermin.

O priveşte fix, de parcă ar chibzui la ceva, iar apoi, când pare să fi ajuns la o concluzie, se apleacă înspre ea. Săgeată îşi dă seama că arată obosit. La ochi are nişte cearcăne adânci, pe care nu îşi aminteşte să le fi observat până acum, iar uniforma lui, de obicei curată şi călcată, este acum boţită şi plină de pete.

— Avem o situaţie foarte nesigură, îi spune el. Ştiu că ţi-am făcut anumite promisiuni şi voi încerca să mă ţin de cuvânt, însă anumite lucruri din interiorul armatei ar putea să ne complice situaţia în următoarele zile.

Ea încuviinţează din cap. Nu mai e un secret că se dă o luptă între cei care ar apăra oraşul prin indiferent ce mijloace şi cei care îşi doresc să apere în continuare acele principii pentru care merită să lupţi, pe lângă apărarea oraşului în sine. În afară de aceste tabere, mai există şi nelegiuiţii. La începutul războiului, numai infractorii ştiau să lupte cu adevărat şi au sărit de îndată în apărarea oraşului. Cu vremea însă, au ajuns să fie de necontrolat şi a devenit din ce în ce mai greu pentru oamenii corecţi să treacă peste abuzurile lor şi peste felul în care profită ei de situaţie. Dar nimeni nu renunţă la putere de bunăvoie. Depinde doar cine va învinge. Ea înţelege că supravieţuirea oraşului depinde în egală măsură de înlăturarea asediatorilor şi de atitudinea apărătorilor. Un oraş de fanatici şi de infractori nu merită salvat.

Înţelege pentru prima oară că Nermin se află într-o poziţie dificilă în ceea ce o priveşte. Autonomia pe care i-a oferit-o nu se potriveşte cu planurile multora, mai ales ale celor care au de-a face cu puterea. O entitate asemenea ei, un ucigaş pe care nu îl poţi controla, este un lucru periculos. Ar fi altceva dacă şi-ar face treaba la limita mediocrităţii. În acel caz, puţini ar băga de seamă că există. Poate că asta a crezut Nermin că se va întâmpla atunci când a căutat-o. Însă capacităţile ei

sunt bine cunoscute şi nu pot fi ascunse uşor. Dacă Nermin este implicat în vreo luptă pentru putere, atunci ea complică situaţia.

— Sunt în pericol? îl întreabă ea, ştiind că probabil este.

Nermin zâmbeşte.

— Bineînţeles că eşti. Pe dealuri sunt nişte oameni cu puşti. Acum câteva ore, unul dintre ei a încercat să te omoare.

Gluma lui o deranjează şi îi spune. El îşi încrucişează mâinile pe birou. Săgeată observă că nu şi-a tăiat unghiile de ceva vreme.

— Acum nu prea se mai tolerează toleranţa. În mod ideal, lucrurile se vor schimba. Dacă nu se întâmplă aşa, vom fi amândoi într-o poziţie periculoasă. Cel mai bine ar fi să se rezolve această situaţie cu violoncelistul. Ce se va întâmpla după aceea nu mai depinde de noi.

Se ridică în picioare, iar Săgeată înţelege că poate pleca. Atunci când iese, o izbeşte presimţirea că data viitoare când se vor mai întâlni, lumea aşa cum o ştie nu va mai fi deloc la fel.

Când vine dimineaţa, Săgeată nu se îndreaptă către strada cu pricina. Acum, că adversarul său o cunoaşte, nu poate risca să fie văzută. În plus, nu mai are nimic nou de văzut pe stradă. Nu vrea să ştie decât dacă a mai crescut grămada de flori.

Începe să fie enervată că ştie atât de puţine lucruri. Până de curând nu avusese această problemă. Se gândeşte că poate a început cu violoncelistul, însă nu-şi aminteşte exact. Deci nici nu poate răspunde la întrebarea în legătură cu momentul în care au început întrebările fără răspuns. Clatină din cap la acest gând şi îşi înăbuşă o grimasă de frustrare. N-o va da pe umor negru. A văzut asta la Nermin şi nu i se potriveşte deloc.

Planul ei pentru ziua de azi este simplu. Este destul de sigură că lunetistul o va crede moartă. Ştie că ar trebui să fie chiar aşa. Aşa că locul pe care se va concentra cel mai puţin va fi chiar

apartamentul unde se ascunsese ea. Niciun lunetist nu merge în acelaşi loc de două ori, cu atât mai puţin un loc unde altul a fost omorât. Deci, dacă el nu o crede moartă, îşi va închipui că şi-a găsit un alt loc, iar dacă o crede totuşi moartă, atunci ştie că înlocuitorul ei va evita scena unde a eşuat predecesoarea lui.

Face totuşi o concesie în cadrul strategiei ei riscante şi alege altă fereastră, aşezându-se cu o cameră mai spre est, unde fusese probabil dormitorul principal. O parte din pervaz lipseşte, cel mai probabil din cauza obuzului care a distrus restul camerei. De la pervaz la podea se cască o gaură de aproape un metru, acoperită şi ea de plasticul de la geam. Reuşeşte să strecoare ţeava armei şi are destul loc să vadă cea mai mare parte din stradă înspre est. Aici este ca şi invizibilă şi, în timp ce aşteaptă să treacă ziua, îşi dă seama că acesta este locul pe care ar fi trebuit să îl aleagă încă de la început, iar faptul o enervează. Nu aşa ar fi procedat o armă.

Ziua trece greu. Aude bombardamente susţinute înspre est, în direcţia Dobrinja şi Mojmilo. O parte din ea îşi doreşte să fie acolo. Se gândeşte la oamenii pe care nu i-a împuşcat în ultimele trei zile, oameni care o urăsc, oameni care ar omorî-o şi care cel mai probabil au ucis oameni ca ea în ultimele zile pentru că nu i-a omorât ea prima.

Începe apoi să-şi pună tot felul de întrebări şi despre asta. Oamenii de pe dealuri chiar o urăsc? Sau urăsc mai mult conceptul pe care îl reprezintă, ideea că e altfel decât ei şi că în această diferenţă se ascunde o anumită inferioritate sau superioritate, de partea ei sau a lor, care ameninţă cumva potenţiala fericire a tuturor? Se întreabă dacă nu cumva luptă pentru o idee, iar acea idee se materializează în ură. Ceea ce se aplică şi în cazul ei, cu excepţia unui detaliu care nu poate fi totuşi ignorat. Ideea pentru care a dorit să lupte, cea pentru care era pregătită să-şi dea viaţa, era una

care nu putea conţine ura pe care o simte faţă de cei de pe dealuri. Lupta pentru un oraş unde nu contează cine eşti, ce au fost strămoşii tăi sau ce vor deveni copiii tăi. Sarajevo, oraşul pentru care lupta, era unul în care nu aveai de ce să urăşti un om pentru ce era. Puteai totuşi să urăşti. Puteai urî un ucigaş, un violator sau un hoţ. Şi iniţial asta o făcuse să-i omoare pe cei de pe dealuri, faptul că erau toate acele lucruri condamnabile. Însă acum ştie că cel mai mult o motivează ura faţă de ei, faţă de ideea lor ca grup, conceptul grupului lor, nu faptele lor.

Această revelaţie o face să încremenească şi îi dă impulsul de a lăsa arma şi de a se întoarce la apartamentul ei. Însă nu face nimic. Rămâne pe poziţie, iar la ora patru îl vede pe violoncelist ieşind din bloc şi degetul ei se strânge mai tare pe trăgaci.

Lunetistul se arată aproape imediat. Săgeată este surprinsă de cât de uşor îl dibuieşte. Se află la o fereastră de la etajul al doilea, una dintre cele trei pe care le suspectase la început, iar atunci când violoncelistul începe să cânte, îşi face apariţia printr-o gaură făcută în plastic, una destul de evidentă şi care nu era acolo înainte.

Acesta îl ia imediat în vizor pe violoncelist. Săgeată se pregăteşte să îl străpungă cu un glonţ, dar se opreşte. El nu are degetul pe trăgaci. Nu este un amănunt de care ar ţine seama în mod normal, însă îl poate vedea prin lunetă şi asta o face să ezite. Nici măcar nu are mâna în zona trăgaciului. Cu mâna dreaptă ţine partea superioară a patului puştii, însă mâna stângă nici măcar nu atinge arma, deşi ar avea unghiul perfect pentru a trage. Mâna stângă îi atârnă pe lângă trup, iar ea nu o poate vedea.

Se întreabă dacă el aude muzica. Nu este mult mai departe decât ea de violoncelist, aşa că trebuie să o audă. Oare lui îi sună la fel? Ce-o fi auzind?

Ce-o fi crezând despre omul care cântă în mijlocul străzii?

Timp de câteva minute, Săgeată nu face nimic. Îl priveşte pe celălalt prin lunetă şi ascultă cum muzica se desprinde de stradă. O întristează. E o tristeţe greoaie şi înceată, genul care nu te face să izbucneşti în lacrimi, ci să vrei să plângi. Crede că este cel mai cumplit sentiment cu putinţă.

Are în continuare degetul pe trăgaci. Dacă se mişcă, va trage. Însă el nu se clinteşte. Melodia aproape că s-a terminat, iar el nu s-a mişcat niciun centimetru. Începe să se îndoiască de propriile observaţii şi se întreabă dacă n-o fi vreo momeală. Însă apoi îl vede că întoarce puţin capul şi ştie că priveşte un om.

Capul lui se apleacă uşor pe spate şi vede că are ochii închişi, că nu mai priveşte prin lunetă. Ştie ce face. Îi este foarte clar, fără îndoială. Omul ascultă muzica. Iar Săgeată înţelege de ce nu a tras în ziua precedentă.

Vrea să vadă că-şi mişcă mâna, să vadă o mişcare care îi va spune ce decizie să ia, pentru că în momentul de faţă este sigură de două lucruri. Primul este că nu vrea să-l omoare pe acest om, iar al doilea este că trebuie să-l omoare.

Nu mai are mult timp. Nu are niciun motiv să nu-l omoare. Un lunetist cu priceperea lui a ucis fără îndoială zeci de oameni, dacă nu chiar sute. Nu numai soldaţi. Ci şi femei care treceau strada. Sau copii pe terenul de joacă. Bătrâni care stăteau la coadă la apă. Ştie sigur că aşa este. Totuşi nu vrea să apese pe trăgaci, şi asta numai pentru că vede că nici el nu vrea să apese pe trăgaciul lui.

Tot nu s-a mişcat. Rămâne în continuare cu ochii închişi, cu o mână pe patul puştii, iar cu alta atârnându-i alături. Ultimele note ale melodiei ajung la el, iar el zâmbeşte puţin. Deschide ochii, iar între ei se cască brusc o gaură mică. Spatele craniului i se dezintegrează, iar urmele cenuşii ale

creierului lui se împrăştie pe peretele din spate. Cade pe spate, cu arma deasupra.

Săgeată se uită în jos către stradă. Violoncelistul a terminat, îşi ia scaunul şi instrumentul şi se îndreaptă spre uşă. Se opreşte chiar înainte să intre, iar ea se întreabă dacă va privi în direcţia ei. Deşi nu are cum să o vadă, ea îşi doreşte să se întoarcă spre ea, să-i arate cumva că ştie de existenţa ei. Violoncelistul apucă mai bine instrumentul şi se face nevăzut.

Kenan

Fabrica de bere a fost grav avariată şi unele părţi din ea au devenit periculoase, însă izvoarele se află la mare adâncime, iar subsolul clădirii este impenetrabil chiar şi pentru oamenii de pe dealuri, deşi asta nu i-a oprit să încerce să radă clădirea roşie de pe faţa pământului.

Afară, vreo sută de oameni aşteaptă la coada pentru apă. Din clădire ies furtunuri care se varsă în ţevi mari sprijinite pe piloni, care la rândul lor au ataşate furtunuri mai mici. Kenan socoteşte că douăzeci de oameni pot lua apă odată, iar majoritatea nu au mai multe recipiente decât el, aşa că nu ar trebui să dureze prea mult până să-i vină rândul. Coada înaintează constant, deşi pare că, de îndată ce unul a terminat să ia apă, un altul se aşază la rând. A mai aşteptat aici şi în zile când la coadă erau trei sute de oameni şi se bucură că azi nu pare să fie nevoit să stea prea mult. Fabrica de bere nu ar putea fi aşezată într-o poziţie mai vulnerabilă de atât, iar până acum au avut deja loc câteva atacuri cu mortiere. Până acum, niciunul nu s-a petrecut în zilele când era Kenan de faţă, iar dorinţa lui e ca lucrurile să rămână la fel şi astăzi.

În faţă e un bărbat care a venit cu câinele. Este un câine de talie mijlocie, un fel de terier cu blana maronie şi creaţă. Are legat un termos la zgardă şi înainte ca bărbatul să înceapă să-şi umple sticlele, umple mai întâi capacul termosului. Îl aşază pe jos, iar cât el se ocupă de cele patru canistre mari, câinele lipăie apa din capac ca şi cum ar fi la curse, ceea ce este destul de adevărat, se gândeşte Kenan. Când termină cu canistrele, bărbatul umple şi termosul câinelui, apoi îi pune capacul, în care nu mai rămăsese nicio picătură. Leagă termosul de zgardă şi începe să urce canistrele în căruciorul improvizat cu care le va transporta.

Şi lui Kenan i-a trecut prin minte să folosească un cărucior, însă până la urmă s-a gândit că molozul de pe stradă i-ar putea bloca roţile, făcându-l greu de manevrat. Acum totuşi, când vede câtă apă poate să transporte celălalt, se întreabă dacă n-ar trebui să încerce să folosească unul data viitoare. Dacă ar putea să îşi umple cele două canistre de rezervă şi poate dacă ar mai găsi câteva, ar însemna să facă drumul ăsta mult mai rar.

La robinete, oamenii încearcă să se mişte cât pot de repede, căci niciunul nu vrea să zăbovească, însă cum nu se bucură prea des de tovărăşia altora, unii dintre ei nu se pot abţine să vorbească un pic mai mult decât ar fi nevoie. E un loc zgomotos. Se aud oameni şi apă care curge, şi huruit de motoare venind de la camioanele mari ce transportă apă cine ştie unde, poate trupelor de pe front. Dacă nu se gândeşte la motivul pentru care se află acolo, aproape că reuşeşte să-şi închipuie că totul este normal, că aceasta este o scenă de fiecare zi. Încearcă să îşi relaxeze ochii, să lase imaginea să se estompeze, închipuindu-şi că se află într-o piaţă. Oamenii vorbesc despre un concert sau un meci de fotbal. Este un sentiment plăcut, însă nu durează mult, pentru că o femeie zbiară la el să se ducă la un robinet liber.

După ce mormăie nişte scuze, păşeşte înainte. Apa curge din ţevi, revărsându-se cu zgomot pe asfaltul de la picioarele lui. Kenan nu a înţeles niciodată de ce nu au o valvă la capătul fiecărui robinet, pentru a opri apa între un utilizator şi altul. I se pare îngrozitor modul în care se pierde o resursă atât de preţioasă. Şi-a riscat viaţa pentru această apă, pe care nu o poate obţine de altundeva, iar aici se pierde în pământ de parcă ar fi o marfă oarecare. Poate că nu au de unde obţine racordurile necesare sau poate că are de-a face cu pompele, ori poate că rezerva de apă este atât de mare, încât efortul realizării unei instalaţii

auxiliare nu ar fi justificat. Nu este sigur, dar speră că oamenii care se ocupă de asta sunt în temă şi ştiu dacă apa din pământ este de ajuns pentru toţi.

Se apleacă astfel încât canistrele să ajungă jos, apoi iese de sub sfoara care îi trece peste umeri şi ceafă. Îngenunchează, pune sticlele doamnei Ristovski în faţa lui şi apoi desface şi canistrele lui. Le scoate capacele cu mişcări rapide şi le aşază într-o grămadă ordonată. Canistrele lui le-a pus la stânga, în două rânduri de câte patru. Îşi flexează încheieturile, respiră adânc, îşi roteşte umerii de trei ori, până simte cum i se tonifiază muşchii. Apoi ia prima sticlă şi o pune sub jetul de apă rece. Când s-a umplut o pune în dreapta lui şi întinde mâna cât poate de repede după o a doua, pe care o pune sub jet cu o mişcare dibace, astfel încât să nu risipească prea multă apă. Nu ştie de ce face asta. Pur şi simplu nu vrea să fie răspunzător pentru risipă. Nu e vorba de apă, ci despre însemnătatea ei. Pentru el apa a devenit sinonimă cu viaţa, şi dacă e să se mai risipească din ea, el nu vrea să se facă vinovat. Umple şi al treilea recipient cu o eficienţă exersată, iar apoi trece la al patrulea, al cincilea, al şaselea.

Lui Kenan i s-a spus de multe ori că nu auzi niciodată obuzul care te va omorî. Nu ştie dacă este adevărat şi nu are idee cum ar putea cineva să ştie sigur sau măcar să creadă că ştie. Atunci când aude şuieratul sugestiv al unui obuz care se apropie, nu se gândeşte totuşi la sunet. Se gândeşte doar că până acum nu a mai auzit unul atât de aproape. Proiectilul are să cadă foarte aproape de el, însă nu poate calcula cu precizie unde anume, pentru că habar nu are cum să facă legătura dintre sunet şi distanţă. În fracţiunea de secundă dinainte de impact îşi aminteşte cum s-a bătut odată când era copil. Nu era cine ştie ce bătăuş, nu mai participase niciodată la o bătaie, aşa că îşi aminteşte că văzuse pumnul celuilalt apropiindu-se de faţa sa, tărăgănat ca un căscat, şi se gândise:

„Am să fiu pocnit.” Acum, deşi vede acelaşi pumn apropiindu-se, se gândeşte: „Am să mor.”

Obuzul ajunge la destinaţie şi, la o secundă după ce aude cel mai puternic sunet care ar putea exista pe lume, Kenan cade la pământ. E ca şi cum băiatul care îl lovise acum patruzeci de ani a ajuns campion de box şi l-a pocnit din nou. Rămâne întins pe spate, năuc. Îi ţiuie urechile, aşa că nu aude şuieratul celui de-al doilea obuz, doar explozia lui. Ecoul i se învârte în cap, iar după o clipă ce i s-a părut un an, nu mai aude decât o tăcere copleşitoare şi se întrebă dacă nu cumva a surzit. Este ud pe spate şi presupune că a fost rănit, însă atunci când îşi recapătă auzul percepe o mulţime de ţipete în jurul lui şi se gândeşte că dacă ar fi rănit ar simţi ceva.

Kenan descoperă că nu se poate mişca. Încearcă, însă membrele sale nu reacţionează. Se întreabă dacă a murit. Vede oameni care fug pe lângă el, pe strada din dreapta, şi nu ştie de ce nu se opresc. Descoperă apoi că îşi poate mişca un picior, iar apoi celălalt picior şi braţele, şi iată-l din nou printre cei vii. Se ridică, se caută de răni şi îşi dă seama că e teafăr. Aterizase într-o baltă, deşi sticlele sale nu se răsturnaseră. Nu ştie dacă să se simtă uşurat sau ruşinat. Obuzul a căzut la vreo treizeci de metri mai sus de el, aproape de capătul cozii.

Se ridică şi începe să meargă încet înspre locul impactului. Oamenii au ajuns deja acolo, încercând să-i salveze pe cei care mai pot fi salvaţi. Pe asfalt se vede un picior. Pantoful este neatins, la fel ca şi o parte din şosetă. Pare ireal. Apoi vede o femeie care se ţine de restul piciorului, înmărmurită, de parcă nici ei nu i-ar veni să creadă. Se uită la Kenan şi începe să urle, arătând spre locul de unde i-a fost retezat piciorul. Doi bărbaţi aleargă înspre ea, iar unul dintre ei îi strânge o cârpă peste pulpă; femeia leşină. Cei doi o ridică şi o iau în sus pe drum. Acolo îi aşteaptă o maşină, unde o aşază pe

bancheta din spate, alături de un bărbat pe faţa căruia curge sânge dintr-o tăietură de peste zece centimetri la cap. Urechea îi mai atârnă doar de partea de jos, însă el nu pare să observe. Bărbaţii închid portiera din partea femeii şi îl examinează. Schimbă câteva cuvinte şi îl scot din maşină, lăsându-l la marginea drumului. Deşi are ochii deschişi, nu se mişcă, iar Kenan înţelege că este mort.

Apare încă un grup care transportă doi răniţi, un bărbat care sângerează la nivelul abdomenului şi un copil de vreo zece ani care este inconştient. Sunt băgaţi degrabă în maşină, bărbatul în spate, iar copilul în faţă. Îi amintesc lui Kenan de propria lui familie. Probabil că nu se cunosc. Se întreabă ce face acum familia lui şi este recunoscător pentru că nu i-a luat cu el pe copii, deşi ei i-au cerut-o de nenumărate ori, iar el s-ar bucura de compania şi de ajutorul lor.

Kenan se întoarce şi dă cu ochii de omul cu câinele. Mai are lesa în mână, sau cel puţin jumătate din ea. A fost ruptă, iar piciorul lui sângerează. Se uită mai întâi la locul gol unde ar trebui să se afle câinele, apoi la strada din jur.

Privirea i se fixează asupra lui Kenan.

— Mi-ai văzut câinele? îl întreabă el.

— Nu, îi răspunde Kenan. Sângeraţi, domnule!

Bărbatul nu pare să îl audă.

— Prietene, nu mi-ai văzut câinele?

Kenan îl atinge pe braţ şi îi spune:

— Sunteţi rănit, aveţi nevoie de ajutor.

Omul îl ignoră şi îi dă mâna la o parte. Pleacă şchiopătând, oprind o femeie după câţiva paşi şi repetând întrebarea.

Se aud sirene, venind de pe cealaltă parte a râului, apoi sunetul bombardamentelor şi armele lunetiştilor. Trag înspre ambulanţe şi, pe măsură ce sunetul sirenelor se apropie, începe să se îngrijoreze că va atrage gloanţele înspre el, înspre fabrica de bere. Însă cei de pe dealuri pot nimeri

fabrica de bere oricând poftesc. Trag spre ambulanţe în mod intenţionat, parcă pentru a le transmite mesajul că, dacă ar fi după ei, ar avea ei grijă să nu mai primească niciun ajutor. Cineva porneşte alarmele antiaeriene, care acoperă sirenele. La capătul străzii, o maşină frânează brusc şi câţiva oameni sunt duşi degrabă înăuntru. Şirul de cadavre de pe marginea drumului a crescut.

În jurul lui e plin de oameni care ţipă, aleargă, urlă sau gem. Cei care sunt răniţi, dar mai pot totuşi să meargă se îndreaptă către capătul străzii, în speranţa că o maşină îi va lua şi pe ei în curând. Kenan crede că şi ei aud la fel de bine ca şi el cum sunt bombardate podurile, deci sunt conştienţi că problemele nu s-au terminat. Cei care nu pot merge sunt căraţi. Ajunge prima ambulanţă, de unde sunt descărcate vreo şase tărgi. Sunetul alarmei antiaeriene se amplifică, amuţeşte, apoi începe din nou. După o vreme, lui Kenan i se pare că ascultă respiraţia unui astmatic.

Kenan observă trei feluri de oameni cu această ocazie. Mai întâi sunt cei care au fugit de îndată ce au căzut primele obuze, cei al căror simţ de autoconservare este mai presus de orice altruism ori simţ al datoriei. Cei care nu au fugit să îşi salveze pielea sunt acum mânjiţi cu sângele răniţilor şi lucrează febril ca să-i salveze pe cei care mai pot fi salvaţi şi pentru a-i îndepărta pe cei pentru care nu mai există speranţe, pentru a se ocupa de treburile care-i aşteaptă în continuare. Apoi e al treilea grup de oameni, cei asemenea lui Kenan. Stau cu gurile căscate şi se uită cum aleargă sau ajută ceilalţi. Este mirat că n-a luat-o la fugă, că nu face parte din primul grup, şi şi-ar dori să facă parte din cel de-al doilea.

Se uită în josul străzii; este la doar câţiva metri de locul unde a căzut primul obuz. Nu au mai rămas mulţi oameni, nu mai mult de vreo doisprezece. Pe alocuri, strada poartă pete de un

roşu întunecat, însă în mijlocul străzii, acolo unde stă el, asfaltul este curat. Apa curge din robinete, care sunt intacte, iar prin mijlocul drumului curge un râuleţ. Şuvoiul nu este la fel de puternic către margini, iar acolo asfaltul a căpătat o tentă roz, căci sângele vărsat acum câteva minute este deja diluat şi purtat la vale.

Kenan urcă până la canistrele sale. Nu s-a vărsat niciuna. Le leagă între ele, câte trei pe fiecare parte. Priveşte apoi la şuvoiul de apă care ţâşneşte din ţeava din faţa lui. Nu va mai dura mult şi strada va fi curată. Aşa merg lucrurile. Clădirile sunt eviscerate, arse din temelii, golite, tramvaiele sunt distruse, drumurile şi podurile sunt bombardate şi le poţi vedea şi atinge în fiecare zi când treci pe lângă ele. Dar când sunt răniţi sau mor oameni, sunt imediat înlăturaţi, duşi la spitale sau la cimitire şi, până să li se fi vindecat sau răcit trupurile, locul unde au fost aduşi în această stare nu mai poartă nicio amintire a tragediei petrecute. Probabil că de asta pot cei de pe dealuri să ucidă fără teama de a fi pedepsiţi. Dacă ar rămâne cadavre pe stradă, putrezind chiar acolo unde au căzut, dacă apa de la aceste robinete nu ar curăţa sângele, pielea şi oasele, atunci poate că oamenii aceia ar fi nevoiţi să se oprească, poate că şi-ar dori să se oprească.

Întinde mâna şi acoperă ţeava cu palma. Şuvoiul se opreşte cu uşurinţă, însă celelalte ţevi continuă să curgă în jurul lui. Este ud leoarcă şi îşi dă seama că şi dacă ar rămâne cu mâinile pe ţeava un an întreg, tot nu ar realiza nimic. Face un pas înapoi, privind apa care se scurge în jos pe deal. Îşi imaginează cum se varsă dintr-o stradă în alta până ajunge în râul Miljacka, ieşind astfel din Sarajevo şi ajungând până în ocean.

La capătul străzii, un vechi autoturism Yugo îi duce pe ultimii răniţi. Pe marginea drumului sunt cel puţin şapte cadavre. O dubă mare albastră se opreşte, iar din spate ies patru bărbaţi care încep să

încarce trupurile neînsufleţite, săltându-le, câte doi, de mâini şi doi de picioare. Trupurile sunt încărcate cu picioarele înainte, iar atunci când sunt ridicate în dubă, capetele cad pe spate, ca şi cum ar arunca o ultimă privire la locul unde au murit.

Kenan ia una dintre sticlele doamnei Ristovski. Nu mai dă nicio atenţie apei care se varsă pe margini când mâna îi alunecă şi sticla se apleacă uşor într-o parte, iar atunci când s-a umplut, nu se grăbeşte să o ia pe a doua. Mai întâi îi pune dopul celei dintâi, apoi o umple pe cealaltă, fără grabă. După ce termină, lasă jos sticlele şi rămâne pe loc. S-a obişnuit cu zgomotul alarmelor şi nu le-a mai auzit de ceva timp. Acum îi ajung din nou la urechi şi ascultă cum se tânguie, ascultă şuieratul ascuţit al proiectilelor în cădere, ascultă împuşcăturile trase de fiecare tabără. Pune mâinile în mijlocul şuvoiului şi le spală, chiar dacă nu sunt murdare, apoi se apleacă şi îşi trece sfoara pe după gât. Ia sticlele doamnei Ristovski, câte una în fiecare mână, şi se ridică. Sfoara îl taie la mâini şi pe ceafă, aşa că se apleacă, încercând s-o aranjeze într-o poziţie mai comodă. Apoi se ridică de-a binelea şi se îndreaptă în direcţia opusă oamenilor care încarcă ultimele cadavre în dubă. Coboară dealul, trece pe lângă locul unde a căzut prima mortieră, apoi pe lângă cel unde a căzut a doua. Nu se opreşte, nu se uită în jos. Nu mai e nimic de văzut.

Când ajunge la capătul străzii, se opreşte. Nu prea ştie pe ce drum să o apuce. Ar putea să o ia înspre est şi să treacă râul pe acelaşi pod din dreptul bibliotecii; sau ar putea să coboare până la baza dealului şi să se ducă pe unul dintre cele două poduri pe care le va întâlni. Însă ambele drumuri sunt bombardate, iar încărcătura îl apasă, făcând fuga aproape imposibilă. Ajunge la concluzia că nu are decât două variante. Fie caută un adăpost şi aşteaptă să se termine bombardamentul, ceea ce ar putea dura ore întregi, fie trece pe la podul

Ćumurija, peste cât a mai rămas din el. Niciuna dintre variante nu-l atrage. Însă gândul la o aşteptare de ore întregi, eventual toată noaptea, înainte de a trece râul, îl face să aleagă podul Ćumurija. Asta înseamnă că îşi va căra povara peste bare de oţel, riscând să cadă în râu. Va fi nevoit să facă două sau trei drumuri pentru a trece toate canistrele peste râu. Însă va merita să fie iar acasă, departe de toată nebunia, învăluit în iluzia temporară a lipsei de primejdie.

Kenan se întoarce la stânga, luând-o spre vest. Când ajunge la strada care duce înspre nord, în direcţia unuia dintre podurile mai directe, se uită în jos către râu şi vede o maşină cuprinsă de flăcări chiar înainte de intrarea pe pod. Are exact acelaşi model şi culoare ca acel Yugo de la fabrica de bere. Speră că nu este aceeaşi maşină.

Inspiră prelung, o dată, apoi încă o dată, şi se uită peste stradă. Alege o intrare cât mai ferită spre care să se îndrepte şi apucă mai strâns sticlele doamnei Ristovski. Merge cât poate de repede către uşa aleasă. După ce trece de jumătatea străzii îşi dă seama că merge legănat ca un pinguin şi îşi închipuie în ce hal o fi arătând. Apoi îşi aminteşte că nu trebuie să îi pese decât de ochii aţintiţi înspre el prin lunete, iar faptul că arată ca un pinguin e chiar ultima lui grijă. Însă apoi se întreabă dacă legănatul lui de păsăroi gras şi nezburător îl face o ţintă mai mult sau mai puţin probabilă, dacă bărbaţii de pe dealuri ar trage în ceva nostim ori s-ar distra pe seama lui. Dacă s-ar îmbrăca într-un costum de pinguin ar supravieţui oare războiului?

Ajunge la ţinta sa şi se opreşte să se odihnească. A reuşit să treacă strada fără să fie împuşcat, însă nu va şti niciodată dacă a scăpat pentru că cineva a ales să nu-l împuşte sau pentru că nu a fost văzut deloc. Această nesiguranţă îl roade, dar pe urmă e lovit de revelaţia că în timp ce traversa strada, în vreme ce viaţa lui a fost prinsă în acel spaţiu cenuşiu dintre două stări posibile şi opuse, el se

gândea la glume cu pinguini. Asta îl scârbeşte. Ismet în mod sigur nu stă într-un tranşeu de pe front gândindu-se la astfel de prostii fără noimă. Toate astea fac din el laşul care nu este niciodată în stare să ajute răniţii sau măcar pe omul aproape teafăr care îşi caută câinele. Nici măcar nu l-a ajutat să caute sau măcar să se gândească la asta. Îşi aminteşte cum arăta câinele – era un terier maroniu pe care l-ar recunoaşte dacă l-ar întâlni. Poate că mai e pe acolo. Ar trebui să se întoarcă după el. Poate că s-a ascuns lângă vreo intrare sau după vreun morman de moloz, aşteptând să fie găsit.

Însă Kenan nu lasă canistrele din mână şi nu se întoarce să caute câinele. Ştie că a murit, a ştiut asta de la început, iar dacă n-ar fi fost mort, oricum nu s-ar fi întors. A fost paralizat de frică, ca şi cum ar fi fost atins de un glonţ tras în coloană, şi pur şi simplu nu se poate convinge să se întoarcă. Este copleşit de ruşine. Nu vrea decât să ajungă acasă şi să se bage în pat.

Părăseşte intrarea unde se refugiase şi merge mai departe către vest. La stânga lui se află fosta cazarmă, distrusă acum în totalitate de bombele trase de foştii ei ocupanţi. La dreapta lui se află At-Mejdan, unde odinioară erau vânduţi sau executaţi oameni, iar apoi se făceau întreceri de cai. Acum a devenit parc, sau aşa s-ar numi dacă ar mai exista aşa ceva. Înainte de război venea aici adesea împreună cu familia pentru a asculta concerte în aer liber; uneori venea chiar şi singur ca să bea o cafea, aşezat pe o bancă într-o zi caldă de toamnă. Merge cât poate de repede, oprindu-se din când în când ca să-şi tragă răsuflarea, însă nu zăboveşte mai mult decât este nevoie. Încearcă să-şi ţină mintea liberă, să oprească orice gânduri care l-ar putea paraliza.

Pe măsură ce înaintează oarecum în zigzag înspre nord, începe să se zărească grupul de blocuri verzi şi galbene poreclite „papagalii” de

către cei din oraş, deranjaţi de aspectul lor. Kenan nu se hotărâse niciodată ce să creadă despre ele, deşi ştia că n-ar vrea să locuiască vreodată acolo. Acum însă se bucură să le vadă, căci ştie că ele se află la capătul podului.

De cealaltă parte a podului se află un bărbat care abia a început să treacă şi, chiar dacă ar putea fi posibil ca doi oameni să treacă în acelaşi timp, dacă unul dintre ei s-ar da la o parte atunci când ajung amândoi la mijloc, Kenan nu prea ştie cum ar ţine canistrele în echilibru şi nici cum ar reacţiona omul dacă s-ar trezi faţă în faţă cu el, aşa că decide să aştepte. Nu poate duce toată apa deodată. Poate că ar putea dacă sticlele vecinei ar avea mânere şi ar avea cum să le lege de ale lui, însă aşa este imposibil. Ajunge totuşi la concluzia că îşi poate duce toate sticlele lui, în ciuda greutăţii. Sunt oarecum echilibrate, iar dacă ar lua trei deodată nu ar reuşi să le găsească o poziţie bună. Va lăsa sticlele doamnei Ristovski lângă nişte pietre, urmând să se întoarcă după ele. Fără canistrele lui, va putea să ţină una sub braţ şi pe cealaltă într-o mână, iar cu mâna liberă o să se ţină de bara laterală a podului.

Se gândeşte la planul său şi decide că e bun, dar se teme să nu ia cineva sticlele doamnei Ristovski cât trece el. Aşteaptă să treacă podul celălalt bărbat şi îl salută din cap atunci când ajunge lângă el, apoi mută sticlele într-un loc mai ascuns, o gaură la îmbinarea dintre pod şi asfalt. Mulţumit că aşa sunt ferite de priviri, încarcă bidoanele în spate şi păşeşte pe pod.

Apa râului este atât de puţin adâncă, încât vede prin ea bucăţi din asfaltul care acoperea odată podul, înainte de a fi fost nimicit. Se întreabă cum a putut să cadă pur şi simplu, ca pielea năpârlită a unui şarpe. A fost oare distrus de vreo explozie ori s-a topit?

După câţiva paşi este nevoit să se oprească şi să tempereze balansul canistrelor. Se clatină întocmai

ca nişte pendule, din ce în ce mai tare la fiecare pas. Le încetineşte cu mâna liberă, apoi aşteaptă să se oprească înainte de a porni din nou. Trebuie să se oprească de două ori înainte de mijlocul podului. Cât timp aşteaptă priveşte spre est, iar apoi înapoi spre fabrica de bere. Încearcă să vadă dacă s-a schimbat ceva de dimineaţă, în afară de caroseria unei Yugo care rumegă. Înţelege apoi că nimic nu trebuie să fie altfel pentru că nu s-a schimbat nimic. Doar pentru că de data aceasta s-a aflat mai aproape de epicentrul unui eveniment nu înseamnă că acesta contează mai mult pentru oraş. Nu-i decât o altă zi.

Sirenele s-au oprit. Probabil că nu se mai auzeau de ceva vreme, însă el nu remarcase. Un obuz cade undeva departe, înspre vest, în direcţia aeroportului. Face câţiva paşi, lasă încărcătura să se aşeze şi mai face câţiva. Piciorul îi alunecă puţin, iar canistrele se balansează puternic în faţă, iar atunci când revin la locul iniţial îl lovesc drept în genunchi, împingându-l într-o parte. Se loveşte tare de balustradă, şi forţa loviturii îl lasă fără aer. Se ţine cu ambele mâini, îşi aşază piciorul la loc, însă a fost zdruncinat. Simte că inima îi bate sălbatic şi este cuprins de un val de furie, ca atunci când se loveşte cu capul de vreun colţ de dulap sau de alt obiect neaşteptat, o furie împrăştiată şi concentrată în acelaşi timp. Se chinuie să ajungă fără să se oprească la capătul podului, sub imboldul adrenalinei, iar acolo dă drumul apei. Se întinde pe jos, fără să-i pese că este expus, şi loveşte cât de tare poate în asfaltul crăpat. Urlă, însă nu recunoaşte sunetul. E ca un prunc şi un pui de animal, şi ca o sirenă antiaeriană şi un om dărâmat de propria-i povară. Ascultă sunetul pe măsură ce se stinge şi dispare ca şi cum nici n-ar fi fost, apoi se întoarce pe spate şi priveşte cerul.

Este obosit. Este obosit de cărat atâta apă şi de lumea în care trăieşte, o lume pe care nu şi-a dorit-o niciodată şi la care nu a contribuit, şi care, îşi

doreşte el, ar fi mai bine să nu existe. S-a săturat să care apă pentru o femeie care nu a avut niciodată o vorbă bună pentru el, care se poartă de parcă i-ar face ea o favoare, ale cărei sticle nu au mânere şi care nu acceptă nicio schimbare. Dacă tot îi plac atât de mult sticlele, atunci ar trebui să le ducă ea până la fabrica de bere, ar trebui să vadă cum se umple strada cu sânge şi apoi se spală la loc, cum aşteaptă un bărbat cu o lesă goală, căutând un câine maroniu mort, în timp ce morţii sunt suiţi într-o dubă.

Kenan se ridică de jos. Se întoarce la pod, se uită la locul unde a ascuns apa vecinei. Apoi întoarce spatele, face un pas şi apucă sfoara de care atârnă toate canistrele lui. Spatele i se încovoaie sub jug atunci când ridică apa. Face un pas, apoi încă unul. În curând va ajunge acasă.

TREI

Dragan

În jurul Eminei s-au adunat câţiva oameni şi i-au scos haina ca să se uite mai bine la braţ. Cineva i-o dă lui Dragan, care o ţine în mână şi se simte fără rost. A fost împuşcată chiar deasupra cotului, în partea de jos a bicepsului. Lui Dragan nu i se pare o rană gravă, dar cineva i-a legat un garou sub umăr. Un bărbat care pare să ştie ce face spune că acolo e o arteră importantă care s-ar putea să fi fost secţionată. La început Dragan nu-l prea crede, însă apoi îşi aminteşte că şi doctorul, când îţi măsoară tensiunea, strânge manşonul în acelaşi loc. Emina a pierdut mult sânge şi sângerează şi acum, cu toate eforturile lor. Tânărul care a salvat-o nu se vede pe nicăieri. Dragan nu l-a observat când a plecat, nu ştie încotro s-a dus.

În jurul cartierului se aud rafale de focuri de armă, probabil răspunsul apărătorilor la atacul lunetistului. Dacă ştiu de unde trage, s-ar putea să-l prindă. Dacă nu, probabil că e o cacealma, încearcă să-l facă să creadă că ştiu unde e. Poate îl fac să se oprească o vreme. Sau poate îl întărâtă şi mai tare. Poate că schimbul de focuri nici n-are legătură cu lunetistul lor sau cu orice alt lunetist. Se poate chiar şi să vină de la cei de pe dealuri, care încearcă să-şi croiască drum spre inima oraşului.

Dragan nu ştie să descifreze sunetul armelor.

Cineva s-a dus să oprească o maşină ori să cheme o ambulanţă. Dragan nu-şi mai aminteşte exact. E puţin probabil să funcţioneze telefoanele. Maşinile merg toate aşa de repede, că e imposibil să opreşti vreuna. Emina e conştientă şi nu pare să sufere atât cât ar fi crezut el. E foarte albă la faţă.

Dragan îngenunchează lângă ea şi femeia schiţează un zâmbet când îl vede.

— N-ai plecat, spune ea.

— Nu.

Îi e ruşine şi vrea să-i spună, dar nu e cazul să se scuze. Nu şi-a câştigat dreptul la scuze.

— Trage mai bine decât credeam noi.

Dragan dă din cap a aprobare:

— Bine că nu e şi mai bun. Ai avut noroc.

— Aş fi vrut să-l ascult pe violoncelist azi. E ultima zi. Jovan zice că de mâine nu mai cântă.

O maşină se apropie în viteză şi câţiva oameni din grup dau fuga spre ea, fluturând din mâini.

Vocea ei pare somnoroasă, cuvintele sunt încete şi murmurate:

— Jovan o să se supere. Nu-i place când ies. Dar nu puteam să trăiesc ca o prizonieră. Trebuia să ies, să umblu.

— N-o să fie nicio problemă cu Jovan, spune Dragan. Şi nici cu tine. Se uită la maşina care se apropie. Când se uită din nou în jos, ochii Eminei sunt închişi, dar respiră încă.

Maşina verde-închis, cu patru uşi, se opreşte. Parbrizul e crăpat şi într-o aripă are câteva găuri de gloanţe. Doi bărbaţi coboară repede, lasă portierele deschise şi motorul pornit. Se uită repede la bărbatul întins pe stradă, îşi dau seama că nu mai au ce-i face, apoi se întorc spre Emina. După o consultaţie sumară, o ridică şi o pun pe bancheta din spate. Urcă din nou în maşină şi pleacă, ţinând uşile încă întredeschise.

— Stai! strigă Dragan.

Vrea să meargă cu ei, dar deja au dispărut. Oricum, nu crede că l-ar fi lăsat să vină şi nici nu e prea sigur ce-ar fi făcut el la spital. Bărbatul care pare să ştie ceva medicină stă lângă el.

— N-o să păţească nimic, spune el. Când ajunge la spital, o s-o aranjeze acolo.

— Nu e prea grav, nu? întreabă Dragan, care nu-şi dă seama dacă omul spune ce spune fiindcă e adevărat sau fiindcă încearcă să-l liniştească.

Bărbatul ridică din umeri.

— Pentru o împuşcătură, nu e mare lucru. E doar o rană superficială.

Dragan se uită la el şi îl crede sincer.

— Ai văzut când s-a întâmplat?

— Da. Eram la un metru sau doi de tine.

Dragan dă din cap şi, după o tăcere lungă şi stânjenitoare, omul pleacă spre est, în partea opusă intersecţiei.

Dragan se aşază pe betonul rece, rezemat cu spatele de vagonul de marfă. Ţine încă în mâini haina Eminei. În buzunar zornăie ceva; când bagă mâna înăuntru, găseşte o sticluţă cu pastile şi o adresă. Pentru pastile a venit ea azi. Le pune la el în buzunar, apoi pune haina pe jos, lângă el. Acum n-o s-o mai vrea. Nimeni nu vrea haina în care a fost împuşcat, chiar dacă ar putea să spele sângele şi să cârpească găurile. Când o purta ea, arăta frumos, dar acum nu i se mai pare cine ştie ce. O cârpă ca alte cârpe.

Îşi mută privirea de la haină la cadavrul de pe stradă, apoi iar la haină. Oare chiar e mai bine să fii ucis decât rănit? Acum nu mai e aşa de sigur. Ideea de a şti că ţi se apropie sfârşitul nu mai pare aşa de rea dacă o compari cu un sfârşit instantaneu. Emina va supravieţui, de asta e destul de sigur, dar dacă n-ar fi aşa, dacă ar fi rănită mai grav, n-ar fi mai bine să mai arunce o ultimă privire asupra lumii, fie ea şi cenuşie şi neclară, decât să plonjeze brusc în întuneric?

Îşi dă seama că diferenţa stă în cât îţi doreşti să rămâi în lumea în care trăieşti. Fiindcă, deşi lui îi va fi mereu frică de moarte şi nimic nu poate schimba asta, întrebarea e dacă viaţa ta merită atâta teamă. Merită să faci faţă terorii pe care o resimţi când ştii că urmează să mori, de dragul unui ultim moment de viaţă conştientă? Dragan îşi dă seama cu uimire că răspunsul este da.

Asta-i ceva nou. Acum o lună, se întorcea acasă din tură, de la brutărie, când un grup de bărbaţi îmbrăcaţi într-un soi de uniforme l-au înconjurat şi, după ce s-au uitat peste actele lui, i-au ordonat să se urce într-un camion. I-au ignorat protestele

cum că guvernul declarase munca lui la brutărie esenţială pentru efortul de război. Nu le păsa că era aproape trecut de şaizeci de ani. Mai târziu a aflat că făceau parte din armata personală a unuia dintre mafioţii deveniţi comandanţi în armată şi că erau plătiţi în funcţie de câţi oameni adunau.

În camion mai erau şapte oameni şi cu ei a săpat tranşee în linia întâi în următoarele trei zile. Nu aveau arme şi singurii soldaţi din zonă erau staţionaţi în spatele lor, cu ordine să tragă în ei dacă-şi abandonau posturile. Nu ştiau cât de aproape sunt de inamic, când i-ar putea nimeri un glonţ, de unde ar putea veni moartea. Era greu să-ţi dai seama de trecerea timpului şi nu primeau nimic de mâncare. Singura lumină venea de la trasoarele care spintecau cerul şi singurele sunete erau scrâşnetele lopeţilor şi exploziile obuzelor. Omul de lângă el era aşa de speriat, că se pusese pe plâns, şi Dragan a trebuit să-l ia de umeri şi să-l zgâlţâie ca să se oprească sau măcar să plângă în linişte. Atunci s-a hotărât că e mai bine să fii omorât pe loc decât rănit. Gândul de a-şi petrece ultimele clipe într-o groapă pe care a săpat-o cu pistolul la tâmplă nu oferea nicio alinare în comparaţie cu frica de moarte.

Mai târziu, după ce supraveghetorul de la brutărie descoperise unde era şi contactase pe cine trebuia ca să fie eliberat, Dragan nu mai făcea diferenţa dintre străzile oraşului şi tranşee; nu-i mai păsa dacă trăgeau cei de pe dealuri sau apărătorii. Lui îi era totuna.

Dar acum se întreabă dacă nu cumva greşea. Vede o diferenţă foarte clară între strada asta şi tranşeele pe care le-a săpat. Tranşeele sunt pentru război şi doar pentru război. Dar pe străzile astea, pe străzile oraşului, s-a plimbat de mână cu Riza şi a râs cu Davor. Azi a stat de vorbă cu o veche prietenă pe una dintre străzile lui. Da, şi pe ele se duce războiul, dar odinioară mai însemnau şi

altceva. Lucrul e important pentru el, deşi nu prea ştie de ce.

Ştie că ar fi trebuit să încerce s-o ajute pe Emina. Ar fi putut să se repeadă în stradă împreună cu tânărul şi să-l ajute s-o care. Poate că aşa ar fi reuşit să se mişte mai repede. Dar poate că atunci lunetistul ar fi tras în ei, şi nu în bărbatul cu pălărie. Nu are ce să mai comenteze, când se gândeşte cum s-a terminat totul. Dar nu s-a mişcat când s-au auzit focurile de armă. Nu din motive raţionale, ci fiindcă-i era frică. Dacă asta înseamnă că e laş, nu-l deranjează să se numească laş. Nu e făcut pentru război. Nu vrea să fie făcut pentru război.

Dragan priveşte spre răsărit, spre apartamentul surorii lui. Se gândeşte să lase baltă drumul către brutărie şi să se întoarcă. Cumnatul nu e chiar aşa de rău, poate că ar putea găsi un subiect de conversaţie care să-i lege cumva. Poate ar bea o cafea, dacă mai e şi dacă se mai găseşte apă de cafea şi lemne s-o fiarbă. La brutărie poate să încerce să ajungă şi mâine, când intră în tură.

Dar nu vrea să se ducă acasă şi îşi dă seama de asta imediat ce-i vine gândul întoarcerii. Se uită spre sud-vest, unde, dacă ţine drumul drept pe lângă brutărie şi apoi, în josul străzii, prin cartierul Mojmilo până-n Dobrinja, ajunge la tunelul nu-chiar-aşa-de-secret care duce, pe sub aeroport, în teritoriile neocupate.

Se închipuie pe el însuşi dându-i un permis gărzii înarmate de la intrarea în tunel. Nu trece nimeni fără permis şi garda îl inspectează bine înainte să-l lase să treacă. Intră în tunel, cocârjat. Lumina e slabă şi aerul e stătut. Îi trebuie trei sferturi de oră să parcurgă cei şapte sute şaizeci de metri. Pe alocuri sunt bălţi şi trebuie să aibă grijă să nu se împiedice de şinele cu vagonete. A auzit că uneori politicienii şi alţi oameni importanţi traversează tunelul în vagonete împinse de soldaţi, dar pe el n-are cine să-l împingă. Nu-l deranjează,

n-ar accepta să fie împins nici dacă s-ar oferi cineva. Tunelul trece pe sub aeroportul controlat de ceilalţi, unde mulţi au fost împuşcaţi când au încercat să traverseze în fugă pista. Niciunul dintre ei nu reuşise să obţină permisul pentru tunel. Oamenii de pe dealuri i-au doborât ca pe nişte raţe pe lac.

Pe măsură ce se apropie de capătul tunelului, pereţii se îndepărtează şi se înalţă. Merge drept şi aerul e ceva mai proaspăt. Când iese afară, în teritoriile libere din Butmir, e doar la opt kilometri de casa surorii lui. Un sfert de oră cu maşina. Dar e liber. Două ore cu autobuzul şi ar fi pe coastă. Ar ajunge în Italia cu feribotul. Toată călătoria nu i-ar lua nici măcar o zi. În linie dreaptă, de la Sarajevo la Roma nu sunt nici cinci sute de kilometri. O oră cu avionul. O oră şi jumătate până la Paris. Două ore până la Londra. Dar o să se ducă în Italia, fiindcă acolo sunt soţia şi fiul lui. La început n-o să le vină să creadă că îl au în faţa ochilor. O să rămână cu gura căscată şi o să se întrebe dacă nu cumva e o stafie. Dar el o să-i asigure că nu e şi apoi o să-i copleşească bucuria. Davor o să-l îmbrăţişeze, înconjurându-i strâns spatele cu braţele, ca pe vremea când era băieţel. Riza o să-l sărute şi o să-şi treacă mâinile prin părul lui, pe ceafă. O să facă un duş cu apă fierbinte-fierbinte şi o să se usuce cu un prosop moale şi uscat. O să iasă la un restaurant şi o să mănânce orice vrea, şi o să ştie că mâine poate să facă la fel, că e destul. O să se plimbe pe străzi, o să se uite prin vitrine. O să fie copaci cu frunze verzi, şi clădirile o să fie luminoase şi fără cicatrice. Nu va sta nimeni pe dealuri cu mitralierele aţintite spre ei şi, după o vreme, faptul că nu e nimeni acolo nici n-o să i se mai pară un avantaj, doar ceva normal, fiindcă aşa trebuie să fie viaţa. O să fie fericiţi. N-o să urască pe nimeni şi nimeni n-o să-i urască.

Pe dealurile din spatele lui cade un obuz. Aude ţăcănitul de foc automat, apoi mai cade un obuz. E

un limbaj, o conversaţie a violenţei. S-a întors în Sarajevo. N-are niciun permis pentru tunel în buzunar şi nici n-o să aibă. Acum nu iese nimeni din oraş. În orice caz, nu el.

Stă şi-i ascultă pe cei de pe dealuri şi pe apărători cum se ceartă cu proiectile. Nu traversează nimeni strada. Nici măcar nu aşteaptă multă lume, cei mai mulţi s-au hotărât s-o ia pe drumuri ocolitoare, probabil peste şine, spre nord şi apoi de la est la vest, sub apărarea unei alte baricade de vagoane şi beton. Poate că sunt mai în siguranţă acolo, poate nu. Lunetistul de mai devreme nu era singur pe dealuri. Au destui oameni pentru fiecare intersecţie, dacă vor.

Se întreabă la ce se gândesc ei acolo sus, în siguranţa oferită de dealuri. Îşi doresc să se termine? Se bucură când nimeresc ceva sau vor doar să sperie lumea, să vadă oamenii cum fug să-şi scape viaţa? Simt remuşcări când se întorc acasă şi se uită la copiii lor ori sunt mulţumiţi la gândul că au făcut o faptă mare pentru generaţiile următoare? Dragan n-a înţeles niciodată, nici măcar înainte să înceapă războiul, de ce cred ei că oamenii ca el sunt un pericol aşa de mare. Nici acum nu înţelege ce-ar obţine dacă l-ar omorî pe el, ce efect ar avea asta asupra oricui altcuiva în afară de el.

Îşi dă seama că nu vrea să meargă în Italia. Îi e dor de soţie şi de băiatul lui, dar nu e italian şi nici nu va fi vreodată. În orice ţară ar merge, tot din Sarajevo va fi. Aici e casa lui şi aici în oraş vrea să rămână. Nu vrea să trăiască toată viaţa sub asediu, dar dacă lasă oraşul în mâinile celor de pe dealuri ar însemna să rămână pentru totdeauna fără casă. Cât timp e aici, cât timp poate să ţină piept fricii de moarte care ameninţă să-l copleşească, să-şi întoarcă ochii de la ce a mai rămas din lumea pe care o iubea şi speră s-o iubească din nou, încă mai e o speranţă că, într-o bună zi, pe dealuri nu vor mai fi oameni cu arme, că va putea să meargă fără

grijă pe străzile oraşului cu soţia şi copilul, să stea într-un restaurant şi să mănânce ceva, să se uite prin vitrine.

Ştie că nu va putea uita niciodată ce s-a întâmplat aici. Dacă se termină războiul, dacă viaţa începe din nou să semene cât de cât cu viaţa dinainte şi dacă supravieţuieşte, nu va fi în stare să explice cum s-a întâmplat. Explicaţia presupune logică, dar acum în Sarajevo nu e nicio logică. Logica a plecat, şi când a plecat a luat şi ordinea cu ea, şi atunci s-a terminat cu civilizaţia pe care o cunoştea el. Nici acum nu-i vine să creadă că s-a întâmplat. Speră că nu va putea crede niciodată.

Săgeată

Becul din biroul lui Nermin Filipovic pare mai supărător decât de obicei. Săgeată ar vrea să-l poată lovi, sfărâmându-l de tavan. Se împotriveşte acestei dorinţe, ştiind că zgomotul becului care se sparge nu ar face decât să atragă atenţia unui soldat, care s-ar repezi înăuntru să vadă ce s-a întâmplat, apoi l-ar schimba. Nu ar avea nimic de câştigat. Nici măcar nu s-ar simţi mai bine.

Stă singură mai bine de jumătate de oră până să ajungă Nermin. Arată de parcă nu ar mai fi dormit de zile întregi. Pare că nici nu o vede.

— S-a terminat, spune ea când Nermin se lasă să cadă în scaun.

— A murit? întreabă el, privind-o pentru prima oară.

Săgeată dă din cap. Nu l-a mai văzut aşa şi nu ştie cum să îi interpreteze reacţiile.

— Care dintre ei?

Chipul lui Săgeată nu exprimă nimic. Nu înţelege întrebarea?

— Violoncelistul sau lunetistul? întreabă el, aplecându-se înspre ea.

— Lunetistul, răspunde ea cu o voce albă.

Nu se mişcă. Nu îşi lasă corpul să arate cum se simte ea de fapt.

— Foarte bine.

Aghiotantul lui, un adolescent care nici n-a început încă să se radă, intră în birou cu o tavă pe care se află cafele. Nermin ia una şi i-o întinde pe cealaltă lui Săgeată. Ea ezită înainte s-o accepte, iar Nermin o priveşte surprins. Băiatul ia tava şi pleacă, închizând uşa după el.

Nermin ia o gură de cafea.

— Pari tristă.

Săgeată nu spune nimic. Îşi bea cafeaua cu ochii în podea.

Un timp, niciunul dintre ei nu scoate o vorbă. Apoi, el începe să vorbească încet, pe un ton pe care Săgeată nu i l-a mai auzit până acum.

— Poate că te ocupi de asta de prea mult timp. Poate că ar trebui să te opreşti.

Săgeată nu ridică ochii din podea.

— Lunetistul ar fi putut trage. Încă de la început. Însă nu a tras. Îl asculta cântând.

Nermin scutură din cap.

— Nu mă înţelegi.

Ea continuă:

— L-am ucis pentru că a tras în mine şi pentru că nu aveam încredere că nu va trage mai târziu. N-am avut de ales.

— Nu, nu ai avut. Însă asta n-are de-a face cu violoncelistul. A venit vremea să dispari.

Săgeată priveşte în sus. Ochii lui injectaţi sunt aţintiţi asupra ei.

— Să dispar?

El îşi umezeşte buzele şi îi evită privirea.

— Nu te mai pot apăra. Înţelegerea noastră nu mai poate fi onorată.

— Nu înţeleg.

Se întreabă unde ar putea să dispară. Oraşul este înconjurat din toate părţile. Nimeni nu poate să dispară.

— Cei de pe dealuri au creat mulţi monştri şi nu toţi se află pe dealuri. Unii dintre noi cred că au dreptate doar pentru că luptă împotriva unui lucru rău. Se folosesc de acest război şi de oraş pentru propriul interes, iar eu nu voi lua parte la asta. Dacă aşa are să fie oraşul când o să se termine războiul, atunci nu merită salvat.

— Dar ce fac ei de fapt? îl întreabă ea. Se aud atâtea zvonuri, încât nu ştie pe care să le mai creadă. Majoritatea pot fi puse pe seama propagandei de un fel sau altul, însă unele, ei bine, unele o intrigă.

Nermin ia o ultimă gură de cafea şi lasă ceaşca goală pe masă.

— Dispari acum, ca să nu fii nevoită să afli.

Se ridică în picioare; de obicei, asta însemna că a venit vremea să plece, însă ea nu se mişcă din scaun.

— Ce se va întâmpla cu tine?

El se ridică de la birou şi vine lângă ea.

— Aştept să fiu eliberat din post dintr-o clipă în alta.

Săgeată se ridică în picioare şi când el se apleacă să o sărute pe obraji, îl strânge în braţe.

Deşi între ei s-a menţinut întotdeauna o anumită distanţă, el este singurul om cu care ar putea spune că este prietenă. Dă să plece, iar el o apucă de umăr şi îi spune:

— Tatăl tău nu m-ar fi iertat niciodată pentru că te-am transformat într-un soldat.

Săgeată nu se întoarce. Îşi pune doar mâna peste a lui şi îi spune:

— Tatăl meu este mort, iar eu te iert.

Când iese din birou în lumina orbitoare a străzii, arma i se pare mai grea decât în orice altă zi. Se gândeşte la ce i-a spus Nermin despre lupta împotriva unui lucru rău şi se întreabă dacă şi ea crede acelaşi lucru. Oare se crede bună pentru că omoară oameni răi? Oare este? Contează de ce-i omoară? Ştie că nu îi mai omoară doar pentru că îi ucid concitadinii. Asta e doar o parte din motivaţia ei. Îi omoară pentru că-i urăşte. Întrebarea este dacă motivele întemeiate ale urii sale o absolvă. Acum o lună ar fi răspuns afirmativ la această întrebare fără să ezite. Acum nu mai este la fel de sigură. Acum se întreabă cine decide care sunt motivele bune.

Nu ştie ce se va întâmpla cu Nermin. Dacă are dreptate, dacă are să fie eliberat din post, nu îşi va mai găsi niciun loc. Cei de pe dealuri nu vor avea pic de milă pentru el. Poate că mai are destule relaţii pentru a putea pleca din ţară. Nu ar fi uşor. Majoritatea statelor nu acceptă refugiaţi care au participat la lupte, iar Nermin are un grad destul de

mare încât să nu poată pleca fără să se observe. Cel mai bine i-ar fi să stea ascuns până la sfârşitul războiului. Dacă cei de pe dealuri nu câştigă, atunci poate că lucrurile se vor schimba, iar el va putea să îşi facă o viaţă nouă pe timp de pace. Nu prea ştie cum ar putea un militar de carieră să facă asta, însă oameni chiar mai puţin însemnaţi au reuşit să realizeze lucruri şi mai mari. Speră ca într-o zi să aibă cum să-l ajute.

A trecut deja de vreo trei străzi când începe bombardamentul. A fost o zi liniştită, dar se lasă întunericul, iar celor de pe dealuri pare să le placă la nebunie să anunţe venirea nopţii prin salve de artilerie. S-a întrebat de multe ori dacă nu cumva obuzele le amintesc de artificii.

Primele cad înspre vest, în Mojmilo şi Dobrinja. Apoi câteva cad mai aproape de ea, peste râu, dinspre Grbavica şi către malul din jurul cartierului Baščaršija. Oamenii încep să se mişte mai repede în jurul ei, îndreptându-se spre casă pentru a se adăposti în pivniţe şi subsoluri, unde probabil îşi vor petrece noaptea. Săgeată nu mai coboară în subsolul blocului împreună cu ceilalţi locatari atunci când sunt bombardaţi. Având în vedere activitatea ei zilnică, nu pare să mai conteze. Se expune mai mult primejdiei în fiecare zi decât ar putea să se expună în cea mai dură noapte de bombardamente, aşa că mai degrabă doarme în propriul pat. Dacă ar fi să moară, acolo ar prefera să moară. Acest lucru îi dă iluzia că are un pic de control asupra unei situaţii care nu poate fi controlată.

Se pregăteşte să cotească şi să se îndrepte către nord, când un băiat fuge pe lângă ea şi se loveşte cu braţul de umărul ei, cât pe ce s-o dărâme. Nu se opreşte, dar se uită înapoi la ea, iar ea îl recunoaşte. Este puştiul din biroul lui Nermin. Acum îi pare chiar mai tânăr. E foarte speriat, aproape alb la faţă, şi se mişcă mult mai repede decât toţi ceilalţi de pe stradă. Mai multe obuze

lovesc dealurile de deasupra ei, distrăgându-i atenţia, iar băiatul dispare. Ea scutură din cap, întrebându-se de ce ar fi luat Nermin un băiat atât de sperios pe lângă el. Se opreşte din mers când îşi dă seama că nu ar fi făcut asta.

Băiatul nu se teme de bombardamente. S-a întâmplat ceva. Se întoarce în direcţia din care a venit, înapoi la Nermin. Nu ştie ce va face, nici măcar ce se întâmplă, însă nu se opreşte.

Mintea îi vuieşte ca un semnal radio cu paraziţi şi îşi dă seama uimită că aleargă. Patul puştii i se loveşte de coaste, făcându-i vânătăi, iar în cizme parcă ar avea apă. Deşi n-a trecut mai mult de un minut, i se pare că drumul înapoi, cale de câteva străzi, a durat ani.

Îşi trece cu dexteritate arma de pe umăr în mâini. Nu ştie de ce a făcut asta sau ce ar putea face cu arma, unde ar putea trimite gloanţele. Oricare ar fi situaţia, este puţin probabil ca asta să o rezolve. A fost doar o reacţie. Un răspuns reflex.

Nu are vreme să se întrebe de ce a făcut aşa ceva, căci la o secundă după ce vede biroul lui Nermin, uşile clădirii sunt spulberate de o explozie care face să zboare prin aer şi placajul de la geamuri. Urmează o minge de foc, care creşte, apoi se strânge în ea însăşi, trimiţând o ploaie de praf şi moloz peste stradă.

Săgeată nu ştie dacă a fost dărâmată de explozie sau dacă s-a lăsat la pământ din proprie iniţiativă. La început nici nu-şi dă seama că e întinsă pe burtă, privind flăcările prin lunetă.

Biroul lui Nermin se află la parterul clădirii de trei etaje. Restul aparţine tot armatei. Săgeată nu ştie ce se petrece în celelalte încăperi, dar înţelege imediat că nu se afla nimeni în ele la momentul exploziei. Un singur birou era ocupat.

Pompierii ajung şi sting focul. Bărbaţi îmbrăcaţi în uniforme izolează clădirea şi încep investigaţiile. Nu găsesc supravieţuitori. Mare

noroc că obuzul a căzut după orele obişnuite de lucru. Un mic miracol.

Săgeată îi aude cum vorbesc între ei şi îşi dă seama că ştiu că nu a fost vorba de un obuz. Evită să spună adevărul sau poate că au participat şi ei. În orice caz, explozia a venit din interior, n-a fost provocată de cei de pe dealuri. Însă nimeni nu spune nimic. La urma urmelor, oamenii mor în fiecare zi. Crima a devenit un lucru obişnuit. De ce ar fi aceasta atât de diferită?

Câteva ore Săgeată rămâne în zonă, sperând că Nermin a scăpat cumva, că a jucat o carte de care ceilalţi nu ştiau. Apoi, după ce au dispărut aproape toţi, din clădire ies doi soldaţi care duc un cadavru înfăşurat într-o pătură. Îl încarcă în spatele unei camionete şi pleacă. Ea îşi agaţă arma peste umăr şi se întoarce în direcţia opusă, pornind pe lungul drum către casă.

Bombardamentul nu a scăzut deloc în intensitate. Cei de pe dealuri au o noapte activă. Săgeată stă întinsă în pat şi ascultă sunetul obuzelor, al mitralierelor şi al sirenelor. Se întreabă ce va mai rămâne în picioare până dimineaţa sau dacă se va observa vreo schimbare. Trebuie să existe un punct dincolo de care distrugerea nu mai înseamnă nimic, atunci când deja atâtea au fost preschimbate în moloz, încât un alt morman de ruine trece neobservat. Se poate să se fi ajuns deja în acel punct.

Oare oamenii mai sunt la fel? Nu îşi dă seama. I se pare că ar fi trebuit să o doară mai tare moartea lui Nermin, ori să o înfurie mai tare, sau măcar să simtă altceva, şi ar vrea să simtă mai mult, însă pur şi simplu nu e aşa. Nici măcar nu se poate preface că ar fi câtuşi de puţin surprinsă.

Este o noapte rece şi, din nou, curentul nu merge. Nu mai are combustibil pentru soba improvizată, căci nu s-a mai chinuit să adune lemne. Tremură sub pături, aşa că se ridică din pat şi se duce la dulap ca să mai ia câteva, apoi se

întoarce în pat ca să tremure în continuare. Îi chiorăie maţele, probabil că nu sunt mulţumite cu cina ei modestă, care a constat în orez şi ceai slab. Nu poate suferi orezul. Înainte de război nu mai mâncase orez decât o singură dată, într-un restaurant indian. Nu-şi aminteşte ca atunci să nu-i fi plăcut, însă acum gândul la orez o umple de scârbă. Nu are însă altceva de mâncare. Doar atât i-a mai rămas de la ultimele ajutoare umanitare. Armata o plăteşte în ţigări, însă le-a fumat deja pe cele mai multe sau le-a dat în schimbul unei ciocolate sau al unui săpun. Acum câteva săptămâni a reuşit să obţină o pungă de mere şi, chiar dacă erau moi şi făinoase, au meritat preţul absurd pe care l-a plătit într-un moment de slăbiciune. Mai are încă ţigări de dat la schimb, un sertar întreg, însă nu are chef. I se pare un fel de pierdere şi nu poate să scape de senzaţia că va avea nevoie de ele mai târziu. Aşa că mănâncă orez, câte puţin în fiecare zi, din sacul de zece kilograme din colţul bucătăriei, iar uneori mai adaugă pâine şi ceai slab la mesele ei.

Nermin îi spusese că trebuie să „dispară”. Are dreptate, ar trebui să dispară. Rezerva ei de ţigări i-ar putea ajunge să-şi cumpere o legitimaţie de liberă trecere prin tunel. Nu are idee cât costă. Dar gândul i se tot întoarce la înmormântarea lui Slavko, la bărbatul cel gras şi la mormânt. E vreo diferenţă între a dispărea şi a te băga într-un mormânt? Contează căror dorinţe se va supune, că vor fi ale celor din oraş sau ale celor de pe dealuri?

Evident, trebuie să se gândească la problema supravieţuirii. Nu vrea să moară. Nu vrea să fie împuşcată de nimeni, indiferent dacă este unul din oraş sau unul de pe dealuri. Însă tânăra care fusese copleşită de ce înseamnă să fii viu, fata care era atât de fericită şi de speriată, şi de înmărmurită, încât a trebuit să tragă pe dreapta, nu vrea nici ea să moară. Se poate ca acum fata aceea să nu mai existe cu adevărat, căci nu mai are loc în acest

oraş, dar Săgeată crede că într-o zi s-ar putea întoarce, iar dacă Săgeată dispare, ştie că atunci o omoară şi pe tânără, că nu se va mai întoarce.

Mai este şi problema violoncelistului. O parte din misiunea ei a fost îndeplinită. L-a omorât pe lunetistul trimis iniţial, însă dacă violoncelistul îşi va respecta cuvântul, iar Săgeată crede că o va face, atunci mai are de cântat o vreme. Aşa că ar putea fi trimis încă un lunetist. Nu vor găsi atât de uşor un voluntar, având în vedere ce s-a întâmplat cu predecesorul său, dar poate că ei vor încerca din nou. Iar ea unde va fi dacă se întâmplă asta? Îl va păzi pe violoncelist? Nu ştie. Însă ar vrea. Dacă depinde de ea, va fi acolo.

Săgeată se trezeşte când aude zgomotul unor bocanci urcând scările. Nu îşi aminteşte când a adormit şi se simte de parcă nu ar fi dormit deloc. Însă deschide ochii şi ştie că niciun vecin nu poartă bocanci. Se aude o bătaie puternică în uşă. Se ridică din pat, îşi trage hainele pe ea şi deschide sertarul măsuţei de lângă pat. Scoate revolverul tatălui ei, pistolul pe care l-a folosit pe vremea când era poliţist, şi îl vâră în buzunarul hainei. Arma ei se află pe masa din bucătărie, curăţată şi pregătită de acţiune, dar o lasă la locul ei.

Cel care se află la uşă continuă să bată, iar ea aude cum se deschide una dintre uşile vecinilor. Urmează o tăcere scurtă, iar uşa se închide la loc. Săgeată se asigură că pistolul e încărcat, apoi merge să deschidă uşa. De cealaltă parte aşteaptă trei bărbaţi. Unul dintre ei ţine ridicat pumnul cu care se pregătea să bată în uşă, iar ceilalţi doi sunt ceva mai în spate. Toţi trei au arme şi par relaxaţi, deşi ea ştie că nu e aşa. Toţi trei poartă bocanci de munte. Cel care a bătut în uşă poartă o uniformă kaki şi o haină militară cu însemnele ţării cusute pe ea. Ceilalţi doi sunt îmbrăcaţi în civil.

Cel care a bătut la uşă se uită la ea într-un fel care îi aminteşte de felul în care se uită bărbaţii la

femei în cluburile de noapte. Ezită înainte să vorbească, privind către ceilalţi doi.

— Tu eşti Săgeată? o întreabă cu o voce care ar trebui să sune dur, dar care pare aproape comică.

— Poate că da. Ce doriţi?

Ţine mâna în buzunarul hainei, însă nu s-a hotărât ce să facă. Ar putea să îi omoare pe toţi trei înainte să îşi ridice măcar armele, însă nu pare să fie ceea ce ar trebui să facă. Nu par să îi pună viaţa în pericol. Cel mai probabil sunt doar mesageri. Nu omorî mesagerul, cum spune vechiul proverb. Deşi nu îşi aminteşte exact de ce, pentru moment se decide să nu facă nicio mişcare.

— Vino cu noi!

Săgeată nu zice nimic şi se întreabă ce opţiuni are. Dacă refuză, va trebui să-i omoare?

— Nu prea cred, le răspunde până la urmă.

Cei doi din spate îşi mută mâinile pe arme, luând poziţii mai puţin relaxate, şi ridică uşor ţevile, aşa că Săgeată primeşte răspunsul la întrebarea ei.

— Nu este o rugăminte, continuă cel din faţă, deşi ea vede că nu este mai mult decât atât. Crede că bărbatul este uşor speriat, apoi înţelege că cei trei au auzit despre ea. Se poate să nu fie siguri dacă poveştile sunt adevărate, însă au auzit destul cât să se teamă. Pe moment este mulţumită, însă apoi începe să-i displacă faptul că se bucură de frica lor. Nu şi-a dorit niciodată ca oamenii să se teamă de ea.

— Unde mergem? îi întreabă ea cu o voce joasă şi calmă. Vrea să ştie că nu o intimidează.

— Să te întâlneşti cu colonelul Karaman. Ia-ţi arma!

Săgeată aşteaptă, lăsându-i să stea ca pe ghimpi până să se decidă ce să facă. Poate refuza, însă apoi va fi nevoită să îi ucidă, iar asta o va transforma într-o fugară. Pare mai uşor şi mai prudent să îi urmeze. Nu are idee cine ar putea fi colonelul Karaman şi n-a mai auzit niciodată de el.

Asta o nelinişteşte, însă nu prea are alte opţiuni. Dă din cap aprobator şi se duce în bucătărie. Îşi ia puşca şi se întoarce. După ce închide uşa, cei trei o urmează în ritmul ei, omul în blugi mergând alături de ea, iar ceilalţi doi în spate. Are senzaţia că o tratează ca pe o prizonieră.

Săgeată iese din BMW-ul albastru şi i se spune să aştepte, în timp ce unul dintre ei intră într-o cafenea de pe o străduţă îngustă, puţin mai la nord de bibliotecă. Ceilalţi doi au rămas prin preajmă şi fumează, însă nu încearcă să intre în vorbă cu ea. După câteva minute, bărbatul se întoarce şi îi face semn să îl urmeze.

Interiorul cafenelei este slab luminat, iar aerul e stătut. Ferestrele au fost acoperite cu saci cu nisip, iar în cameră a mai rămas puţină mobilă. Într-un colţ din spate, la o masă, stă un bărbat în uniformă. Este trecut bine de patruzeci de ani, iar părul şi barba au început să-i încărunţească. Are faţa bronzată şi ochii de un căprui şters. Pare un dur, un bărbat obişnuit cu luptele. Săgeată îşi dă imediat seama că ar fi un inamic periculos.

— Stai jos, îi spune el, împingând un scaun cu piciorul. Şi lasă arma la intrare!

Săgeată lasă încet arma jos şi se aşază. A început să fie agitată şi simte că pierde treptat controlul asupra situaţiei. Aşteaptă ca el să înceapă să vorbească, nerăbdătoare să găsească un mod de a recâştiga controlul asupra lucrurilor care vor urma. Ştie că va trebui să găsească acel moment care va dicta cum se vor desfăşura lucrurile în continuare.

— Sunt colonelul Edin Karaman, spune bărbatul scurt. Ţi se spune Săgeată?

— Da.

— Şi care este numele tău adevărat?

O priveşte, aşteptând un răspuns. Săgeată îşi îndreaptă spatele şi-i întoarce privirea.

— Săgeată este cel mai adevărat nume pe care îl am.

El tace pentru o clipă.

— Nu contează. Dacă aş fi avut nevoie de numele tău, îl ştiam până acum.

Ia un dosar dintr-un maldăr de pe masă, îl deschide şi îşi aprinde o ţigară.

— Unitatea ta a fost desfiinţată. Acum eu mă ocup de tine.

Nu o priveşte atunci când zice asta, dar Săgeată îşi dă seama că îi studiază reacţiile.

— Dar Nermin Filipovic?

— După cum ştii, Filipovic a fost omorât. Te urmăresc de ceva vreme, îi spune el privind în sus. Ai nişte abilităţi impresionante.

Săgeată se uită la mâinile lui Edin Karaman. Sunt moi, curate şi lipsite de bătături. Nu se potrivesc cu restul omului. Nu ştie ce să mai înţeleagă.

— Ce vrei de la mine?

— Vreau să faci în continuare ce ai făcut şi până acum, spune el, închizând dosarul. Însă sub ordinele mele.

— Nu. Eu nu lucrez aşa.

— Ai înţeles greşit, îi răspunde el zâmbind.

Săgeată scutură din cap.

— Chiar cred că nu am înţeles…

— Da, îi spune el. Te înşeli. Eu nu ţi-am cerut nimic, ci ţi-am spus cum va fi situaţia. Suntem în război. Nu eu am cerut războiul, ei au insistat, iar acum trebuie să sufere consecinţele. Tu faci parte din soluţia noastră şi îţi vei juca rolul.

— Am deja o misiune pe care trebuie să o termin.

A început să transpire şi simte cum o picătură i se prelinge pe partea din spate a piciorului.

— Violoncelistul nu mai este treaba ta. Am trimis alt om.

Colonelul trage prelung din ţigară.

— De ce?

— Pentru că aşa am zis eu. Filipovic nu ţi-a folosit talentul cum trebuie şi l-a lăsat să se

risipească pe soldaţi oarecare şi pe misiuni precum treaba cu violoncelistul.

Edin Karaman se ridică în picioare.

— Vei merge cu oamenii mei de afară. Te vor duce la cel care găseşte ţintele. El îţi va da detaliile primei misiuni.

Săgeată nu se ridică. Pune mâinile pe masă şi se uită la el.

— Nu lucrez cu unul care să îmi caute ţinte. Îmi aleg singură ţintele.

El o măsoară cu privirea.

— Nu îţi alegi nimic. Îţi amintesc din nou că nu ai de ales. Vei face tot ce este nevoie pentru a apăra acest oraş, după cum decid eu. Acum pleacă!

Ezită; nu prea ştie ce-ar trebui să facă. Lucrurile nu au decurs după cum plănuise. Îşi dă seama că a fost naivă şi că a pierdut controlul asupra propriei persoane. Chiar nu mai are de ales.

Când se ridică în picioare şi dă să plece, se întreabă ce i-ar spune tatăl său dacă ar mai fi în viaţă. Ştia oare că asta se va întâmpla? Cunoştea el oare mai bine decât ea mecanismele interne ale războiului şi oamenii din ambele tabere? Se îndoieşte. Era doar un tată care îşi dorea ca fiica lui să fie în siguranţă. Nu avea de unde să ştie cât era de talentată la omorât oameni sau că acest lucru o va face vulnerabilă.

— Încă un lucru, spune colonelul în urma ei, iar ea se întoarce către chipul lui sever şi braţele încrucişate. Unora din oraş le place să creadă că războiul este mai complicat decât e de fapt. În caz că te numeri printre aceştia, îţi voi explica realitatea oraşului Sarajevo. Suntem noi şi ei. Toţi oamenii aparţin uneia dintre cele două tabere, fără excepţii. Sper că ştii bine de partea cui eşti.

Îşi desface mâinile şi îi face semn să plece, aşa cum ar goni o muscă de pe farfurie.

Săgeată se apleacă şi îşi ia puşca. Greutatea ei, cu care s-a obişnuit, o mai linişteşte. Dacă vor să omoare oamenii de pe dealuri, atunci e în regulă, îi

va omorî. Tot ce s-a întâmplat până acum în viaţa ei, alegerile pe care le-a făcut deja, toate au dus-o în acest punct. Decizia a fost luată deja. Nu mai rămân decât consecinţele.

Kenan

Merge cu paşi hotărâţi prin oraş, peste şinele de tramvai care duc spre est, luând-o spre nord pe strada Strossmayer, apoi peste şinele de tramvai care duc spre vest. Când ajunge de cealaltă parte a străzii principale, se opreşte să se odihnească, lăsându-şi canistrele jos. Când e gata să le ridice din nou, îl vede pe Ismet coborând dealul, aşa că îl aşteaptă pe prietenul său care se apropie.

Ismet îi zâmbeşte.

— De ce-ai stat atât?

Însă Kenan nu zâmbeşte. Nu prea ştie ce să zică.

— Au fost bombardamente la fabrica de bere.

Ismet dă din cap, cu un chip posomorât.

— Eşti teafăr? întreabă, privindu-l cercetător.

— Sunt bine. Unde mergi?

Ştie că Ismet îşi dă seama că nu e bine, dar nu vrea să vorbească despre asta acum.

— La piaţă. Hai cu mine, spune Ismet, pregătindu-se să ridice canistrele lui Kenan.

— Ai rămas deja fără miriapozi?

Kenan saltă povara înainte ca Ismet să o apuce.

— Lasă-mă măcar să te ajut!

— E-n regulă. N-am să-mi pot ţine echilibrul dacă mă ajuţi.

Kenan o ia spre vest, îndreptându-se către piaţă.

— Hai să mergem.

Are cincisprezece mărci în buzunar. Dacă are noroc, s-ar putea să dea de vreun chilipir. Poate ceva pentru copii.

În timp ce se îndreaptă spre piaţă, Kenan observă că Ismet nu fumează. Se gândeşte că de obicei ar fuma, şi o parte din el îşi doreşte ca Ismet să-i ofere o ţigară. Se întreabă dacă el este motivul pentru care Ismet nu fumează, pentru că s-ar simţi obligat să împartă ţigările cu el.

Piaţa geme de lume, iar Kenan este împovărat de greutate.

— Aşteaptă aici, îi zice Ismet, să văd dacă e ceva care merită cumpărat. Mă întorc să te iau dacă găsesc ceva.

Kenan priveşte cum Ismet dispare în îmbulzeală. Aceasta e una dintre cele mai aglomerate pieţe în aer liber din oraş, dar nu e foarte mare şi în scuar au fost îngrămădite cât mai multe mese. Aici nu e adevărata piaţă neagră, deşi e sigur că multe dintre obiectele aflate la vânzare au pătruns în oraş prin mijloace ilegale. Kenan se gândeşte că de aici şi-a făcut cumpărăturile aproape toată viaţa. O mare parte din mâncarea pe care a consumat-o, mâncarea care a clădit omul ce se află aici acum, a venit de pe aceste mese. Nu s-a gândit niciodată că va ajunge să simtă că piaţa asta îl ţine ostatic.

Gândul îi zboară la tunel, la cum ar putea fi folosit pentru a scoate toţi copiii din Sarajevo. În loc să fie folosit pentru a salva oraşul, e străbătut de şine pe care merg vagoanele ce aduc bunurile care se vând aici la preţuri penibil de umflate. Acesta e noul tramvai. Şi apoi Kenan îşi dă seama ce s-a întâmplat cu maşina lui de spălat. Nu s-a gândit la asta la momentul respectiv, dar de ce-ar fi vrut cineva un aparat electrocasnic într-un oraş care nu avea curent electric? Acum înţelege că vagoanele care intră în Sarajevo încărcate cu bunuri destinate pieţei negre nu pleacă goale. Undeva, într-un oraş diferit de iadul acesta, cineva îşi spală hainele într-o maşină de spălat pe care a cumpărat-o pe nimica toată, fiind sau nu conştient că este complice la distrugerea acestui oraş.

În susul străzii, spre vest, vede un bărbat care stă lângă un Mercedes negru. E îmbrăcat într-un trening nou şi se vede clar că mănâncă bine. Stă în picioare, fumează, dând impresia că aşteaptă pe cineva. Din când în când priveşte spre capătul străzii, spre Kenan, în direcţia din care vin maşinile.

Un camion mare trece pe lângă el. Kenan îl recunoaşte de la fabrica de bere, e unul dintre cele folosite pentru a căra apă, care mai trecuse pe lângă el când urca dealul. Bănuise că era pentru trupele de pe front sau pentru spital. Dar camionul se opreşte în spatele Mercedesului negru, iar şoferul coboară să discute cu bărbatul de lângă maşină. Nu reuşeşte să-şi dea seama ce spun cei doi, dar bărbatul îi întinde şoferului o bucată de hârtie şi îl bate pe umăr. Şoferul se întoarce în camion, îl scoate în stradă şi dispare. Kenan n-are nicio idee unde se îndreaptă, dar înţelege perfect ceea ce tocmai văzuse, ştie acum că apa din acel camion nu e pentru cei cărora li se cuvine.

Mai întâi rămâne pe loc, şocat. Nu-i vine să creadă la ce a fost martor. Apoi, în timp ce se gândeşte, începe să înţeleagă. Sigur că vând şi cumpără apă. Vând şi cumpără orice altceva, de ce-ar fi diferit în cazul acesta? Dacă ar fi avut bani, ce n-ar fi dat să ia înapoi această zi, ca să nu fi făcut şi să nu fi văzut ceea ce tocmai văzuse şi făcuse? Dar nu era corect, oricum ar fi pus problema. Nu ar trebui să se poată face aşa ceva.

Acum s-a înfuriat. Tot ce mai vede în faţa ochilor e bărbatul în trening de lângă Mercedes şi tot ce vrea acum e să-şi strângă mâinile în jurul gâtului său. Face un pas în faţă şi simte cum îi alunecă de pe umăr funia de care atârnă apa lui. Se opreşte, mai face un pas, se opreşte din nou. Nu-şi permite să lase apa jos. Ar dispărea înainte să ajungă la bărbatul în trening.

Kenan se dă înapoi şi ridică funia căzută. Ridică apa, obişnuit deja cu greutatea ei. I se pare că există puţine şanse să mai scape vreodată de această povară. Atunci aşa să fie. Va căra în spate apa asta pentru totdeauna, aşa cum Atlas poartă în spate lumea, şi e bine aşa. Se apleacă înainte clătinându-se, cu privirea aţintită asupra bărbatului în trening.

Acesta fumează o ţigară, privind în spate, spre piaţă. Se mişcă molatec. Nu se grăbeşte să ajungă undeva în mod deosebit. Se întoarce, uitându-se în direcţia lui Kenan. Priveşte chiar spre el, pare să râdă când îl vede încercând să fugă în timp ce cară atâta apă. Bărbatul nu ştie că se îndreaptă spre el, că el este motivul pentru care zâmbeşte acum în faţa acestei imagini comice. Acest fapt îl înfurie şi mai tare pe Kenan.

Bărbatul în trening îşi aruncă ţigara pe jos, merge pe partea cealaltă a maşinii şi deschide portiera. Caută în buzunare până când găseşte o pereche de ochelari de soare. Abureşte lentilele, le şterge de tricoul pe care îl poartă pe sub trening şi urcă în maşină. Mercedesul începe să huruie şi prinde viteză. Când maşina nu se mai vede, Kenan încă mai are de parcurs un sfert din drumul până la locul în care stătuse bărbatul.

Kenan continuă să meargă. Se opreşte în locul unde a fost parcat Mercedesul, priveşte în jos la ţigara aruncată de bărbat. Aceasta fumegă, neterminată, având încă o doză bună de tutun în ea. E o ţigară americană, din cele care nu i-au plăcut niciodată, dar pe care le fuma dacă nu avea altele. Nu a mai fumat aşa ceva de când a început războiul.

O bătrână trece în fugă pe lângă el, se apleacă şi apucă ţigara. Cu mâna tremurândă dă drumul ţigării într-o cutie de tablă şi o ia în jos pe stradă, fără să se uite deloc la Kenan. Femeia îi aminteşte mai mult de un crab decât de un om.

Aude muzică. E în surdină, iar sunetul când se aude, când nu, fiind uneori acoperit de zgomotele străzii, dar revenind în momentele mai liniştite. Fără să ştie de ce, fără să simtă că are nevoie de un motiv, Kenan urmăreşte sunetul de-a lungul străzii, înapoi în oraş. După o scurtă pauză, muzica începe să se audă mai tare şi vede un mic grup de oameni care stau sprijiniţi în picioare de clădirile aflate de-

a lungul laturii de sud a străzii. Cu toţii se uită la ceva, nu îşi dă seama la ce.

După colţ, vede la ce priveşte toată lumea. Îşi găseşte un loc în care să se sprijine de un zid, lasă jos canistrele cu apă şi se alătură celorlalţi.

Kenan îl cunoaşte pe omul acesta. L-a mai văzut cântând, cu toate că nu-şi aminteşte unde. Are fracul murdar şi pantofii ponosiţi. Are părul negru şi încâlcit, iar barba pare în plus pe lângă mustaţa lungă şi groasă. În jurul ochilor întunecaţi are cearcăne mari şi rotunde. Omul arată de parcă ar fi fost bătut, de parcă s-ar fi rătăcit.

Kenan a auzit despre asta. Cineva, poate Ismet, poate soţia lui, i-a spus că un violoncelist cântă în fiecare zi în locul în care au murit nişte oameni care stăteau la coadă la pâine. Violoncelistul văzuse cum se petrecuse totul, privind de la fereastră. Când i s-a povestit lui Kenan despre ce făcea violoncelistul, el nu a spus nimic, dar s-a gândit că era cam ridicol, puţin cam siropos. Ce spera să realizeze acest bărbat, cântând în stradă? Nu avea să aducă pe nimeni înapoi din morţi, nu avea să dea de mâncare nimănui şi nici să aşeze vreo cărămidă la loc. Era un gest prostesc, se gândise el. Un exerciţiu zadarnic, fără sens.

Nimic din toate astea nu mai contează acum. În timp ce violoncelistul cântă, Kenan stă cu ochii aţintiţi asupra lui şi simte cum se linişteşte, în timp ce muzica îl pătrunde. Vede cum părul bărbatului se netezeşte, cum îi dispare barba. Fracul murdar devine curat, pantofii sunt lustruiţi ca-n oglindă. Kenan nu a mai auzit până acum melodia cântată de violoncelist, dar totuşi o ştie; conţine note familiare şi pline de mândrie, un băieţel îmbrăcat cu o haină nouă îl ţine pe tatăl său de mână, în timp ce coboară pe o stradă în timpul iernii.

Clădirea din spatele violoncelistului se repară singură. Urmele de gloanţe şi şrapnel sunt acoperite cu tencuială şi vopsea, iar ferestrele devin limpezi şi sticla străluceşte în lumina

soarelui. Pietrele din pavaj se aşază la loc şi se îmbină. În jurul său oamenii îşi îndreaptă spatele, feţele lor capătă formă şi culoare. Hainele îşi trag toate aţele, îşi recapătă strălucirea, se netezesc.

Kenan priveşte cum oraşul se vindecă în jurul său. Violoncelistul cântă în continuare, iar Kenan ştie ce urmează să facă acum. O va lua în sus pe stradă, spre apartamentul său. Va urca scările două câte două, nici nu va simţi urcuşul, şi va deschide uşa. Amila va fi surprinsă să-l vadă, iar el o va lua în braţe şi o va săruta, aşa cum obişnuia când erau mult mai tineri. Îşi va trece degetele prin părul ei moale, de culoarea mierii.

Fiul lor, Velko, va intra în cameră, întrebând ce e cu toată gălăgia asta. „Ce scârbos”, va zice el când îi va vedea, iar Amila se va desprinde din îmbrăţişarea lui râzând. Vor merge în oraş împreună. El o va o ţine de mână pe fiica lui cea mică.

— Tati, va zice ea, luăm îngheţată?

Kenan va zâmbi şi va răspunde că da, iar Sanja îl va strânge mai tare de mână, fericită. Fiica mai mare, Aida, se va bosumfla puţin la început, îngrijorată că s-ar putea să-şi rateze planurile de a merge la film cu prietenul ei, pe care Kenan nu e sigur încă dacă îl place, dar nu după multă vreme se înmoaie şi ea. Nu a reuşit niciodată să fie furioasă prea multă vreme, la fel ca mama ei.

Vor cutreiera oraşul, prin Baščaršija, în jos pe lângă bibliotecă, unde are loc un concert sub cupola de sticlă a amfiteatrului. La un restaurant aflat la vest de bibliotecă, la care el merge de când era copil, vor mânca până n-o să se mai poată mişca. El va lua tocăniţă de miel şi cevapci[1] şi va râde cu ospătarul când acesta va vărsa din greşeală cafea pe masă, iar toţi se vor năpusti să salveze mâncarea şi să oprească lichidul fierbinte înainte să le curgă în poală. În drum spre casă se vor opri, iar Sanja va primi îngheţată şi, deşi Kenan îşi va

da seama că e sătulă, ea va insista să o termine pe toată, Amila fiind puţin îngrijorată din cauza asta.

Vor fi obosiţi, sătui şi un pic cam somnoroşi, aşa că vor lua tramvaiul doar o staţie până la capătul străzii, în loc să se întoarcă, iar Kenan va sta în picioare, ţinându-se de bară, în timp ce familia sa va sta jos. Oraşul va aluneca pe lângă el precum apa din Miljacka, cu străzile sale pline de oameni; oameni normali şi fericiţi, îngrijoraţi doar de faptul că mâine s-ar putea să plouă.

Vor coborî din tramvai, iar Kenan se va uita cum acesta dispare după colţ, luând-o spre vest, către aeroport. Mâine va urca în el dis-de-dimineaţă şi va ajunge la serviciu înaintea tuturor. Chelsea a pierdut astăzi, deci îl va tachina pe Goran, întrebându-l de ce nu e în stare să facă galerie pentru o echipă mai ca lumea.

Îşi va strânge în braţe fiica, pe Aida, care pleacă la film.

— Ai grijă, îi va zice el, băieţii fac numai prostii.

Ea îşi va da ochii peste cap auzindu-l, dar apoi se va apleca şi îl va săruta pe obraz.

— Ştiu, tată, va spune ea, iar el îi va strecura nişte bani în palmă.

— Cumpără-ţi singură floricele. În felul ăsta n-o să-i fii datoare.

Ea îşi va da din nou ochii peste cap, dar nu va fi furioasă, iar el o va cuprinde pe Amila după mijloc şi o va privi în timp ce traversează strada, grăbindu-se ca să nu întârzie. Kenan va privi la soţia sa, apoi la fiul său şi la fiica sa mai mică şi îşi va da seama cât de fericit este, şi nimic din toate astea nu-i vor putea fi luate vreodată.

Însă toate i-au fost luate. Muzica se opreşte, notele nu se mai aud. S-a întors înapoi pe stradă, unde douăzeci şi doi de oameni au fost ucişi în timp ce aşteptau să cumpere pâine. Poate că a venit o camionetă albastră şi le-a luat cadavrele. Capetele lor au atârnat poate într-o parte în timp ce

erau încărcaţi în camionetă, oferindu-le o ultimă privire asupra străzii pe care au fost ucişi.

Violoncelistul îşi odihneşte mâna, deschide ochii. Nu recunoaşte mica adunare de oameni, iar aceştia nu aplaudă. Câteva persoane i-au aşezat flori la picioare, dar nu sunt pentru violoncelist. Kenan îşi doreşte să fi avut şi el ceva să lase, dar nu are decât apă şi cincisprezece mărci germane. Nimic din ce are el n-o să folosească la nimic. Florile de pe jos de mult nu mai pot fi udate.

Violoncelistul se ridică în picioare, îşi ia scaunul şi se întoarce cu spatele la stradă, trece printr-o intrare, dispare. Kenan se întreabă o clipă dacă a mai fost vreodată aici. Mulţimea se împrăştie, pe rând, în grupuri de câţiva oameni, până când mai rămân doar Kenan şi o bătrână. Aceasta se uită la mormanul de flori şi la locul exploziei, unde aterizase proiectilul.

Se întoarce către Kenan.

— Fiica mea, zice ea, a fost aici să cumpere pâine.

Kenan nu ştie ce să spună, nu pricepe de ce îi spune bătrâna acest lucru.

— Ea nu avea nevoie de pâine, dar am rugat-o să vadă dacă nu poate lua pentru mine.

Vocea femeii este blândă, liniştită. Lui i se pare că tonul nu se potriveşte cu ceea ce îi povesteşte.

Încearcă să se gândească la cuvinte care să însemne ceva, care să-i aducă alinare ori să-i dea speranţă, sau ceva pozitiv, dar nu poate. Kenan dă din cap aprobator în faţa femeii şi simte o greutate în piept.

— Ce-o să le spun nepoţilor mei când o să mă-ntrebe cum a murit mama lor?

Femeia se întoarce cu spatele, iar Kenan înţelege că nu se aştepta la un răspuns. El n-are niciun răspuns pentru femeie. Amândoi stau tăcuţi şi privesc strada şi florile. Un proiectil cade în spatele lor undeva pe malul drept al râului, dar

niciunul dintre ei nu tresare. După o vreme, bătrâna se pregăteşte să plece.

— Fiicei dumneavoastră îi plăcea să asculte violoncelul? întreabă Kenan, fiind şi el surprins de ce spune. Nu ştie de ce a întrebat aşa ceva, nu e sigur ce importanţă are. Femeia se opreşte, iar el se teme că a înrăutăţit situaţia, vorbind aşa, neîntrebat.

— Nu ştiu, spune ea. Mie nu mi-a zis niciodată.

— Cred că era o mare iubitoare de muzică, spune el şi chiar crede acest lucru, e sigur de asta.

Bătrâna se întoarce, îl priveşte, dar el nu-şi poate da seama la ce se gândeşte. Femeia oftează încet şi prelung, zâmbind uşor. Dă din cap de două ori, se întoarce şi merge mai departe.

Kenan mai rămâne o vreme, apoi îşi ridică apa şi se întoarce în piaţă. Când e pe cale să treacă strada îl vede pe Ismet. Acesta se târguieşte cu un bărbat, fluturându-şi mâinile agitat, lovind aerul cu ele. Bărbatul nu se lasă înduplecat sau cel puţin nu pare. Ismet lasă mâinile jos, umerii i se lasă şi ei un pic şi, scuturând din cap, bagă mâna în buzunar şi scoate trei pachete de ţigări. Le aşază pe masă, iar bărbatul îi întinde nişte bancnote.

Kenan îl priveşte pe Ismet cum duce bancnotele la o masă din mijlocul pieţei, unde le dă unei femei pentru o pungă mică de orez. Ceea ce au primit de la ajutoare se vinde, cu toate că n-ar trebui. Kenan ştie că Ismet şi-a riscat viaţa pentru ţigările acelea, luându-le în loc de plată în armată. Acum l-a văzut pe prietenul său dându-le la schimb pentru ceva care nu e gratuit, deşi ar fi trebuit să fie, pentru ca nişte bărbaţi soioşi îmbrăcaţi în treninguri şi nişte bărbaţi soioşi la costum să se îmbogăţească.

Se aud împuşcături din Grbavica şi din când în când sunetul bombardamentelor de pe malul stâng şi din partea de vest, dinspre aeroport. Bărbaţii de pe deal sunt ocupaţi astăzi. Afacerile lor merg repede şi vor avea mulţi clienţi. Se gândeşte la femeia a cărei fiică a fost ucisă la coadă la pâine,

se întreabă câte alte femei din oraş sunt ca ea, câţi oameni se plimbă pe stradă precum fantomele. Trebuie să fie mulţi. Ar putea să umple fiecare centimetru de pământ cu morminte, ar putea transforma toate parcurile şi terenurile de fotbal în cimitire, şi tot nu ar încăpea morţii. Printre cei vii se plimbă morţii, iar ei vor rămâne aici multă vreme după ce se va termina acest calvar, dacă se va termina vreodată.

Kenan se gândeşte la doamna Ristovski. Nu ştie ce a adus-o în halul în care este, dar ceva a ucis-o şi pricepe acum că şi ea e o fantomă. E de multă vreme o fantomă. Fie că ne place, fie că nu, mai devreme sau mai târziu cu toţii devenim fantome, suntem cu toţii şterşi de pe faţa pământului, până când dispare chiar şi amintirea noastră. Dar există o vreme când nu suntem încă fantome şi trebuie să rămânem conştienţi de asta. Odată ce uiţi, devii fantomă.

Kenan nu va deveni o fantomă. Oraşul ăsta a păţit deja destule în numele fantomelor. Îşi spune acest lucru de parcă ar deveni adevărat când îl rosteşte. Nu eşti o fantomă. Nu eşti o fantomă. Dar în vreme ce repetă acest gând, ştie că nu va deveni adevărat doar pentru că îl spune. Nici măcar toate cuvintele din lume nu i-ar putea opri dispariţia.

Kenan îl vede pe Ismet ieşind din piaţă, mergând spre locul în care îl lăsase să aştepte. Îşi ridică apa şi iese din piaţă. Ismet n-o să-l găsească, dar probabil că se va gândi că s-a plictisit şi a plecat să-şi ducă apa acasă. Se vor întâlni mai târziu. Vor spune bancuri, vor vorbi despre familiile lor, vor spera că totul se va termina. Ei vor fi cei care vor reconstrui Sarajevo, când va veni vremea. Vor aşeza fiecare cărămidă la locul ei, vor înlocui fiecare fereastră, vor petici fiecare gaură. Vor reconstrui oraşul fără să ştie dacă e ultima dată când se întâmplă acest lucru. Îşi vor câştiga dreptul să facă acest lucru, în orice fel posibil şi, după ce vor termina, se vor odihni.

Kenan coteşte spre sud, îndepărtându-se de casă. În câteva ore se va întuneca, dar el va fi ajuns de mult până atunci. Începe să-şi croiască drum spre podul Ćumurija, unde, într-o scobitură, îl aşteaptă două sticle de apă fără mânere.

Săgeată

O duc la ce a mai rămas din clădirea Parlamentului, una dintre cele mai înalte din oraş. Cei de pe dealuri au lovit-o cu sute de obuze, incendiind-o, apoi au mai trimis alte sute de obuze. Nu doar din cauză că este sediul unui guvern pe care au jurat să-l distrugă. Clădirea a devenit o ţintă şi din motive mai practice. De la etajele ei superioare se poate vedea toată Grbavica.

Săgeată a evitat întotdeauna acest loc, pe de o parte pentru că este o poziţie evidentă pentru un lunetist care apără oraşul, făcând-o ţinta a numeroase atacuri, şi pe de altă parte deoarece este plină de membri ai armatei proprii. O consideră o poziţie gata cucerită. În holul de la parter, aflat într-o stare surprinzător de bună, este aşteptată de un bărbat. Stă lângă lift şi fumează. La intrare au pus două gărzi, însă nu prea îi bagă în seamă nici pe ea, nici pe însoţitorii ei. Traversează podeaua de marmură, pe lângă două plante mari aşezate în ghivece.

— Etajele de deasupra nu o duc la fel de bine, spune cel care o aştepta, de parcă i-ar fi citit gândurile.

Cei trei bărbaţi care se ţinuseră de ea ca nişte limacşi lipicioşi încă de dimineaţă îl salută pe celălalt cu un semn din cap şi pleacă, părând mulţumiţi că şi-au îndeplinit misiunea, care o fi fost aceea.

— Nu sunt tocmai isteţi ăia trei, spune bărbatul după ce au dispărut.

E cam de vârsta ei, nu are mai mult de treizeci de ani. Este înalt şi are genul de faţă care pare să se amuze de ceva indiferent de situaţie, iar părul lui pare mătăsos. Poartă o salopetă cenuşie şi în mână ţine o puşcă semiautomată.

— Mă cheamă Hasan, adaugă el.

— Săgeată.

Încearcă să nu se lase păcălită de amabilitatea omului.

— Evident. Am auzit de tine. Nu credeam că exişti cu adevărat.

El zâmbeşte, iar Săgeată nu-şi poate da seama dacă vorbeşte serios.

— Nu ştiu ce-ai auzit tu, însă probabil că nu este adevărat.

— Probabil că nu, încuviinţează el. Ar fi totuşi plăcut să lucrez în sfârşit cu cineva care chiar ştie ce face.

Îşi stinge ţigara şi deschide uşa către o scară.

— Paişpe cum îţi sună?

— În regulă.

Urcă paisprezece etaje în linişte. Casa scării este întunecată, iar singura lumină vine de la lanterna mică pe care o ţine Hasan. Simte miros de fum. Pierde şirul etajelor urcate, iar atunci când ajung se loveşte din greşeală de el.

— Scuză-mă!

— Nicio problemă.

Îşi stinge lanterna, o bagă la loc în buzunar şi ies amândoi de pe casa scării.

Hasan nu glumea când a spus că etajele superioare nu o duc prea bine. Ce nu a ars a fost sfârtecat de obuze. Prin cameră sunt împrăştiate cioburi, bucăţi de metal îndoit şi alte resturi de nerecunoscut, iar vântul suflă nestingherit prin ochiurile geamurilor şi prin găurile căscate din pereţii exteriori.

— Eşti gata de vânătoare? întreabă el cu o voce gravă, mai puţin relaxată.

— Nu, nu sunt.

Hasan face un pas înapoi şi o priveşte.

— Nu înţeleg.

— Ce anume facem aici? întreabă ea puţin mai tare decât intenţionase.

— Nu e mare lucru. Colonelul Karaman doreşte probabil să se asigure că eşti atât de bună pe cât se zice, înainte de a-ţi da o misiune mai dificilă. Ne

vom găsi o poziţie, voi alege o ţintă, iar tu o să tragi. E uşor. O să te descurci.

O priveşte aşteptând să îi vadă reacţia.

— În cine tragem?

Hasan ridică din umeri.

— Încă nu m-am hotărât. Într-unul dintre ei. Vom vedea cine este disponibil.

Săgeată se întreabă cum a ajuns aici, ce-a făcut de s-a închis în colţul ăsta fără ieşire. Nu îi vine nicio idee clară, iar asta o enervează.

— Pe aici, spune Hasan şi o duce pe un coridor către capătul dinspre sud al clădirii. Atunci când ajung la vreo cincisprezece metri de fereastră îi face semn să se lase jos, iar de acolo se târăsc pe burtă mai departe. Ajung la peretele exterior, iar el arată înspre ferestre şi începe să se ridice. Ferestrele sunt la un metru de podea şi nu oferă niciun pic de protecţie. Ca să tragă ar trebui să se ridice în picioare, ceea ce ar face-o ţinta perfectă pentru oricine din Grbavica sau de pe dealurile de deasupra.

— Nu. Acolo, spune Săgeată şi arată către o gaură de vreun metru în zid. O clipă se gândeşte că Hasan se va împotrivi, însă el este de acord şi se târăsc până acolo. Ea îşi găseşte poziţia, iar Hasan lasă arma jos şi scoate un binoclu din salopetă. Se ridică până la nivelul ferestrei, se uită în jur, apoi se lasă repede jos.

— E un loc bun.

Săgeată priveşte prin lunetă. Grbavica este pustiită. Nu vede măcar o singură clădire care să nu fi fost atinsă de arme. Străzile nu mai sunt străzi. Asfaltul a fost sfărâmat şi presărat cu maşini contorsionate şi bucăţi de clădiri. Vede câţiva oameni, dar nu şi soldaţi. Au învăţat locurile care pot fi acoperite din clădire şi se feresc să intre cătarea lunetiştilor. Se întreabă cum vor mai găsi o ţintă.

— Locuiam acolo, îi spune Hasan. Vezi clădirea aia roşie, la vreo sută de metri de pod?

O vede. Este chiar pe linia frontului şi a fost grav avariată. Însă înainte de război ar fi fost o locuinţă frumoasă, chiar lângă râu, cu mulţi copaci în jur.

— Eram la lucru când cei de pe dealuri au venit cu tancurile şi au preluat controlul. Dacă nu aş fi fost plecat de acasă, acum aş fi fost mort. Mi-au ucis fratele mai mic, care nu a făcut nimănui niciun rău. Şi pe tatăl meu. Iar mama şi surorile mele nu ştiu unde sunt. Am aflat doar că nu mai sunt în Grbavica.

Săgeată nu ştie ce să răspundă. Povestea lui este una obişnuită. Nu ştie dacă el aşteaptă să răspundă ceva. Speră că nu.

— Probabil că sunt moarte şi ele, continuă Hasan. Aproape că îmi doresc asta. Mai bine decât să fie nevoite să trăiască printre monştrii aceia. Spune asta fără emoţie, cu o francheţe care o sperie.

— Şi tatăl meu a fost ucis, spune ea, spre propria-i surprindere. În timpul primei lupte de la clădirea Cantonului.

Hasan încuviinţează din cap.

— Îi vom face să plătească pentru tot ce ne-au făcut.

Săgeată nu răspunde nimic, însă începe să simtă un sentiment apăsător. Tonul dorinţei de răzbunare a lui Hasan nu îi place. Încă nu este sigură despre ce e vorba şi ştie că a simţit la rândul ei această dorinţă de multe ori şi a ucis din cauza asta. Nu pricepe de ce o deranjează tocmai acum.

Hasan revine la fereastră. Săgeată priveşte prin lunetă după orice semn al activităţii militare pe străzi. Uneori este greu să-ţi dai seama cine e soldat şi cine nu. Cei de pe dealuri sunt în cea mai mare parte o forţă dezorganizată şi de obicei nu poartă uniforme. Dacă au o armă, atunci înseamnă că sunt combatanţi, însă mulţi dintre ei nu le ţin la vedere sau, ca în cazul ofiţerilor, nu poartă decât un pistol, iar acela nu prea se vede de la distanţă. A

descoperit că se pot înţelege multe lucruri din felul în care merge cineva sau din felul în care se mişcă cei din jurul lui. Un ofiţer merge ţanţoş, iar cei din jur dau dovadă de respect şi se dau la o parte. Soldaţii se mişcă în grupuri, cu cel mai mic în grad în frunte. De multe ori răbdarea îţi este recompensată dacă îl laşi pe câte unul să scape. De obicei vin alţii mai importanţi. Alegerea ţintei este o artă. Se întreabă cum va proceda Hasan şi dacă va face o alegere bună.

Ştie că raţionează prea mult şi că un principiu a fost deja compromis, dar nu prea are ce face. La urma urmelor, nu poate spune că aceşti bărbaţi cu armele lor nu şi-au câştigat glonţul care îi caută. Dacă e să fie ea cea care trimite acel glonţ, atunci fie. A ales deja cu luni în urmă. A avut noroc până acum că a scăpat fără a fi inclusă în angrenajul armatei.

— Uite, zice Hasan. Am găsit unul.

— Unde? întreabă ea. Nu vede nimic care să merite un glonţ.

— Spre dreapta şi în lateral, la cincizeci de metri spre sud de autobuzul galben.

Săgeată priveşte într-acolo şi chiar după un autobuz de şcoală care a ars zăreşte un bărbat care urcă dealul. Încearcă să meargă pe lângă ziduri, însă nu a calculat bine zona vulnerabilă pentru lunetişti şi poate fi nimerit fără probleme. Însă ceva e în neregulă. E destul de în vârstă, aproape de şaizeci de ani, iar hainele îi sunt prea ponosite ca să fie soldat. Nu merge deloc sigur pe el şi în mod evident nu e înarmat.

— Omul ăla e un civil. Nu e în niciun caz soldat.

— El este ţinta noastră. Eu aleg în cine să tragi, nu tu.

— Nu, nu e bun, protestează Săgeată.

Caută altă ţintă şi, mai sus de omul în vârstă, zăreşte o sclipire, licărirea fugară a metalului, apoi un bărbat face un pas spre dreapta, fix în linia ei de

tir. Se mişcă soldăţeşte şi fumează o ţigară. Se mută pe celălalt picior, expunând arma pe care o poartă. E evident că nu e conştient de vulnerabilitatea sa, căci a devenit leneş şi neatent. Vorbeşte cu o persoană pe care ea nu o vede, deci nu e singur.

— Acolo, înspre sud. Uite un soldat.

Trece cu degetul peste trăgaci. Îl va lăsa pe Hasan să dea ordinul, însă ea s-a hotărât.

— Nu, spune Hasan, lasă-l pe acela. Eu am ales. Trage în ţinta mea!

Săgeată ia degetul de pe trăgaci şi îl priveşte pe Hasan.

— Nu voi ucide un civil neînarmat.

Hasan se întoarce înspre ea şi îi spune:

— Vei ucide pe cine îţi poruncesc eu să ucizi.

— Nu, răspunde ea scuturând din cap.

Hasan se lasă în jos.

— Crezi că ăsta e un joc?

— Te-aş putea întreba acelaşi lucru.

— Trage!

— Nu. Îl voi ucide pe soldat.

Hasan o priveşte şi scutură din cap.

— Nu vom negocia. Alţii pot trage în soldaţi, noi nu.

Săgeată ia mâna de pe armă şi se întoarce pentru a-l vedea mai bine.

— Ce vrei să spui?

— Vreau să spun că nu eşti un soldat oarecare. Unitatea condusă de colonelul Karaman nu este una obişnuită.

— Omorâţi civili?

El râde.

— Bineînţeles. Facem multe lucruri. Acesta nu e decât un test, unul pe care îl pici. Crezi că omul acela este nevinovat? Atunci răspunde: de ce crezi că poate să se plimbe pe străzile din Grbavica? De ce nu e mort sau în vreun lagăr, sau ce le-or mai fi făcând?

Săgeată cunoaşte răspunsul, ştie că omul este considerat de cei de pe dealuri ca unul de-ai lor.

— Dar asta nu înseamnă că face parte dintre cei care ne ucid.

— Nu contează. Este unul de-ai lor. Ei sunt fiii lui sau poate le este bunic sau unchi. Iar ei ne-au omorât taţii, bunicii şi unchii.

— Dar noi nu suntem atât de răi.

— Normal că nu suntem. Ei sunt nişte animale turbate. Dacă îi omorâm facem un bine lumii.

Săgeată se gândeşte la asta, se întreabă câţi a omorât până acum. Uciderea lor a salvat vieţi. E sigură de asta. Şi ştie că nu poate decât să-i dispreţuiască pe cei care omoară. Însă nu toţi sunt la fel.

— Unii dintre ei sunt oameni buni.

Hasan rânjeşte şi spune:

— Eu încă nu am cunoscut vreunul.

— Dar oraşul e plin de ei.

— Şi ne vom ocupa şi de ei cu vremea.

— Cum adică?

— Întreabă-l pe prietenul tău Nermin Filipovic. Sunt doar două tabere în războiul ăsta. Noi şi ei. Nu e nicio cale de mijloc.

Se întoarce la geam şi îşi fixează privirea spre stradă prin binoclu.

— E tot acolo, la cincisprezece metri mai la sud. Trage!

Săgeată strânge arma în mâini şi pune ochiul în dreptul lunetei. Găseşte omul şi ţinteşte. Acum a înţeles cum s-a ajuns la această desfăşurare de evenimente. A găsit momentul în care a început să rămână fără opţiuni. Cei de pe dealuri au înţeles că îi urăşte şi s-au asigurat că îi va urî şi mai mult. Ea nu s-a prea împotrivit. A fost uşor. Se întreabă dacă ar fi avut cum să procedeze altfel. Speră că da. Speră că undeva în oraş mai există oameni care rezistă ispitei de a-i demoniza pe ceilalţi, de a spune că toţi sunt ca ei şi de a se împotrivi

existenţei lor, aşa cum susţin ei despre locuitorii oraşului Sarajevo.

— Nu, nu o voi face.

Se întreabă dacă Hasan va trage el însuşi în om sau dacă o va împuşca pe ea, însă el nu reacţionează. Se întoarce de la geam şi priveşte cum îşi retrage arma din gaură şi începe să se târască către ieşire.

— Sper că-ţi dai seama ce faci.

Săgeată se târăşte în continuare.

— Ştiu foarte bine ce fac, spune ea când ajunge la holul interior şi se ridică în picioare.

Merge repede către scară, însă nu aleargă. Nu îşi agaţă arma pe umăr, căci nu e sigură că nu va mai avea nevoie de ea. Casa scării nu este luminată, aşa că este nevoită să coboare orbeşte. Cu fiecare sunet îşi imaginează că Hasan este în urma ei, însă el nu apare. Iese de pe casa scării şi traversează holul către ieşirea din spate. Cele două gărzi tot nu o bagă în seamă. Atunci când iese în stradă prin uşa dublă se uită la ceas şi vede că s-a făcut aproape ora patru. Începe să alerge.

Dragan

Un om vrea să încerce să traverseze. A fost avertizat şi sigur vede corpul bărbatului fără pălărie, la fel ca toţi ceilalţi, dar nu pare să-i pese. E tânăr, poate puţin nesocotit. Dragan se întreabă dacă-i face cumva plăcere să rişte într-o intersecţie despre care se ştie că e ochită de un lunetist. O fi un sport nou. Suta de metri gloanţe.

Dragan vede cum peste drum se montează o cameră. Un om cu o vestă antiglonţ stă după baricadă şi supraveghează scena, calculează distanţe şi unghiuri, judecă precis calitatea vizuală a distrugerii. E proaspăt bărbierit şi hainele îi sunt imaculate. Dragan îi vede dunga de la pantaloni, călcată atent, peste drum. Sau aşa i se pare. În orice caz, e surprins, nu de prezenţa cameramanului, ci de poziţia lui. Consideră că ar fi trebuit să îşi aşeze camera pe trotuarul lui, cel mai apropiat de hotelul unde stau jurnaliştii străini. Cel care mai are încă mâncare şi apă caldă, şi adesea şi electricitate. Cameramanul a ales drumul cel mai lung. E o alegere complicată şi Dragan nu prea înţelege.

Omul care vrea să traverseze a văzut şi el camera şi se opreşte, de parcă ar cântări dacă să pornească ori să aştepte, dacă vrea ca sprintul lui să fie înregistrat. Chiar se uită în jos, inspectându-şi hainele. Dar decide, probabil, că nu e genul de costum pe care ar vrea să-l poarte la televizor, fiindcă o ia din loc şi intră în intersecţie.

Toată lumea, inclusiv cameramanul, se opreşte şi se uită. Nu e cine ştie ce public, nu mai mult de cinci-şase oameni, şi toţi au mai văzut spectacolul, cu ambele finaluri. Omul aleargă în linie dreaptă. E rapid. Un nou record mondial? Poate. Poate vor trebui să anunţe la Cartea Recordurilor.

Lunetistul nu trage, din motive doar de el ştiute, iar când omul ajunge de partea cealaltă, lui Dragan

i se pare că pe faţa cameramanului e o dezamăgire clară, fiindcă omul a supravieţuit şi fiindcă nu i-a filmat fuga. Dezamăgirea îl irită, îl face să se simtă ca un animal la zoo.

Un câine se apropie de cameraman pe la spate şi îl sperie; Dragan zâmbeşte. Dar câinele pare complet indiferent şi-şi continuă drumul pe stradă. Când se apropie, Dragan se întreabă dacă e acelaşi câine pe care l-a văzut mai devreme cu Emina. Lasă aceeaşi impresie că ar avea un scop clar şi o direcţie precisă. Dar nu-şi aminteşte prea bine cum arăta primul. Se poate să fie acelaşi. Acum i se pare că toţi arată la fel. Câinele traversează în fugă benzile de asfalt şi vine spre Dragan. Când se apropie de cadavrul bărbatului fără pălărie, Dragan se întreabă dacă va încerca să mănânce din el. Probabil că-i e foame, se gândeşte. În oraş, orice nu e politician sau mafiot suferă de foame. Dar câinele trece pe lângă cadavru fără să se oprească măcar şi să-l amuşine. Parcă nici n-ar fi acolo.

Dragan aude clinchetul plăcuţelor de identificare când câinele trece pe lângă el, vede că poartă zgardă, dar după cum îi arată blana, se vede că trăieşte pe străzi. Nu se uită la Dragan şi nici la ceilalţi pe lângă care trece; Dragan se întreabă dacă nu cumva câinele a lăsat baltă omenirea cu totul. Cel mai bun prieten al omului nici nu-l mai bagă în seamă, nu mai face diferenţa între un om mort şi un om viu. Dragan vrea să-l cheme, să-i dea ceva de mâncare, să-l mângâie, să facă ceva care să-i redea încrederea în el. Dar n-are mâncare la el şi ştie că, şi dacă îl cheamă, câinele tot nu va veni. Când câinele dispare după colţ, se simte cam ca atunci când privea cum autobuzul cu soţia şi fiul lui a plecat pe şosea pierzându-se în zare. Ştie că el este câinele. De când a început războiul, a mers pe străzi şi a încercat să fie cât mai puţin atent la ce-l înconjoară. N-a văzut nimic din ce n-avea nevoie să vadă, n-a făcut nimic din ce n-avea

nevoie să facă. A lăsat baltă civilizaţia cu totul, când a fost atacată.

Cameramanul are probleme cu aparatul. L-a pus jos şi răscoleşte printr-un rucsac mare. Dragan e uşurat, dar apoi cameramanul pare să găsească ce căuta şi se întoarce iar spre cameră. Dragan ştie că va filma în curând şi ştie că nu vrea ca obiectivul să prindă cadavrul bărbatului fără pălărie.

Nu că nu vrea ca lumea să ştie ce se întâmplă aici. Vrea, sau cel puţin e de acord cu argumentul că sunt mai multe şanse să intervină cineva dacă sunt obligaţi să vadă suferinţa nevinovaţilor. Doar că scena pe care o va filma cameramanul nu e în niciun fel reprezentativă pentru ce s-a întâmplat aici azi. E urmarea. Un cadavru n-o să agite pe nimeni. Va fi o curiozitate, dar fără însemnătate, pentru cei care nu l-au cunoscut pe omul fără pălărie. Într-un cadavru nu e nimic care să sugereze cum era când trăia. Nu va şti nimeni dacă avea picioare neobişnuit de mari, din cauza cărora râdeau prietenii de el când era mic. Nu va şti nimeni despre cicatricea de pe spate, de când a căzut dintr-un copac, sau că cel mai mult îi plăcea tortul de ciocolată. Nu vor şti că la optsprezece ani a plecat în excursie cu prietenii de şcoală şi a făcut autostopul până-n Spania, unde s-a culcat cu o blondă al cărei nume de familie nu l-a aflat niciodată, şi că s-a gândit adesea la amintirile de atunci, în următorii treizeci de ani, în momente dintre cele mai ciudate, de exemplu când decojea o portocală, când ascuţea un cuţit sau urca un deal prin ploaie.

Şi mai sunt şi lucruri pe care nu le spune nimeni despre morţi. Nu se va spune că se înfuria uşor sau că mai trişa la jocul lunar de cărţi. Era zgârcit. La beţie, era crud. Toate astea nu se vor mai spune niciodată, au dispărut cu totul. Dar astfel de lucruri fac ca moartea să merite jelită. Nu e doar dispariţia cărnii. Asta, în sine, e ceva uşor de trecut cu vederea. Când oamenii din lumea întreagă vor

vedea la ştiri corpul omului fără pălărie, asta vor şi face. Poate vor spune că e o oroare, dar cel mai probabil nu se vor gândi la nimic, ca un câine care trebuie să ajungă undeva.

Dragan se uită la corpul bărbatului fără pălărie şi îşi dă seama că nu ştie absolut nimic despre el. Nu-i cunoaşte numele, nu-şi poate închipui ce faţă are. Totul e legat de împrejurări. Dar nu contează. Bărbatul de acolo e el. Sau ar putea fi. Şi el a trăit în oraşul asediat, şi el a fost împuşcat când traversa strada. Niciunul dintre ei n-a făcut nimic când Emina avea nevoie de ajutor.

Nu va îngădui să-i fie filmat cadavrul. Îşi aminteşte ce i-a spus Eminei despre violoncelist, de ce cântă, după părerea lui. Ca să nu se înrăutăţească lucrurile. Ca să facă şi el ce poate.

Dar când se uită la cameraman, Dragan îşi dă seama că n-a văzut ce era mai important. Nu contează ce crede lumea despre oraş. Nu contează decât ce crede el. În acel Sarajevo din amintirea lui, era de-a dreptul inacceptabil ca un mort să rămână pe stradă. În Sarajevo de azi e ceva normal. El n-a trăit în niciunul, a încercat să trăiască într-un oraş care nu mai există, a refuzat să ia parte la cel prezent. Lunetistul e tot acolo. N-ar putea spune cum de ştie, dar ştie. Aşteaptă undeva pe dealuri sau în clădirile din Grbavica, nu se grăbeşte. Tocmai a traversat cineva şi n-a tras în el. Asta nu înseamnă nimic. Ţine de calcul. Cu cât mai mult aşteaptă înainte să tragă, cu atât mai mulţi se vor aventura din nou în intersecţie. Dragan se gândeşte că s-ar putea desena un grafic care să reflecte corelaţia optimă între durata dintre împuşcături şi numărul de ţinte potenţiale. Se întreabă dacă lunetistul are un asemenea grafic, poate pe un cartonaş plastifiat, în buzunarul de la piept al vestei, sau dacă pur şi simplu îl ştie pe dinafară.

Bărbatul cu pălărie e aproape, la vreo cinci metri de el. Ar trebui să fie simplu să alerge până

la el, să-l apuce de mâini şi să-l târască de pe stradă. Douăzeci de paşi de fiecare parte. N-ar trebui să dureze decât jumătate de minut. Poate chiar mai puţin.

Trage adânc aer în piept, expiră. Apoi picioarele i se mişcă, îl duc înapoi pe stradă. Din nou timpul încetineşte şi de fiecare dată când piciorul i se mişcă înainte, pare să treacă o eternitate. Îşi aude picioarele cum lovesc pământul. Sunetul plesneşte şi îi lasă un ecou zgomotos în urechi. Are gura uscată. La trei sferturi din distanţa până la cadavru îşi aduce aminte să ţină capul jos şi umerii îl dor când se apleacă în alergare. Dragan ajunge la cadavrul omului fără pălărie. Tălpile pantofilor i se lipesc şi alunecă pe sângele lui. Se apleacă şi îl apucă de o mână, fără viaţă şi caldă încă. Cealaltă e greu de prins. Îşi pierde echilibrul şi cade. Nasul lui Dragan e la câţiva centimetri de ce-a mai rămas din capul omului fără pălărie. O fâşie de piele atârnă peste gaura deschisă în craniul golit, ca o perucă pusă strâmb. Nu se ştie de ce, pe Dragan nu-l şochează. Crede că ar trebui să-l şocheze, ştie că în mod normal atâta sânge l-ar îngrozi. Dar acum nu e important. Nu contează decât să ia cadavrul din stradă.

Ceva se înfige în corpul din faţa lui, cu un zgomot sec. O armă latră. Lunetistul a tras, l-a ratat cu nici treizeci de centimetri. Dragan îl apucă pe omul fără pălărie de cealaltă mână şi încearcă să se ridice. Nu poate. Cadavrul e prea greu. Reuşeşte să se ghemuiască şi, cu un mers ciudat, ca de rac, trage cadavrul înapoi, spre vagonul de marfă. Ştie că lunetistul va trage din nou, dar nu-i e frică. Acum frica nu există. Nu există nici curajul. Nu există eroi, oameni răi, laşi. Există doar ce poate el să facă şi ce nu poate. Există bine şi rău, şi nimic altceva. Lumea e binară. Nuanţele vor veni mai târziu.

Nu aude glonţul, dar aude arma. I se pare că nu e rănit, dar nu e sigur. În timp ce trage cadavrul

omului fără pălărie pe ultimul metru până la adăpost, aşteaptă să simtă vreo durere, aşteaptă să simtă sângerarea udă, dar nu apare nimic. Se aşază pe pavaj, respiră greu, transpiră. Se uită peste stradă şi îl vede pe cameraman cum se holbează la el, cu gura căscată. Are camera în mâini, nu pe umăr. Nu l-a filmat nici pe el, nici cadavrul bărbatului fără pălărie.

Bine, se gândeşte el. Nu vreau să trăiesc într-un oraş unde cadavrele stau aşa, abandonate, pe stradă; nici n-ai să spui aşa ceva lumii.

Unul dintre cei doi oameni de pe trotuarul pe care se află se apropie de el. Şuieratul obuzelor în coborâre îi face să se răzgândească. Obuzele cad de partea cealaltă a vagonului, în ce-a mai rămas din barăcile abandonate de armată. Dragan se întinde pe burtă, cu mâinile pe cap şi faţa lipită de pavaj. Încearcă să nu se gândească la ce s-ar întâmpla dacă un obuz ar cădea de partea baricadei unde se află el. Cei de pe dealuri sunt furioşi. Fiţi furioşi pe voi înşivă, se gândeşte Dragan. Aţi avut o şansă să mă omorâţi şi nu peste mult timp o să aveţi alta.

Apărătorii răspund cu foc automat, urmat de câteva focuri izolate, cărţile de vizită ale contralunetiştilor. Reacţia trezeşte noi focuri de mortieră dinspre cei de pe dealuri şi, timp de câteva minute, fiecare parte schimbă gloanţe, până când se potolesc, cel puţin deocamdată.

Dragan se ridică, îşi scutură praful de pe faţă. Se întreabă dacă războiul se va termina vreodată. Se întreabă cum va fi dacă se termină. Va uita lumea? Ar trebui să uite? N-are răspunsuri. Dar se bucură că se gândeşte la asta. Când o să ajungă la brutărie îi va întreba pe colegi ce cred. Poate vor fi surprinşi. De mult n-a mai vorbit cu vreunul dintre ei.

Se ridică, îşi simte genunchii şi spatele înţepenite. Se îndepărtează puţin de corpul omului fără pălărie şi ridică de jos haina Eminei. Lângă ea

e pălăria omului; o ridică şi pe ea. Se uită la amândouă o vreme. Dacă ar trebui să ghicească după starea lor, ar spune că Emina a fost omorâtă şi bărbatul fără pălărie a supravieţuit. Dar lucrurile nu sunt mereu aşa cum par. Mai ales aici. Dacă oraşul moare, nu va fi din cauza celor de pe dealuri, ci din cauza celor din vale. Se va întâmpla când vor uita că sunt oameni, când se vor crede câini fiindcă sunt trataţi ca nişte câini. Când se vor mulţumi să trăiască în moarte, să se poarte ca şi cum ar fi ceea ce vor cei de pe dealuri să fie, atunci va muri de fapt Sarajevo, om după om.

Dragan ia haina Eminei, îl acoperă cu ea pe bărbatul de la picioarele lui şi îi înapoiază pălăria.

PATRU

Kenan

A început o nouă zi. Lumina se strecoară în apartament şi îl găseşte pe Kenan Šimunovic în bucătăria sa, cu mâna întinsă după canistra din plastic în care se află ultimul sfert de litru de apă a familiei. Au trecut patru zile de când a fost ultima oară la fabrica de bere după apă. Aproape mereu trec patru zile între drumuri, cinci doar dacă plouă. Ştie că drumul de azi va fi diferit. Astăzi este ultima zi în care va cânta violoncelistul.

Aerul este rece în dimineaţa asta. Kenan se întreabă dacă nu cumva se schimbă vremea. Speră că vor avea destule haine groase pentru toată iarna. Lemnele de foc vor fi şi ele o problemă. Nu ştie de unde şi cum o să facă rost de ele. Totuşi, o să găsească el o cale, cumva.

Kenan dă la o parte scaunul de la masa din bucătărie şi ridică o canistră goală. Îl cercetează centimetru cu centimetru, verificând dacă e crăpată sau dacă are spărturi. Repetă acelaşi procedeu la fiecare dintre cele şase. La cea de-a patra găseşte o crăpătură mică, ce îl îngrijorează. Nu a ajuns până în partea cealaltă, dar va ajunge şi nu are de unde să ştie când se va întâmpla. Se hotărăşte să o schimbe cu una dintre rezerve. Mai bine să nu rişte.

Aude zgomot în camera de zi, unde dorm soţia sa, Amila, şi copiii lor. Speră că nu i-a trezit. E încă devreme. Nu există nici un motiv ca ei să se trezească deja. Mai bine să mai doarmă, să se odihnească. Cine ştie dacă nu cumva vor trebui să-şi petreacă noaptea în adăpost, unde e aproape imposibil să te odihneşti.

Cât mai încet cu putinţă, ridică ce a mai rămas din apa lor şi se îndreaptă spre baie. Apasă pe întrerupător din obişnuinţă, dar nu se întâmplă nimic. Aprinde un ciot de lumânare de lângă oglindă şi începe să se bărbierească. Într-o zi, se

gândeşte el, se va bărbieri din nou cu apă caldă şi o lamă ascuţită. Fiecare zi va fi plină de mici plăceri ca aceasta şi se va bucura de fiecare în parte. Până atunci însă, s-a obişnuit să se bărbierească pe întuneric, cu apă rece. Nu prea îl mai deranjează.

Se clăteşte pe faţă cu ce a mai rămas din apă şi se apleacă pentru a sufla în lumânare. În timp ce trage aer în piept aude un ţiuit familiar, iar becul din tavan prinde viaţă. O lumină gălbuie umple camera, iar ochii lui se adaptează la strălucirea ei. Kenan zâmbeşte. Aşteaptă de multe săptămâni să vină curentul.

Stinge lumânarea şi merge la şifonier, unde un încărcător mic e conectat la o baterie de maşină. Dacă va fi curent toată ziua, va putea să asculte radioul în următoarele două săptămâni. Dacă va fi şi peste noapte, poate că vor reuşi să ţină un bec aprins câteva ore în fiecare seară. Îşi verifică încărcătorul, privind cum străluceşte becul verde. Bateria se încarcă.

Amila se ridică din pat. El îi zâmbeşte şi arată cu degetul spre lumina din tavan. Ea surâde şi îşi ridică mâinile în aer fericită. Dacă n-ar fi dormit copiii, Kenan ar fi pus un CD, ceva antrenant şi vesel, ar fi chiuit de bucurie şi ar fi dansat. Chiar dacă nu o face, e de ajuns să ştie că poate să o facă.

— Crezi că va ţine mult? îl întreabă ea în timp ce el se ridică şi se întoarce în bucătărie.

El dă din cap.

— S-ar putea. Nu cred că avem cum să ne dăm seama.

Kenan începe să îşi lege bidoanele, trei pe fiecare parte.

— Să ai grijă, îi zice ea, zâmbindu-i.

— Sigur. Întotdeauna am.

Lumina pâlpâie, dar nu se stinge. Amila îşi roteşte ochii.

— Ia o cutie dintr-aia mare de ciocolată, spune ea, şi vreo douăzeci de ouă.

— Bine, sigur. Cam multe ouă.

— Vreau să fac un tort. Un tort foarte mare.

— Ah! În cazul ăsta, cumpăr şi nişte coniac.

Se apleacă şi o sărută.

— Ce idee bună! Nimic nu merge mai bine la un tort ca un coniac bun.

Ea îşi aşază mâinile pe spatele lui Kenan şi îşi sprijină capul de umărul lui.

— Sunt obosită, spune, aproape şoptind.

— Ştiu, zice el. Şi eu sunt obosit.

Amândoi rămân în această poziţie până când Kenan începe să simtă că îl presează timpul şi se dă înapoi, o sărută din nou şi se îndreaptă spre uşă.

Odată ajuns în hol, se aşază pe scări şi îşi lipeşte fruntea pe genunchi. Nu vrea să iasă. Nu vrea să fie nevoit să meargă pe străzile oraşului său şi să privească la clădiri, şi să se gândească la cum a luat-o totul razna. Dar nu are de ales. Ştie că dacă vrea să fie unul dintre oamenii care vor reconstrui oraşul, unul dintre oamenii care au chiar dreptul de a vorbi despre cum ar trebui să fie reconstruit Sarajevo, trebuie să iasă afară şi să-i înfrunte pe cei de pe dealuri. Oraşul e plin de oameni care fac acelaşi lucru ca şi el şi cu toţii găsesc o cale de a-şi duce viaţa mai departe. Nu sunt nici laşi, dar nici eroi.

A fost să-l asculte pe violoncelist în fiecare zi, de când au fost bombardamentele de la fabrica de bere. În fiecare zi la ora patru stă în stradă sprijinit de un zid şi priveşte cum oraşul se reconstruieşte şi cum oamenii se trezesc din hibernare. Astăzi este ultima zi în care violoncelistul va mai cânta. A ajuns la capătul celor douăzeci şi două de zile. Toţi cei care şi-au pierdut viaţa în stradă în timp ce aşteptau să cumpere pâine vor fi ţinuţi minte. Kenan ştie că nimeni nu va cânta pentru oamenii care au murit la fabrica de bere sau pentru cei care au fost împuşcaţi în timp ce treceau strada, sau pentru orice alte victime rezultate din nenumăratele atacuri. Ar fi nevoie de o armată de

violoncelişti. Dar a auzit ce a trebuit auzit. Era de ajuns cât să-l ţină pentru mulţi ani.

Kenan se ridică şi coboară scările. La parter se opreşte în faţa uşii doamnei Ristovski. Ciuleşte urechile să audă vreun semn de viaţă, se întreabă dacă e trează, dacă ştie că a venit curentul. De obicei e prima care ştie lucruri de genul ăsta.

Îşi îndreaptă spatele, îşi drege glasul şi bate la uşă. Aude foşnete înăuntru, dar uşa nu se deschide. Bate din nou, mai tare de data asta, şi aşteaptă să-i deschidă uşa doamna Ristovski, să-i aducă sticlele, ca să-şi înceapă drumul lung, să coboare dealul, trecând prin oraş şi să urce dealul spre fabrica de bere, şi apoi să se întoarcă.

Dragan

Nu se poate şti care versiune a unei minciuni este adevărul. Care e adevăratul Sarajevo – cel în care oamenii erau fericiţi, se purtau frumos unii cu alţii, trăiau fără certuri, sau cel pe care-l vede azi, în care oamenii încearcă să se omoare unii pe alţii, unde gloanţele şi bombele vin în zbor de pe dealuri şi clădirile se prăbuşesc la pământ? Dragan nu ştie. Nu crede că ar avea cum să ştie sigur.

Dar ştie ce minciună va alege să-şi spună lui însuşi. Oraşul în care trăieşte e plin de oameni care într-o bună zi se vor purta din nou unii cu alţii ca oamenii. Războiul se va sfârşi şi când vor privi în urmă la el va fi văzut cu regret, nu cu amintiri dragi despre o glorie apusă. Până atunci, el va merge pe străzi. Străzi pe care nu vor fi trupuri moarte şi abandonate. De-acum înainte se va purta cum speră să se poarte într-o zi toată lumea. Fiindcă civilizaţia nu e ceva care se construieşte şi gata, o ai pentru totdeauna. Trebuie construită tot timpul, recreată zilnic. Piere mult mai repede decât ar fi crezut că e cu putinţă. Iar dacă vrea să trăiască, trebuie să facă tot ce poate ca lumea în care vrea să trăiască să nu dispară. Atâta timp cât există război, viaţa este o măsură preventivă.

E trecut de miezul zilei. Stă aici de aproape două ore. Blocat într-un fel de ţară a nimănui, împiedicat şi nu chiar să ajungă la brutărie, unde îl aşteaptă pâinea. Poate traversa oricând vrea. N-a venit nimeni să-i spună nu, Dragane, nu e voie să treci. De la început, decizia a fost a lui.

Cameramanul a plecat, s-a dus într-o intersecţie cu mai multă lume. Are nevoie de cineva care să rişte şi să fie împuşcat sau măcar să se tragă asupra lui, sau măcar, dacă nu se întâmplă nici asta, să pară că e gata-gata să moară. Până la urmă va primi ce vrea. E doar o chestiune de timp.

Dragan se hotărăşte. Traversează. N-are de gând să-i lase pe cei de pe dealuri să-l oprească. Astea sunt străzile lui şi merge pe ele când vrea el. Au rămas mai puţin de patru ore până când violoncelistul va cânta pentru ultima dată.

Îşi aranjează haina şi scutură dintr-un picior care i-a cam amorţit. Cerul începe să se înnoreze şi aerul e puţin rece. Intră în intersecţie. Pantofii îi scrâşnesc pe caldarâm şi undeva, nu departe, un motor de maşină accelerează cu un zgomot ascuţit. Pe deasupra capului îi zboară o vrabie. Dragan îşi dă seama că nu aleargă. Ştie că aşa ar trebui, îşi dă seama că lunetistul e probabil tot în cuibul lui. Poate că l-a luat în cătarea lunetei chiar acum. Doar o apăsare de trăgaci şi ar fi mort.

Picioarele nu răspund la îndemnul minţii. Nu poate să alerge. În pas de plimbare, corpul lui îl poartă peste drum, pe lângă locul unde a fost împuşcată Emina, spre trotuarul celălalt. Ar putea la fel de bine să meargă pe orice altă stradă din lume. Pentru un observator de pe stradă, nu e decât un bătrân ieşit la plimbare.

Dar nimic nu e mai departe de adevăr. Dragan e îngrozit, niciodată nu i-a fost atât de frică. Dar nu se poate forţa să meargă mai repede. După o vreme, nici nu mai încearcă. Ţine ochii aţintiţi asupra zonei adăpostite spre care se îndreaptă şi încearcă să nu se gândească la altceva decât la cum să pună un picior în faţa celuilalt.

Începe să înţeleagă de ce nu aleargă. Dacă nu aleargă, înseamnă că trăieşte din nou. Sarajevo în care vrea să fie trăieşte din nou. Dacă nu aleargă, nu contează câte cadavre stau pe străzi. Poate că lumea va crede că s-a ţicnit, că e catatonic şi nu-i mai pasă dacă trăieşte sau moare. S-ar înşela. Acum îi pasă mai mult ca oricând.

A fost adormit de când a început războiul. Acum îşi dă seama. Apărându-se de moarte, a scăpat viaţa din mâini. Se gândeşte la Emina, care şi-a riscat viaţa ca să ducă nişte pastile expirate unei

persoane pe care nu o cunoştea. La tânărul care a fugit pe stradă s-o salveze când a fost împuşcată. La violoncelistul care cântă pentru cei ucişi de un atac cu obuze de mortieră. Acum ar putea să alerge, dar n-o face.

Aşteaptă focuri de armă, glonţul care îl va lovi. Dar nu vine. E în acelaşi timp surprins şi deloc surprins. Pur şi simplu n-ai cum să ştii, niciodată. Nu contează. Dacă vine, asta e. Dacă nu, va fi unul dintre norocoşi.

Dragan ajunge pe trotuarul opus. Nu i-a luat mult, dar parcă i-a trecut o bună parte din viaţă. Bine că a plecat cameramanul. Ştie că a creat un moment penibil pentru televiziune. Un bătrân care traversează strada şi nu se întâmplă nimic. N-ai ce să dai la ştiri.

Se îndreaptă spre vest, către brutărie. În zece minute ar trebui să ajungă. Dar apoi simte cu mâna o sticluţă de pastile în buzunar şi ştie că va mai întârzia puţin. Dar nu mai mult de jumătate de oră. O să-şi ia pâinea şi apoi o să se întoarcă pe acelaşi drum, fie că lunetistul e la post sau nu. În drumul spre casă va face un ocol scurt până la strada situată la sud de piaţă şi va aştepta ora patru, ca să-i poată spune Eminei ce s-a întâmplat în ultima zi când a cântat violoncelistul.

Dragan trece pe lângă un bătrân şi zâmbeşte. Omul nu-i prinde privirea, ţine ochii aţintiţi în pământ.

— Bună ziua, spune Dragan, cu glas vesel. Omul îşi ridică privirea către el. Pare surprins.

— Bună ziua, repetă Dragan.

Omul dă din cap, zâmbeşte şi îi răspunde la salut.

Săgeată

Săgeată clipeşte. Aşteaptă de multă vreme. A dormit bine, fără să se trezească măcar o dată în timpul nopţii. A aşteptat să audă un singur sunet, iar acesta a sosit. Se aud paşi pe holul din faţa uşii, bocanci care urcă scările. Încearcă să nu facă zgomot, însă construcţia blocului nu-i ajută. Săgeată deschide ochii. Este încă devreme, nu e nici măcar şapte dimineaţa.

Au trecut zece zile de când a plecat de lângă Hasan, la etajul paisprezece al clădirii Parlamentului, zece zile de când a dezertat din divizia de ucigaşi condusă de Edin Karaman. De atunci, e prima noapte când doarme în propriul apartament şi deja au găsit-o. Este surprinsă, căci nu îi credea atât de eficienţi.

Pistolul tatălui ei se află pe noptiera de lângă pat. Este încărcat, însă ea rămâne cu mâna sub pături, pe lângă corp. Se întreabă cum va fi vremea. Ieri părea că are să plouă, însă nu ai cum să prezici ziua următoare până nu soseşte. Speră să plouă. Oraşul are nevoie de apă.

O vânează de zece zile şi au găsit-o pentru că ea le-a permis. Au ştiut de la bun început unde e, au ştiut că se află într-una dintre clădirile din jurul violoncelistului, însă nu au reuşit să o găsească. A avut de două ori capul lui Edin Karaman la capătul lunetei, însă nu a apăsat pe trăgaci. Nu a mai tras din ziua când l-a ucis pe celălalt lunetist. Însă ar fi tras dacă era nevoie şi crede că prezenţa ei l-a ţinut în viaţă. A cântat douăzeci şi două de zile, aşa cum promisese. În fiecare zi la ora patru după-amiaza, indiferent de cât de aprinse erau luptele. În unele zile a avut public. În altele s-a tras atât de mult, încât niciun om întreg la minte nu ar fi stat pe stradă. Nu părea să conteze pentru el. Cânta întotdeauna la fel. Nu a făcut nimic diferit în niciuna dintre zile, cu excepţia ultimei.

Ea se făcuse de nevăzut în ascunzătoarea ei. A simţit când el a ieşit pe stradă, însă chiar înainte să înceapă să cânte, a ştiut că nimeni nu va încerca să-l împuşte. Cei de pe dealuri renunţaseră. Mâinile i s-au relaxat, iar degetul i s-a desprins de trăgaci. Atunci când a început să cânte, ea s-a uitat în jos la stradă. Era plin de oameni. Niciunul dintre ei nu s-a mişcat. Au rămas cu toţii locului şi, chiar dacă vedea că ascultau cu atenţie, părea totuşi că nu sunt cu totul prezenţi.

Săgeată a permis pulsaţiei lente a corzilor să îi pătrundă în suflet. A simţit cum tânguirea îi urcă un nod în gât şi a luptat cu lacrimile. A început să respire repede. Ochii au început să îi lăcrimeze în timp ce notele urcau către treptele înalte ale gamei. Cei de pe dealuri, cei din oraş, ea – nimeni nu avea dreptul să facă ce făcuse. Nu se întâmplase. Nu putea să se fi întâmplat. Însă ştia bine notele. Deveniseră o parte din ea. Îi spuneau că lucrurile se întâmplaseră întocmai şi nu se mai putea face nimic. Durerea, furia sau vreun act nobil nu ar fi schimbat nimic. Însă lucrurile ar fi putut fi oprite. Ar fi fost posibil. Cei de pe dealuri nu ar fi trebuit să fie criminali. Cei din oraş nu ar fi trebuit să se coboare la nivelul asediatorilor. Nu trebuia să fie plină de ură. Muzica îi cerea să îşi amintească asta, faptul că ştia sigur că lumea încă mai putea fi bună. Notele erau dovada.

Săgeată a închis ochii, iar atunci când i-a deschis, muzica se terminase. În stradă, violoncelistul stătea pe scaun de multă vreme. Plângea. Avea capul căzut în faţă şi câteva fire de păr negru ca tăciunele îi atârnau peste frunte. Cu o mână îşi acoperea faţa, iar cu cealaltă ţinea strâns violoncelul. După o vreme s-a ridicat şi a mers până la mormanul de flori, care crescuse în fiecare zi de la accident. L-a privit o vreme, apoi a lăsat arcuşul să cadă deasupra. Nimeni nu s-a mişcat. Îşi ţineau cu toţii respiraţia, aşteptând cuvintele lui. Însă el nu a vorbit. Nu mai avea nimic de spus. S-a

întors, şi-a luat scaunul şi a intrat pe uşa pe care ieşise fără să se mai uite în urmă. Oamenii au început încet-încet să se mişte şi s-au întors unul câte unul la vieţile lor.

Acum au ajuns în capul scărilor, în faţa uşii ei. Săgeată priveşte din nou arma de pe noptieră. Dacă ar fi să o folosească, ştie ce s-ar întâmpla. Cei aflaţi de cealaltă parte a uşii ar muri. Ar muri cu toţii, iar ea ar călca peste cadavrele lor, ieşind în stradă. I-ar lua doar câteva secunde. Ar fi cel mai uşor lucru din lume.

Însă nu va pune mâna pe armă, care a rămas pe noptieră, în parte din obişnuinţă şi în parte pentru că vrea ca ei să ştie că era înarmată şi ar fi putut riposta. Nu e sigură că vor observa. Nu contează dacă ei înţeleg. Contează doar să o lase acolo.

Se întreabă cum ar fi fost viaţa ei în lipsa unui război, cum ar fi fost dacă cei de pe dealuri nu ar fi decis că trebuie să fie urâţi, că răspunsul aspiraţiilor lor de victime stă în arme, tancuri şi grenade. Poate că s-ar fi căsătorit. Poate că ar fi făcut cursuri postuniversitare, şi-ar fi găsit o slujbă bună, ar fi locuit într-un apartament drăguţ, iar seara ar fi mers la teatru împreună cu prietenii ei. Sau poate că ar fi avut copii. Îi plăceau copii. Ar fi avut atâtea posibilităţi.

Însă acum posibilităţile ei s-au terminat. Dacă îi omoară pe cei de la uşă, va deveni o fugară. Iar mai devreme sau mai târziu va fi nevoită să ucidă din nou sau va fi prinsă. Între timp, nevoia o va împinge să-i urască. Iar Săgeată nu va lăsa să se întâmple asta.

După plecarea violoncelistului, ea a coborât în stradă fără să îi pese dacă va fi văzută. A privit dalele din pavaj, ferestrele sparte şi mormanul de flori. Nu s-a gândit la nimic, nu s-a putut gândi la nimic. Aşa că a stat pur şi simplu acolo. Violoncelistul nu avea să se mai întoarcă acolo. Nu aveau să mai fie concerte pe stradă. Era

dezamăgită că se terminase. Săgeată s-a aplecat şi a depus arma lângă arcuşul violoncelistului.

În câteva secunde se va deschide uşa. Patru bărbaţi, sau poate mai mulţi, vor da buzna peste ea şi vor trage cât mai multe gloanţe, cât mai repede. Nu va dura mult, iar apoi vor începe să se simtă ruşinaţi că avuseseră atâtea emoţii înainte.

Aude cum unul dintre ei face un pas înapoi şi ştie că va sparge uşa cu piciorul. Închide ochii, încearcă să îşi amintească notele auzite ieri – o melodie care a dispărut, deşi o simte încă foarte aproape. Buzele i se mişcă şi, cu o clipă înainte ca uşa să se facă ţăndări, spune, cu o voce hotărâtă:

— Mă cheamă Aliya şi nu îmi spune nimeni pe cine să urăsc.

Cuvânt de încheiere *(incomplet)*

La ora patru după-amiaza, în ziua de 27 mai 1992, în timpul asediului oraşului Sarajevo, un grup de oameni care aşteptau să cumpere pâine în spatele pieţei Vase Miskina a fost lovit de câteva obuze de mortiere. Douăzeci şi doi au fost ucişi şi cel puţin şaptezeci răniţi. În următoarele douăzeci şi două de zile, Verdran Smailović, un violoncelist renumit din oraş, a cântat *Adagio în Sol Minor de* Albinoni chiar în acel loc, în amintirea celor morţi. Faptele lui au inspirat acest roman, însă personajul meu nu este bazat pe violoncelistul Smailović, care a reuşit să fugă din Sarajevo în decembrie 1993, iar acum locuieşte în Irlanda de Nord.

Numele Săgeată a apărut într-un documentar realizat de Radio Danemarca pe care l-am ascultat şi care se numea „Lunetista". O lunetistă cu numele Săgeată *(Strijela)* a fost intervievată pentru această emisiune, deşi nu s-au dat foarte multe informaţii despre ea. Am încercat să o găsesc, însă nu am reuşit. S-ar putea să fi murit. În orice caz, personajul din roman este propria mea invenţie.

Asediul oraşului Sarajevo, cel mai lung asediu urban din istoria militară modernă, a durat de la 5 aprilie 1992 până la 29 februarie 1996. Organizaţia Naţiunilor Unite a estimat numărul morţilor la 10.000 şi pe cel răniţilor la 56.000. Au căzut în medie 329 de obuze în fiecare zi, cu maximul de 3.777 atins în ziua de 22 iulie 1993. Într-un oraş cu aproape o jumătate de milion de locuitori, zece mii de apartamente au fost distruse şi o sută de mii avariate. Douăzeci şi trei la sută dintre clădiri au suferit avarii extinse şi încă şaizeci şi patru,

parţiale. În mai 2007, liderii armatei sârbilor bosniaci, Radovan Karadžić şi Ratko Mladić, erau în libertate, deşi au fost acuzaţi de crime de război, genocid şi crime împotriva umanităţii în 1996.[2]

Trebuie ţinut cont de faptul că acest roman nu este o prezentare cronologică exactă a asediului. Ar fi imposibil ca evenimentele din carte să se fi întâmplat în această ordine. Am fost nevoit să comprim trei ani în mai puţin de o lună. Sper totuşi că spiritul cărţii este autentic.

Le sunt profund îndatorat lui Dinko Meskovich, Sana Meskovich, Miroslav Nenadic şi Olga Nenadic din Vancouver şi Alijei Ramović din Sarajevo, pentru orele nenumărate pe care le-au petrecut povestindu-mi, arătându-mi locuri şi învăţându-mă să gândesc ca un om din Sarajevo. Această carte împrumută mult din personalitatea lor, însă orice erori în ceea ce priveşte faptele sau povestirea lor îmi aparţin în întregime. Le sunt, de asemenea, recunoscător Sanjei Ramović, care mi l-a *împrumutat* o vreme pe tatăl ei, şi lui Nenad Veličković, pentru faptul că s-a supărat pe mine.

Urmează alte mulţumiri personale.

Patru oameni încearcă să supraviețuiască într-un oraş devastat de război. Patru destine se împletesc într-un univers haotic. De la fereastra sa, un violoncelist vede cum douăzeci şi doi dintre prietenii şi vecinii lui sunt uciși de un obuz. Într-un act de sfidare, omul își făgăduiește să cânte douăzeci și două de zile, în memoria lor, acolo unde a avut loc atacul. Altundeva, tânărul Kenan își riscă viața în căutare de apă pentru familia lui. Dragan vinde pâine în schimbul unui adăpost. O tânără femeie lunetist, poreclită Săgeata, împuşcă soldați și îl apără pe muzician cu propria ei viață. În tot acest timp, violoncelistul cântă.
Un roman cu o forță și o intensitate incredibile, o mărturie a dăinuirii într-un timp al terorii și al suferinței, *Violoncelistul din Sarajevo* explorează căile prin care războiul poate schimba propria noastră definiție a umanității și dezvăluie felul în care banalul ritual cotidian al vieții poate fi o formă de rezistență.

„Cu o imagistică de neuitat și cu o simplitate sfâşietoare, această carte vorbește convingător despre triumful spiritului în fața unei disperări copleșitoare și despre puterea artei de a împrăştia întunericul."

The Washington Post

"Fremătând de viață, romanul lui Galloway scoate la iveală forța spiritului uman pe care nici măcar războiul nu o poate distruge."

The Vancouver Sun

"Deși ancorată în realitatea asediului orașului Sarajevo, din anii 1990, drama violoncelistului transcende spațiul și timpul. Este o poveste universală și o mărturie despre supraviețuire."

Khaled Hosseini,
autorul romanelor *Vânătorii de zmeie* și *Splendida cetate a celor o mie de sori*

Roman publicat în 16 țări

ISBN 978-973-675-825-2

LITERA

www.litera.ro

[1] Un fel de mici (n.red.).

[2] Radovan Karadžić a fost arestat în Belgrad, la 21 iulie 2008, iar în prezent se află la Haga, în custodia Tribunalului Penal Internaţional (n. red.).

Ratko Mladić nu a fost încă prins, fiind bănuit că se ascunde în Serbia sau Republica Srpska. (n. red.).

Cuprins

Table of Contents